NEDEN 2 SOSYALİST PARTİSİ 1946

T.K.P. Kuruluşu ve Mücadelesinin Tarihi 1914 — 1960

I.

İbrahim Topçuoğlu

NEDEN 2 SOSYALİST PARTİSİ 1946
T.K.P. Kuruluşu ve Mücadelesinin tarihi 1914 - 1960

Yazan	:	İbrahim Topçuoğlu
Dizgi - Tertip	:	ESER Matbaası
Baskı	:	ESER Matbaası
Kapak Baskı	:	ESER Matbaası
Mücellit	:	ESER Matbaası
Birinci Baskı	:	Şubat - 1976
Dağıtma Adresi		Boyacı Ahmet Sokak, Nuribey Han Kat: 2 No: 207 Çemberlitaş — İSTANBUL
İsteme Adresi		İbrahim TOPÇUOĞLU P.K. : 10 Üsküdar — İST.
Kendi Yayını		

İbrahim TOPÇUOĞLU

NEDEN İKİ SOSYALİST PARTİSİ 1946 : T.K.P. Kuruluşu ve Mücadelesinin Tarihi : 1914 — 1960

I. KİTAP

ÖNSÖZ

Okuyucularım bu kitapta Sosyal mücadele tarihimizi önlerine serilmiş olarak bulacaklardır.

1914-1960 yılları arasında geçmiş olayları içine alan bu kitap; ne Propoganda, ne şahıslara çatma ne de kimseleri abartmak veya küçük düşürmek için yazılmıştır.

Dünya Milletlerinden geri bırakılmış ülkemizde; demokratik bir düzen kurulmaması yüzünden, yıllar yılı gizlenerek, gizleyerek, maskelenmiş bir mücadelenin acı gerçekleri tarih olarak açıklanmaktadır.

Bu tarihi mücadelede geçenleri en iyi bir şekilde ele almama; **1946 tarihinde kurulan Esat Adil Müstecabî Sekreterliğindeki «Türkiye Sosyalist Partisi» ile Dr. Şefik Hüsnü Değmer Başkanlığındaki «Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Parfisi» nin birbirlerini suçlamaları ve muvazaa partisi iddiasıyla esas sol cenah kadrosunu da beraberlerinde sürükleyerek mahkemeye düşmelerine** sebep olmuş ve imkân vermiştir.

1946 yılı, Devrimci mücadelenin Geçmişine ve Geleceğine ışık tutan en önemli bir tarihtir. Bunun için başlangıç olarak 1946 yılını seçtim. Bu yıl içinde iki dost Parti, birbirine düşürüldü ve sömürüye yem oldu.

57 yıllık tarihten yararlanarak hazırladığım bu kitaptaki; her olay, her söylenti, her vesika değiştirilmeden, aslına uygun olarak yazılmıştır.

Hazırlığımı yaparken, bir tarihçi olarak muhtelif kimselerle konuştum. Muhtelif kimseler tarafından yazılan yazıları ve kitapları da inceledim ve çok büyük yanlışlar gördüm. Okuyucularım; bu tarihi en doğru yazılmış olarak bu kitabımda okuyacaklardır.

Türkiyede, Sosyal mücadele o kadar istismar edilmiştirki; bunun sonucu olarak yollar moloz ile dolmuştur. Ve ömrümüz treni yürütmekle değil, moloz temizlemekle geçmektedir. Memleketimizin coğrafi durumu, geri bırakılmış çok karışık toplum yapısı; şahsi ihtiraslara tutulmuş kimselerin devrimci mücadele saflarında da bol miktarda yetişmesine ve bu saflara sızmasına imkân vermiştir. 1946'da müşterek kararara bağlanarak kurulan T.S. Partisi'nin, ardından T.S.E.K. Partisi'nin kurulması ve kurulmuş bu iki Parti'nin birbiri ile dalaşmasına da; bu gibi kişilerin Dr. Şefik Hüsnü'ye tesir etmesi ve onu yanıltması sebep olmuştur.

Bu dalaşma sonunda iki parti de yıkıldı ve kadrolar dağıldı. Sebep nedir?... Sorumlu Kimdir?... Aman kurcalanmasın, aman sır kalsın diye bugüne kadar susuldu. Arkasından yine grupçuluk, yine Sen, Ben kavgası devam edip duruyor ve Kariyerizm Sosyalist Hareketin başına belâ oluyor. Marksist - Leninist maskesi takınarak köprü başlarını tutup, kim seyi geçirmiyorlar. Geçmeye davrananları da gammazlıyorlar.

30 yıldan beri sır perdesi arkasında kalan 1946 yılı olaylarının öncelikle aydınlatılması, daha eski yıllardaki Sosyalist hareketin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Ayni zamanda; biz Mustafa Suphi'nin, Şefik Hüsnü Değmer'in mirasçısıyız diyenler de uyanmış olacak.

Bilinen bir gerçek vardır; sömürülen sınıfların kurtuluşu, bir teşkilât meselesi olduğu kadar, Teşkilât yöneticilerinin bilgi, karakter ve ahlâkları ile de yakından ilgilidir. Ve bu yetenekler de ancak İşçi Sınıfı ve Köylü saflarında çalış-

mak, onların içine girmek ve onlarla kaynaşmak suretiyle elde edilir. Dr. Şefik Hüsnü bu yeteneklere sahip mi idi?

1946 da **«Türkiye Sosyalist Partisi»** kurulur kurulmaz; İşçi sınıfı davasına var gücü ile sarılmış, onların içine girmiş, İşçi Sendikalarını kurmak ve teşkilâtlandırmak işine girişmişti. Parti kadrosunda ayrılık, gayrılık diye de bir şey yoktu, ve esas olan Esat Adil değil, parti kadrosu idi. Ve Sosyalistlerin öncüsü geçinen Şefik Hüsnü'nün, bu kendi rey iştirakiyle kurulmuş Parti'nin faaliyetlerinden memnun olması gerekirken; birden ve esas kadrodan habersiz olarak ve hem de 1919 da burjuva inkılâpçı arkadaşlariyle kurduğu ve 1925 te T.K.P. Kongresinden evvel kapattırılan T.İ.Ç.S. Fırkasını adını değiştirerek, T.S.E.K. Partisi şeklinde çıkışını kim onayladı. Bu çıkışını onaylayanlar da mesuliyet yükünü yüklenmiştir. Çünkü bu çıkış ve çatışma, bütün Sol cenahı Polisin kucağına düşürdü. Bu sırada Mücahitlerden Nazım Hikmet, Hamdi Alev, Reşat Fuat Baraner, Hikmet Kıvılcımlı ayrı ayrı ceza evlerinde hükümlü bulunuyorlardı. Zeki Baştımar, Ankara da; Ali Rıza Keskin ve Dr. İhsan Özgen İzmir'de; İsmail Mara ve Elektrikçi Nuri yurt dışında tutuksuz bulunuyorlardı. Diğer Esaslı kadro olduğu gibi Harbiyedeki askeri ceza evine doldurulmuştu, Harbiyedeki bu seçkin kadro dahi ikiye bölündü; Grubun biri bir komünaya, grubun diğeri ikinci komüna'ya ayrılarak iki komüna kuruldu. Bu bölünmenin sebebi de; Şefik Hüsnü Değmer'in İşlenen hataların **«kurulması gerekli»** araştırma komitesince muhakemesini kabul etmeyişi idi. Ve kendi taraftarlarını dahi dinlememiş, birinci komünün parçalanmasına da sebep olmuştur.

Yıllardan beri bunların sebebini; Eski kuşak da, Yeni kuşak da sormakta ve araştırmaktadır.

Geçmişi çözemeyen Yeni Kuşak; haklı olarak biz eski Kuşak'a saldırmakta ve çok yavaş yol alarak bugüne geldi-

ğimizden ötürü suçlamaktadır. Burada bir noktaya ilişmeden geçemeyeceğim **«Eğer Yeni Kuşak bizden ileri ise; ki öyle olması lâzımdır ve öyledir.»** O zaman da, **«Ben babamdan ileri, çocuğumdan geriyim»** taktiğinde muvaffak olduk demektir ki; biz bundan gurur duyarız. Ancak, Yeni kuşağın daha hızlı ve güvenli gidebilmesi için geçilen ve geçilecek yolların ne gibi engellerle dolu olduğunu görmesi ve öğrenmesi şarttır.

Ben Türkiye Komünist Partisi'nin kuruluş öncesinden ve kuruluşundan başlayarak; Türkiyedeki devamını, bütün tarihi boyunca yapılanları gözden geçirdim. Ve bugüne kadar yazılanları da okuduktan sonra, Türkiye'de, **«Türkiye Komünist Partisi»** nin gerçek tarihinin bilinmediğini tesbit ettim. Bu konuda yazılmış muhtelif kitapları da bir bir elden geçirdim, ama hiç birinde doğru bir bilgi bulamadım.

Yazılanların hepsi tahmin ve eklemelerle meydana getirilmişlerdir. Zaten başka türlü de olamazdı. Çünkü:

1 — Türklerin Rusya'da kurdukları ve Türkiyedeki kuruluşlarla birleştirilerek sürdürdükleri Türkiye Komünist Partisi, gizlilik içinde kurulmuş ve gizlilik içinde mücadelesi yürütülmüştür.

2 — Türkiye'de süregelen iktidarların terörist icraatları döneminde; bu tarihi kuruluş ve yürüyüşün, derinliğine bilenlerce dahi yazılıp aydınlığa çıkarılması mahzurlu sayılıyordu.

3 — Komünist Partisi tarihi, kuruluş ve yürüyüşünün açıklanması, balon gibi şişirilmiş bir çok kimsenin sönmesine ve gözden düşmesine de sebep olacağından, bu gibi kişiler tarafından şiddetle önleniyordu.

4 — Burada bir çok nedenler daha eklemek mümkündür. Ama, bunları okuyucularım kitabımın içinde, hepsini ve çok iyi aydınlatılmış olarak bulacaklardır.

5 — Türkiye'de yazılanların üzerindeki bu araştırmalarımda; Mustafa Suphi'nin 1914 te Rusya'ya gittiği yazılıyor. Ama, Suphi'nin 1914 tarihinde giderek, 1920 tarihinde I. Kongresini yaptırdığı Türkiye Komünist Partisi'nin kurucuları kimdi, isimleri ne idi, kaç kişiydiler?... Bunların hakkında da doğru bir bilgi ve yazı bulamadım.

Oysa, Türkiye Komünist Partisi Kurucu Komitesi; bu incelediğim neşriyatlarda belirtildiği gibi, esir Türk askerleri tarafından değil, Rusyada bulunan Türkler tarafından kurulmuş ve Mustafa Suphi ile Mustafa Börklüce, o Türkler ve Rus Bolşevikleri tarafından yetiştirilmişlerdi.

Kitabın içinde bu kuruluş ve biyoğrafiler yazılıdır. Burada, Önsözde; Kurucu Komiteyi ve bunlardan sağ kalıp Türkiyeye gelen ve Mücadeleyi sürdürenleri açıklamak faydalı olacaktır.

T.K.P. ilk Kurucu Komitesi, 7 kişiden ibaretti:

1 — Mustafa Suphi
2 — Maksut Ekşi
3 — Ali Rıza Keskin
4 — Osman Topçuoğlu
5 — Mustafa Börklüce
6 — Murat Sarı
7 — Kadir Erzurumlu

Bunlardan Mustafa Suphi, Maksut Ekşi, Kadir Erzurumlu Türkiye'ye gelişlerinde arkadaşlarıyla Trabzon-Sinop arasında denizde kurşunlanmıştır. Murat Sarı, Krım'da Kerç Limanında kalmış, Osman Topçuoğlu ise 1921 yılında Stavropol Şehri Devlet hastahanesinde Rusya'da ölmüştür. **Mustafa Börklüce** ve **Ali Rıza Keskin** de; **1924 senesi sonlarına doğru Türkiye'ye gelerek 1925 de T.K.P. İkinci Kongresini Toplamış ve Dr. Şefik Hüsnü (Değmer) yü Parti Genel Sekreteri yapmışlardır.**

T.K.P. Kurucularından 4 Mücahid'in fotoğrafını tedarik ederek Önsözde okuyucularıma tanıtıyorum. Diğer 3 Mücahid'in fotoğraflarını da araştırıyorum. Bulunursa İkinci kitabımda neşredeceğim.

Mustafa SUPHİ

Mustafa BÖRKLÜCE

Ali Rıza KESKİN

Osman TOPÇUOĞLU

Bizim kuşaktan, Devrimci geçmişimizin iç yüzünü bilen ve yeni kuşağa anlatabilecek kimselerin çoğu; birer, birer ömürlerini tüketip aramızdan ayrılmaktadırlar. Bu sebepden vazifenin bana düştüğünü düşünerek, kalemi elime aldım; ve tarihi bilgiyi veren bu kitabı yazdım.

T.K.P. olarak kuruluşlardan itibaren, Komintern'e kaydedilmiş ve devam etmiş Parti'nin, sırasiyle Kongre ve Genel Sekreterleri de şunlardır:

1 — **Birinci Kongre;** Bakû Şehrinde **10/9/1920 tarihindedir** ve **Genel Sekreteri** olarak da **Mustafa Suphi**'yi seçmiştir.

2 — **İkinci Kongre;** İstanbul Şehrinde ve **1/1/1925 tarihinde** yapılmıştır ve **Genel Sekreter** de **Şefik Hüsnü (Değmer)** seçilmiştir.

3 — **Üçüncü Kongre;** İstanbul Şehrinde ve **6/2/1932 tarihindedir** ve **Genel Sekreter «Listeden» Şefik Hüsnü (Değmer)** seçilmiştir.

4 — **Parti Likide edildiğinde «Plenum» kararıyla** İstanbul Şehrinde ve **1/1/ 1937 tarihinde Nazım Hikmet Genel Sekreter Seçilmiştir.**

5 — Nazım Hikmet Ağır cezaya mahkûm edilip irtibat sağlama güçlüğü doğunca Nazım ve Hamdi Şamilof'un ceza evinden istek ve teklifleri üzerine toplanan **«Plenum» Kararıyla** ve İstanbul Şehrinde **1/1/1946 tarihinde** de **Mustafa Börklüce Genel Sekreter seçilmiştir.**

Bunlardan başka Türkiyede Komintern'ce tanınmış hiç bir Kongre yapılmamış ve Genel Sekreter seçilmemiştir.

İbrahim TOPÇUOĞLU

İbrahim TOPÇUOĞLU

GİRİŞ

16 Aralık 1946 günü Hükümet **«TÜRKİYE SOSYALİST EMEKÇİ ve KÖYLÜ PARTİSİ»** ni kapatmış ve polis faaliyete geçerek Parti kurucu ve üyelerinin evlerini aramış, **«Gizli Komünist Teşkilâtı Mensupları» diye yakalayarak** karakol hüc releri ile Sansaryan hanı hücrelerine doldurmuştu. Aynı gün **«TÜRKİYE SOSYALİST PARTİSİ»** de kapatılmış ve mensupları aynı muameleye tabi tutulmuştu. **«TÜRKİYE SOSYALİST PARTİSİ» Yönetici kadrosu da, Komünist teşkilâtı mensubu diye yakalandığı** ve bu yakalananların dışında başka kadro da olmadığı için **«Türkiye Sosyalist Partisi»** nden yalnız **ESAT ADİL MÜSTECABÎ** sosyalist olarak tutuklanmış ve Sansaryan hanı hücrelerine getirilmişti.

Bu da şunu gösterdi ki; **«Türkiye Sosyalist Partisi»** yönetici kadrosu, tamamen, müşterek teşkilâta bağlı uzun geçmişi olan kimselerden meydana gelmiş ve Esat Adil'i bu Kad ro Başa getirmişti. Ve Kadro çekilince, yani komünist ithamına uğrayınca, Esat Adil Sosyalist olarak tek başına kalmıştı.

ŞEFİK HÜSNÜ DEĞMER'İN KORKU VE TELÂŞI

Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi'nin, Plenum toplanmadan alel acele Şefik Hüsnü tarafından kurulmasına gösterilen sebep, **Esat Adil'in Sosyalist Parti'yi kurarak kadroyu kendisine çekmesi** ve süratle büyümesi ve yanlış yollara sevk etmesi gibi bir iddia ve isnatdı.

Davanın içyüzünü bilmeyenler için bu kandırıcı bir sebeb ve iddia olabilirdi; ama Sosyalist Partisi Kuruluşunu bilenler için ve Kurucu Kadroya bakıldığında, Şefik Hüsnü'nün iddiası zayıf kalıyor ve tatmin edici olmuyordu. Fakat, Şefik Hüsnü tarafından ortaya atılan ve sürdürülmeye çalışılan

isnad ve iddialar, ajanların kulağına gidecek kadar gürültü çıkarıyordu.

Aslında Şefik Hüsnünün bertaraf etmek istediği Esat Adil değil; Sosyalist Parti'yi omuzlayıp yürüten ve İşçi-Emekçi kadrosunun içine dalarak sendikalaştıran, **ta, T.K.P. Kurucu Komitesinden beri tarihi bir değeri olan Mustafa Suphi'ci kadrodan Mustafa Börklüce, Ali Rıza Keskin ve proleterin içinden yetişmiş Hüsamettin Özdoğu idi. Şefik Hüsnü'nün ömrü boyu yıkamadığı bu ana kadro; onun teşebbüsüyle Türkiye Sosyalist Partisini Kurmuş** ve zaten Şefik Hüsnü'ye ait olmayan ve bağlı bulunmayan **kadroyu yürütmüştür.** Bunlar sırasıyla açıklanacak ve aydınlatılacaktır. Biz yolumuza devam edelim.

İZMİR'DE DE TEVFİKAT

Evlerden toplanan vesikalar ve Sansaryan Hanında kaydedilen ifadelerde isimleri geçen biz 9 kişi de **«Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi» İzmir Vilâyet Kurucuları olarak İzmir'de** 17.12.1946'da tutuklandık. Ve İstanbul'a getirilerek Sansaryan hanının gün görmeyen bodrum katı hücrelerine kapatıldık... Burada aylar geçti, arayan soran olmadı. Dilekçe veriyorum, cevap veren yok... Nihayet üçüncü aya doğru akşam olduğunun söylendiği bir zamanda (çünkü bodrumda gün ışığı yoktu) bir tomar kâğıt ve bir kalem getirerek bıraktılar. Biyografimi ve bildiklerimi yazmamı, sabah gelip alacaklarını söylediler. Kâğıtları saydım, tam 20 sayfa idi. Demek böyle çok kâğıt karalayanlar var diye düşündüm, aynı zamanda bu fırsatı değerlendirmeye karar verdim. Yıllardan beri karakollara ve Cezaevi mekteplerine gire, çıka oldukça tecrübe edinmiştik. Gerçi o sıralarda tutuklulara yeni yeni uygulanmaya başlayan Amerikan usülü taktikler çok şaşırtıcı idi ama, benim düşündüğüm yine olmuş-

tu. Ertesi sabah kâğıtları bomboş gönderdikten yarım saat sonra polisler gelip beni bir kaç kat yukarı çıkardılar ve bir odaya soktular.

SIKIYÖNETİM TAHKİKAT SAVCISININ KARŞISINDA

Karşısına çıkarıldığım adam, **«Ben Askerî Savcıyım, neden bu kâğıtları boş gönderdin, doldurmadın»** diye çıkıştı. **«Size dilekçe gönderdim cevap vermediniz, Yargıç önüne çıkarılmadan 24 saatten fazla nezarette tutulmam kanunlara aykırıdır, ben ise burada aylardır yatıyorum»** dedim. Savcı bunu, hakkınızda tevkif müzakeresi var, ona göre tutuluyorsunuz diye cevapladı. Ben **«mademki tevkif müzekkeresi var diyorsunuz, orada biyografim yazılıdır, ayrıca gıyabi tevkife de itiraz hakkım vardır ve ne ile suçlandığımı öğrenmek istiyorum»** diye karşılık verdim. Savcı kızdı **«ne dır dır ediyorsun, sana dokunan yok, aşağıda ayaklarını uzatıp yatıyorsun, oysa senin suçun büyük ve seni suçlayan da en büyük şefindir.» «Olmaz böyle şey yüzleştirin»** diye direnince **«onu da yapacağız»** dedi ve polislere dönerek götürün hücresine diye emir verdi. Savcının bu kızgınlığı polislere de tesir etmişti ve beni götürürlerken **«Savcıyı ne diye kızdırdın, zorla kaşındın»** diye azarlamışlardı. Polislerin bu telâşı karşısında, akşam dayak var diye düşündüm. Beni bağlayan başka atıf ve delil olmadığı için bir yüzleştirme ile ve burada yattığımla kurtulurum diye dayağa razı ve hazırdım. Fakat hiç biri olmadı ve Harbiyedeki Ceza evini boyladık.

DR. ŞEFİK HÜSNÜ'NÜN YAZILI NOT VE İFADELERİ

Harbiyeye gelince ilk işim beni suçlayan ifadeyi görmek istediğimi isteyen bir dilekçe vermek oldu. Dilekçede, Avukatım olmadığını, savunmamı kendim yapacağımdan, beni suçlayan ifade ve delilleri görmem ve notları ala-

bilmem için gösterilmesini, veyahut birer suretinin çıkarılarak bana verilmesini istedim. Bu kanuni bir istekti ve nitekim kısa bir süre sonra Mahkeme Kalemine götürüldüm. Orada, **önüme kalın bir tomar yazı kondu.** Bunun bir sahifesinde etrafı kırmızı kalemle çevrili kısmı bana gösterilerek; seni ilgilendiren ifade burada yazılıdır not alabilirsin, diğerleri seni ilgilendirmez dediler.

«Şefik Hüsnü'nün, T.S. Partisi kurulması olayının yazılı itirafı» olan, kırmızı kalemle etrafı çevrili bu yazı; Dr. Şefik Hüsnü'nün ifadesi idi, aynen notumu aldım. Şöyle yazıyordu: **«PARTİ KURULMASINA GELİNCE, İZMİR'DEN İBRAHİM TOPÇUOĞLU ve KERİM SOYKA geldiler, durumu inceledik, PARTİ KURMA KARARI ALINDI»** Kayıtlarda ise İbrahim Topçuoğlu ve Kerim Soyka, T.S.E ve Köylü Partisi İzmir Vilayet kurucuları arasında kayıtlı bulunuyorlardı.

TÜRKİYE'DE TEK PARTİDEN ÇOK PARTİLİ DEVREYE GEÇİŞ

İkinci dünya harbi bitmiş; faşist, totaliter rejimler yıkılmış, Sovyetler Birliği ve Amerika öncülüğüyle Sanfransisko'da Birleşmiş Milletler Cemiyeti adında bir kuruluş meydana getirilmiş ve bütün dünya Milletlerine Birlik içinde toplanmaları çağrısı yayınlanmıştı.

Galip milletler safına katılmış olan Türkiye'nin de bu Birlik çağrısına uyması lazımdı. Çağrıya uymaması onu gözden düşürebilirdi. Ancak Türkiye, tek şef tek parti, (nerede ise Hitlerin SS'leri gibi çizme giyip dolaşan faşist kadrolu bir dikta partisi) idaresinde bulunuyordu. Demokratik bir Birleşmiş Milletler Anayasasına tabi olmak, insan hakları Beyannamesine imza koymak icap edecekti. Bu durumda rejimimizi değiştirmek ve şef-dikta idaresine demokrasi elbisesi giydirmek şarttı. Yıllar yılı memleketimizde ilerici hamlelere tahammül edemeyen ve geri kalmışlığımızın başlıca müseb-

bibi olan kadro faaliyete geçti. Fırıl fırıl döndü, harıl harıl çare aradı ve Milli şefin kafasındaki tilkilerle birleşerek çareyi buldu: Bu çare, 19 Mayıs 1945 tarihinde Milli Şefin bir nutuk vermesi idi. **Milli Şef bu nutkunda, siyasi bünyemizin demokratik esaslara uygun olması ve artık başka partilerin kurulması zamanının geldiğini söylemiş** ve **C.H. Partisinde de değişiklik yapılmasını istemişti.** Cemiyetler Kanununda değişiklik yaparak çok partili bir rejim ilân etti. Burjuva gazetelerinde büyük puntolu yazılar yazdırılarak bir hürriyet havası estirildi. Bu havaya demokrasi dendi ama, sınıf mücadelesini yasaklayan ve hiç de demokratik olmayan **141-142. faşist maddeler kaldırılmadan Partiler Kurulmaya başlandı. İşçi Çiftçi Partisi, Demokrat Parti, Sosyal -Demokrat Parti, birer birer kuruldu** ve faaliyete geçtiler. Diğerleri bir şey değil ama, C.H. Partisi içinden çıkan 4 kişi; Celal Bayar, Refik Koraltan, Prof. Fuat Köprülü ve Adnan Menderes Demokrat Parti ismiyle bir parti kurup bunu da liberalist bir ideolojik platforma oturtunca ve D.P. Halkça da tutulmaya başlayınca, C.H. Partisinde telâş baş gösterdi. **Fakat Milli Şefin 10 Mayıs 1946 tarihinde** söylediği nutuktaki: **«Ben hem Parti başkanı ve hemde Cumhurbaşkanı olarak kalacağım»** sözü, C.H. Partisinde beliren sertliği gevşetti.

SOL CENAHIN NEŞRİYATA GİRİŞİ:

Bunun üzerine sol cenah ve bilhassa burjuva münevverlerı de neşriyata girişti; **Marksist - Leninist** sözler kullanıldı ve sol cenah, **«Tan»** gazetesi etrafında toplanarak yazı sahasını genişletti. Sol bir parti kurulmasına doğru şiarlar da atılmaya başlandı. **«Tan»** Gazetesinde, kolayca sıralayabilece ğimiz sol yazarlardan şu isimler yazıyordu: **Zekeriya-Sabiha Sertel, Cami Baykurt, Dr. Tevfik Rüştü Aras, Sadrettin Celâl, Dr. Şefik Hüsnü Değmer, Sabahattin Ali, Esat Adil Müstecabî, Mustafa Börklüce ve daha başka yazarlar vardı.** Ser-

tel'ci grubu, Şefik Hüsnü'yü bir sol cenah partisini kurması için zorluyor ve kendi başkanlığında değil; Mareşal Fevzi Çakmak, Cami Baykurt veya Dr. Tevfik Rüştü Aras'ın Başkınlığında kurmasını ve denetlemesini istiyorlardı.

ŞEFİK HÜSNÜ FAALİYETE GEÇİYOR

İleride sırası geldiğinde açık olarak belirtileceği gibi, Şefik Hüsnü Değmer bu teklifi fırsat telâkki etti. Ve yıllarca uzak kaldığı, fakat faal olduğunu bildiği Mustafa Suphici kadro ile barışmak, kendisi ile birlikte çalışmaya ikna etmek ve yine eskiden yaptığı gibi dizginleri ele geçirerek oynatmak için bir taktik uygulamaya koyuldu. Ve teşkilâtımıza barış çağrısında bulunarak, evinde bir toplantı yaptı. Bu toplantıda; isimlerini öne sürdüğü 3 adaydan birinin başkanlığında bir Sol Cenah Partisi kurmak, bunu el birliği ile ve bütün kadro ile destekleyip yürütmek teklifinde bulundu ve 1-Mareşal Fevzi Çakmak 2 - Cami Baykurt 3 - Dr. Tevfik Rüştü Aras isimlerini ileri sürdü.

Toplantıda bulunanları şaşırtan bu isimlerin teklifi, başta **Fevzi Çakmak ele alınarak hemen reddedilmişti.**

Red sebebi de şu idi: Fevzi Çakmak'ın Kâzım Karabekir ve Enver Paşa tarafından Mustafa Suphi'ye yapılan suikastten haberi vardı. Halk İştirakiyûn Fırkasını o kapattırmıştı. Son olarak da, Yavuz ve sair gemiler isyanı gibi bir lenen **«Resmi Komünist Partisi»** ne asker olduğu halde girmişti. Son olarak, da, Yavuz ve sair gemiler isyanı gibi bir tertiple Nazım Hikmet ve diğer inkılâpçılara en ağır cezaları verdirmiş ve **«kanunsuzluk var»** ısrarlarına karşı, duygusuz, sağır kalmıştı. Tekaüde sevk edildikten sonra mı solcu kesildi denerek kabul edilmedi.

Bu red, aynı zamanda Şefik Hüsnü'ye de bir ihtardı. Netekim 1946 tevkifatında Fevzi Çakmak'ın solcularla birlik olduğu yayılmış ve Büyük Millet Meclisinde sözlü soru-

lara tabi tutulunca, zabıtlara geçen şu cevap Fevzi Çakmak tarafından verilmişti:

«Değersiz vesika ve ındî tefsirlerle Cami Baykurt, Dr. Tevfik Rüştü Aras, Zekeriya Sertel gibi kimseleri komünistler arasına karıştırmakla komünistlere yardım ediliyor.

Ben komünistliği bu memleket için muzır telâkki edenlerdenim. Onun için Ordu ve Donanmaya sokulmak istedikleri zaman, şiddetli hareket ettim ve Halk Partisi mebuslarından bir çok hatırlı zevatın tavassutuna rağmen ısrar ettim. Fakat onlar Şefik Hüsnü'ye Parti kurmak selahiyetini ve 34 müseccel komünist amelenin, işçinin önüne geçerek rehberlik etmek imkânlarını sağladılar.»

Teklif ettiği ikinci aday Cami Baykurt'tu. Cami Baykurt; yaşlılığını ileri sürerek çalışmak istememişti. 3. aday Dr. Tevfik Rüştü ise, bugünkü aldatıcı şartlar içinde bir sol partiyi idare edemiyeceğini ileri sürerek kabul etmemişti. Ortaya sürülmüş ve tavsiye edilmiş başka bir aday kalmayınca Dr. Şefik Hüsnü bizlere hitaben, bu işe uygun olabilecek, itimad edilir bir arkadaş varsa teklif ediniz, üzerinde durup inceleyelim demişti.

Sol cenah partisini kurmak için Şefik Hüsnü ve Esat Adil teklif edildi.

Fuat Bilege; ben, Dr. Şefik Hüsnü'yü Başkanlığa teklif ediyorum, dedi.

Mustafa Börlükce de; Esat Adil Müstecabî'yi teklif etmişti.

Evvelâ Şefik Hüsnü'ye ne diyeceği soruldu. Bunun üzerine Şefik Hüsnü kendisi herkesin bildiği, tanınmış bir kimse olduğu için, kurulacak partinin hemen suçlamalara uğrayacağını, bunun için kendi Başkanlığında Parti kurmanın doğru olmayacağını söyledi. Ve Şefik Hüsnü; kendisi de Tan gazetesi neşriyat ailesinden olduğu için, Esat Adil'i şahsen tanıdığını ve Mustafa Börklüce'nin teklifine iştirak ettiğini söy-

ledi. Hüsamettin Özdoğu da Esat Adil'le tanışır konuşurdu, o da teklifi destekledi.

Ben de 1939 yılından beri tanışırdım. Esat Adil Müstecabi hakkında bilgim ve onunla tanışmam şöyle olmuştu: Ben muhtelif fabrikalardaki çalışmalarımdan ayrılmış, İzmir'de Cumhuriyet bulvarında, Küçük Kardıçalı handa bir yazıhane açmış, Elektrik ve Makine tesisatı taahhüt işleri yapıyor dum. 1939 yılı şubat ayında Mustafa Börklüce ile Esat Adil yazıhaneme geldiler. Mustafa Börklüce, Esat Adil'le tanışırdı. Hoş sohbet bir adamdı. Akşam Halk evinde eski Adliye Vekili Mahmut Esat Bozkurt'un vermekte olduğu (İşçi ve Çiftçi Hakları) konferansını dinlemeye gelmişler. Ben de o konferansları takip ediyordum, hep birlikte gittik. Mahmut Esat Bozkurt; konferansta, isteyenlerin serbestçe soru sorabileceklerini ve hiç korkmadan sormalarını söylemiş. Biz gittiğimizde Mahmut Esat Bozkurt, daha önce sorulan bir soruya da değinmişti Konferansa şöyle başlamıştı:

«Arkadaşlar, Türk köylü ve İşçileri ve bunların hakları, şimdiye kadar ilim bakımından lâzım olduğu halde, el değdirilmemiş ulusal meselelerimizin en büyüğüdür. Bu meseleyle uğraşanlar, hatta bu meseleyi dava haline koyanlar oldu. Dün de burada bana, siz başka türlü söylüyorsunuz Adliye başka türlü ceza kesiyor diyenler oldu. Doğrudur!. Bu yolda can ve baş verenler de bulundu. Meselâ Lâle devninde Defterdar Sarı Mehmet Paşa, Köylü ve İşçiler için «velî nimet-i âlem» sıfatını kullanıyor. Bu çağın meşhur olan sefahatları içinde köylünün ve işçinin haklarını haykırıyor ve başını kaybediyor. Türk Milletinin % 80'ninden fazlası köylü ve işçi olunca, köylü ve işçi haklarını düşünmek, onları korumak ve istemek Türkün ilk ödevidir. İşçinin ve köylünün haklarını bağıranlara komünist, yahut sosyalist damgasını yapıştırmak gayretini güdenler, şahsi menfaatlarını, çalışan kütlelerin zararlarında arayanlardır.»

Uzun ve dikkate değer konferans devam ederken, Esat ve Mustafa Balıkesir'e dönecekleri için erken çıktılar ve onları uğurladım.

Esat Adil; 1932 senesinde Balıkesir Halk evini kurmuş, 1935 senesine kadar Halk Evi başkanlığı yapmış, bir çok gazete ve dergiler çıkarmış, Milli Eğitim ve Adliye mensubu olmuş, İmralı Cezaevini kurmuştu. İmralı Cezaevi'nin kuruluşunda, Mustafa Börklüce Ustabaşı ve İdareci olarak beraberinde çalışmıştı. Esat Adil sonunda buradan ayrılarak İstanbul'a yerleşmiş ve Avukatlık yapan bir sosyalist idi.

ESAT ADİL'İN ADAYLIĞININ KABULÜ

Toplantı halindeki kadro tarafından, Esat Adil'in adaylığı çoşkunlukla kabul edilmiş ve kendisi ertesi günkü toplantıya davet edilerek düşünce ve kararımız bildirilmiş, kabul edip-etmeyeceği sorulmuştu. Esar Âdil, verdiği cevapta: **«Şartlar pek emniyet verici olmamakla beraber, cemiyetler kurma imkânı tanındığından, bütün kuvvetimizi İşçi Sendikaları kurmaya veririz ve Partiyi kapatsalar da hiç yoksa işçiyi teşkilatlandırırız, o da bir kazanç olur.»** demiş ve kadro ile birlikte çalışmak ve **«Türkiye Sosyalist Partisi»** olarak çıkmak şartıyla Parti G. Sekreterliğini kabul etmişti .

T. S. P. PROGRAMINI HAZIRLAMA KOMİTESİ

Parti Programını hazırlamak için, **Esat Adil'in Sekreterliğinde ve Mustafa Börklüce'nin idaresinde; Hüsamettin Özdoğu, Kerim Soyka dörtlüsü seçilmişti. Şefik Hüsnü bir kaç not vermiş, elde bulunan ana program elenmiş Dr. İhsan Özgen'de bulunan, Amele Teali Cemiyeti zamanında hazırlanmış «Müstakil Sosyalistler Partisi» Programı ele alınmış** ve **Parise yazılarak Dr. Refik Nevzat'tan da Sosyalist Parti Programı getirtilmişti. Kısa bir zamanda 68 maddelik programı ile**

43 maddelik Nizamnamesi olan «Türkiye Sosyalist Partisi» Tüzüğü meydana getirildi. Yapılan bütün bu hazırlıklar gözden geçirildikten sonra, tamam olduğu kararını verdik. **Mustafa Börklüce Sekreter Yardımcılığına, Hüsamettin Özdoğu Teşkilat İcra Sekreterliğine ayarlanmıştı. Kurucu kadrosu tarafından, 14 Mayıs 1946 tarihinde, İstanbul Valiliği vasıtasıyla İçişleri Bakanlığına Müracaat edildi.**

T.S.P. RESMEN KURULUYOR:

Müracaat şöyle idi:

«Cemiyetler kanunu hükümlerine göre tesis etmiş olduğumuz, Türkiye Sosyalist Partisi adlı siyasi cemiyetin üçer nüshadan ibaret olan 68 maddelik programı, 43 maddelik nizamnamesi yüksek tetkikinize arz edilmiştir. Kanun hükümlerine tevfikan tesçili ile faaliyetine izin verilmesini saygı ile rica ederim. Esat Adil Müstecabî, Avukat, Türkiye Sosyalist Partisi kurucularından.»

Kurucu listesi de şöyle sıralanmıştı:

Esat Adil Müstecabî	: Avukat
Macit Güçlü	: Avukat
İhvan Kabacıoğlu	: Camialtı atölyesinde kaynakçı ustası.
Aziz Üçtay	: Türk Matbuat teknisyenleri birliği umumi kâtibi. Makine şefi.

Parti kurulunca, kararlaştırılmış olduğu gibi Mustafa Börklüce'nin idaresinde ve Hüsamettin Özdoğu'nun teşkilât sekreterliğinde faaliyete geçmiş **ve İşçi Sendikalarının kurulmasına başlanmıştı.** Yılların birikimi olan; hürriyete susa-

mış, teşkilatlarını özlemiş uyanık emekçi sınıfı; yarışırcasına muhtelif fabrikalarda süratle teşkilatlanıyorlardı.

PARTİ GAZETESİ:

Partinin sesi ve küçük nefesi neşreyattır derler. Bunun için faaliyete geçildi ve sosyalizme geniş bağlılığı olan **Reşit Menteşoğlu'nun yardım ve desteğiyle, günlük «GERÇEK» gazetesi çıkarıldı. Ve Parti organı haline getirildi.**

(Reşit Menteşoğlu, benim eniştemdi. Onun sosyalist harekete büyük katkısı olmuştur.) Sendikalist uyanışı ve Sosyalist ilerlemeyi hedef alan neşriyat; hareketi hızlandırdı, Sosyalist kadro büyümeye, Türkiye Sosyalist Partisi, Sosyalist lerin yuvası haline gelmeye başladı. Yıllarca birbirine düşürül müş mücahitler barışmaya, cephe birliği kurmaya ve yeni yeni elemanlar kazanmaya gayret ediyorlardı.

PARTİNİN FAALİYET PROGRAMI:

«Plenum»ca alınan kuruluş kararına uygun olarak; Parti teşkilâtlarından evvel, İşçi Sendikaları kuruluyordu. Vilâyetlerde henüz şubeler açılmamış iken bir çok sendikalar kurulmuştu. Hatta ilerde tevkifat resmi zaptında da okunacağı gibi; T.S. Partisinin bize bütün evrakı gönderildiği halde, Merkezden gelen mektupta, **«Şimdilik Sendikaların kuruluşuna kuvvet verin, Parti şubesinin açılacağı zaman bildirilecektir»** diye yazılmıştı.

İZMİRDEKİ TEVKİFAT ZAPTI:

T.S. Partisi, bu kadar titizlikle emekçi arasına dalarken; ardından Şefik Hüsnü'nün emrivakisiyle **«Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi»** kurulup, vilâyet teşkilâtlarını açmaya ve T.S. Partisi ile dalaşmaya başlayınca, Polis verilen sin-

yalle kolayca tevkifata geçmiş ve önlerde bulunan bizleri ya kalamıştı. Bu yakalamada, yazıhanemde bulunan Parti ve diğer evraklar için bir zabıt tutulmuş ve imzalanarak bir sureti bana verilmişti.

Şefik Hüsnü'nün beraberine takıp sürüklediği ve T.S.E.K. Partisini kurduğu grup; sağ, sol dönekler, Hasan Ali Edizci provokatörler ve 1944 tevkifatında Mihri Belli'yi kullanarak elde ettiği gruptu. İzmirde bunlardan başlarında Cazım Aktimur bulunan küçük bir grup vardı. Her nekadar Hasan Ali Ediz'i kötülemiş ve doğru yola girmiş olduklarını bildirmişlerdi ise de onlara itimad etmiyorduk. Bu fırsatta öne atılıp parti şubesini açarak İzmir'i ikiye bölebilirlerdi. T. S. Partide Plenum toplanarak hiç bir ayırım yapmadan bütün Türkiye'de T.S.E.K. Partisi veya T.S.P. kurulmasını ve Şefik Hüsnü'nün yapmak istediği bölünmelerin önlenmesini kararlaştırdı ve **«Evvela İzmir ele alınarak Mustafa Suphici kadro tarafından İzmir'de Vilâyet Şubesi organize edildi ve açıldı.»**

Bu arada İzmir'de olan Hüsamettin Özdoğu'ya mektup gönderip durumu soran **Cenap Şehabbettin Kıvılcımlı**'ya cevap olarak yazdığı mektupta Hüsamettin Özdoğu; (bu mektup ilerde okunacaktır.) Partilerden hangisine girersen gir ortada kalma demiştir ki bu parçalanmayı önleme çabasını ispatlar belgelerdir. Ama Şefik Hüsnü'nün gayesi yapmak değil yıkmaktı. Ona Parti kurmaya izin verenler, Onun Mustafa Suphi'ci teşkilâtı hiç sevmediğini ve ömrü boyu bu grupla uğraştığını biliyorlardı. Bu kez de bir entrika çevirip şahlanmakta ve tutunmakta olan Mustafa Suphici kadrolu T.S. Partisini dağıtacağından emindiler. Nitekim Şefik Hüsnü hemen döneklik yaparak beraber kurdukları T.S. Partisi karşısına çıktı ve Esas Parti bizim parti'dir diye ortalığı bulandırdı ve gayesine ulaşarak tevkifatı yaptırdı. Bunun belgesi de gayet açıktır ve **Büyük Millet Meclis'i zabıtlarına kadar geçmiştir.** Bilindiği ve ileride okunacağı gibi **Şefik Hüsnü, Sertel'-**

lerle bir entrika çevirip **Mareşal Fevzi Çakmak, Cami Baykurt ve Dr. Tevfik Rüştü Aras** isimlerini ortaya sürerek bir sol cenah partisi kurma teşebbüsünde bulunmuşlardı. Bu tabii emniyetin gözünden kaçmamıştı ve sonradan partiler tevfikatı yapılıp ortaya bir sürü yazılı Şefik Hüsnü notları ele geçince Hamaratlık yapan bir kaç Halk Parti Milletvekili Fevzi Çakmak'a çatmış ve komünistlerle birlik olduğunu söylemişlerdi. İktidarda ise İsmet İnönü vardı ve İdare C.H. Partisinde bulunuyordu. Ama bu Miletvekilleri işin iç yüzünü bilemezlerdi ve Fevzi Çakmak Meclis kürsüsünde şöyle bağırdı, **«Şefik Hüsnü'ye Parti Kurma iznini bilerek siz verdiniz.»**

Yazıhanede tutulan zabıt:

«17/12/1946 günü saat 8,20 de alınan emir üzerine Küçük Kardıçalıhan 23 sayılı yerde, elektrik işleri müteahhidi bulunan Ali oğlu 1323 doğumlu İbrahim Topçuoğlu'nun yazıhanesinin önü beklenerek, saat 9,25'te gelerek yazıhanesinin usulen aranacağının kendisine söylenmesi üzerine, kendisi yazıhaneyi açtı, ve aşağıda hüviyetleri yazılı şahıslarla birlikte muvafakatı tahtında yazıhaneye girildi. Bir tek odadan ibaret bulunan bu yazıhanenin içinde bir adet dosya dolabı bulunduğu ve muhtelif dosyaların tetkikinde; bazılarında, inşaat işlerine ait şahsi dosyaları ve elektrik işlerine ait dosyalar ve evrakları, makbuzlar ve muhtelif mektup ve elektrik katalogları görülmüştür. İbrahim Topçuoğlu Türkiye Sosyalist Partisi Şubesi açacağını ve parti İzmir ili başkanı olacağını ve yakında parti şubesini açacağını mevcut sandık ve dosyalarda Sosyalist Parti evrakları bulunduğunu söylemiş ve evrakların tetkikinde, 1 — Türkiye Sosyalist Partisi Programı 2 — Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi Programı 3 — Sabiha ve Zekeriye Sertel'in yayınladığı Davamız ve Müdafamız adlı bir adet kitap 4 — Üzerinde orak çekiç işaretli ve Lenin adlı bir adet kitap 5 — İki adet Büyük Doğu

adlı mecmua 6 — Bir adet Görüşler adlı mecmua 7 — iki adet Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisinin seçim afişleri 8 — Bir adet Türkiye Sosyalist Partisi Genel Sekreterinin İbrahim Topçuoğlu'na gönderdiği Arap harfleriyle talimat mektubu, şüpheli görülerek alınmış ve yapılan arama sonunda yukarıda sözü geçen evrak ve kitaplardan başka muzir ve şüpheli bir şey bulunamamış olup işbu zabıt varakası huzurumuzda tanzim edilerek hep birlikte imza altına alınmıştır. Ve bu arama sonunda yazıhane sahibine hiç bir zarar ve ziyan yapılmamış olmakla hep birlikte imza edildi.

Şube 1 den 78 yaka numaralı polis memuru Nuri Yapan, imzası. Güzel yalı karakolundan 195 yaka sayılı polis memuru Kazım Onay, İmzası. Küçük kardıçalı han içinde kahveci Mehmet Erten, imzası. Basmahane 1298 sokak 41 numarada oturan ve küçük kardıçalı han 23 numarada elektrik işleri müteahhidi Ali Oğlu İbrahim Topçuoğlu, imzası.»

Bu vesika; Türkiye Sosyalist Partisi mensuplarının hisleri ile değil Plenum kararlarına göre hareket ettiklerini ve İzmir'de bütün bu evrak hazırken alınan karara göre **«T.S. Partisi değil, el birliği yapılarak T.S.E.K. Partisi» şubesi kurulduğunu gösterir.** Kurucularının başında 1932 Sendikacılarından İbrahim Topçuoğlu, Kerim Soyka, Osman Uzlaş ve daha başka arkadaşlar vardı. İzmir'de süratle sendikal işler devam ettirildi. Mensucat Sanayi İşçileri Sendikası, Tütün İşçileri Sendikası Ayakkabı İşçileri Sendikası, İncir — Üzüm İşçileri Sanayi Sendikası kuruldu ve 1932 yılında ağır darbesini yediğimiz ve Türkiyede ilk sendika olan İzmir İşçileri Sendikası Birliğini kurduk.

Bütün bu çabalar 1946 tevkifatıyla dağıtılmak istenmişti ama provakasyon İşçi Sendikalarını parçalayamadı ve bu kuruluşlar birçok zedelenmelere rağmen işçilerin örgütlenmesini daha da sıklaştırdı ve her gün için güçlenmeye devam etti.

İZMİR'DE TÜRKİYE SOSYALİST PARTİSİ ŞUBESİNİN KURULMASI

İleride Komuna'ların kurulması ve vesikaların eleştirilmesi bahislerinde okunacağı gibi birleşmeler olmuş, safralar dökülmüş ve neticede 1946 yılında kurulmayan ve artık şartlar değiştiği için **T. Sosyalist Partisi İzmir Vilâyet Şubesini,** tam bir sene kapalı kalan yazıhanemdeki bu evrakla, hapishaneden çıktıktan sonra, **21 Ekim 1950 tarihinde «Türkiye Sosyalist Partisi İzmir Şubesi»** olarak aşağıdakî zevatla açmış ve vilâyete kadromu şöyle sunmuştum:

1. İbrahim Topçuoğlu	Sekreter
2. Dr. İhsan Özgen	Neşriyat ve propaganda işleri
3. Ertuğrul Kesirli	Mali ve idari işler.
4. Muzaffer Binzet	Sendikalist Teşkilatları İşleri.
5. Şükrü Dinsel	Teşkilat İşleri
6. Rıdvan Kızıltan	Propaganda işleri
7. Hüseyin Çakır	Kayıt ve muamele işleri.

Hesabımıza göre bu, sağlam ve oturaklı bir kadroydu. Dr. İhsan Özgen gibi ta 1924 senesinde Devrimci Mücadeleye atılmış, Amele Teali Cemiyeti organizatörleri arasında vazife almış; **«Müstakil Sosyalist Partisi»** hazırlayıcılarından ve Başkanlığını yapmış tecrübeli bir kimse de aramıza katılmıştı. Ve biz bu kadro ile, hiç açık vermeden çalışacağımızdan ümitliydik. Oysa, Şefik Hüsnü ve kadrosu boş durmuyordu.

1946 başında Mustafa Börklüce'yi Genel Sekreterliğe seçen büyük bir kadronun faaliyette olduğunu tesbit eden Şefik Hüsnü; sahte barış elini uzatarak, 2 adet Sosyalist Partisi'ni kurdurmuş ve çekebildiği kadar devrimciyi ceza evine çekmişti. Şimdi ise, O ceza evinde iken İzmir'de **«T. Sos-**

yalist Partisi» şubesi açılıyordu. Kinci ve intikamcı Şefik Hüsnü için bu yenir yutulur bir şey miydi?

Hemen İzmir'e haber gönderdi. İki yüzlü rol oynayan Cazım Aktımur Ajanlı kadrosunu işletti ve hayınca hazırlattığı planı uygulattı. Şefik Hüsnü ömrü boyu bozguncu plânlar uygulamakta usta idi. Onun uygulamadığı tek şey Türkiye'de Demokratik bir Sol'un Lideri olmak. Bu bilgi ve kudret onda yoktu veya oynatılan bir kukla idi. Çünkü bozgunculukta bu kadar becerikli olan bir kimse neden Türkiye solunu devamlı baltalasın ve devamlı ceza evinde dahi olsa bir lider kadrosuna tahammül etmesin.

1950 den sonra kurulup ve gelişen T.S. Partisi'ne ajan sokulmasına sebeb olan ve Fransada bulunan Ajanı Hasan Ali Ediz'i destekleyerek Sosyalist partiyi Moskova Radyosu Türkçe yayın servisi'ne julnallar yazdırıp kötületen yine Şefik Hüsnü değil midir? Bu oyunlar, bu kin neden.

TÜRKİYE SOSYALİST PARTİSİ İZMİR ŞUBESİNE AJAN SOKULMASI:

Biz, Türkiye Sosyalist Partisi İzmir Vilâyet Komitesi Kurucu kadrosunu hazırlarken **T.S.E.K. Partisi azası** olan ve İzmir'de marangozluk yapan **İhsan Konaş** isminde biri yanında bir adamla Parti binamıza geldi ve Türkiye Sosyalist Partisine girmek isteyen bir arkadaş getirdim. Kıymetli ve bilgili bir arkadaştır dedi. **«Biz Legal bir parti kuruyoruz, gizlilikle bir alâkamız yoktur. Parti kuruluşumuz açıktır. Müracaat eden bir kimse Partimiz programı dairesinde çalışacağını taahhütle fişlerimizi doldurur ve tanıdığımız iki kişi tarafından fişi imzalanırsa, kanunî bir sakıncası da yoksa Partiye alırız.»** dedim ve alın bir fiş doldurup imzalatın diye bir fiş verdim. İhsan fişi kendisinin ve Cazım Aktımur'un imzalayacağını bildirdi. Cazım Aktımur'un Hasan Ali Ediz ve Şe-

fik Hüsnü taraftarı olduğunu biliyorduk ama Milli emniyet ajanlarıyle birlik çalıştığını bilmiyorduk. Muamelesi yapıldı ve teskiye edilen Şükrü Dinseli partiye kayıt ettik. Partiye gelip gitmeye başladı, tuttuğumuz yerde yerleşmemize yardım etti. Konuşmaları ve davranışları, Sosyal bilgisi, tütün mağazasında işçiler arasında çalışması ona karşı sempatimizi kısa zamanda arttırdı ve hakikaten kültürlü, uyanık, görünüşü itimat verici olduğundan kurucular arasına da aldık. İsteği üzerine de teşkilâta getirdik. Faaliyet resmen başlar başlamaz Şükrü Dinsel çok faal oldu, adeta ateş kesildi, her yere yetişiyor, gelenleri iğneden ipliğe kadar inceliyor, sorgudan geçiriyor ve bu arada bizi ilgilendirmeyen sorulara kadar uzandığı görülüyordu. İhsan Konaş ve Cazım Aktimur'a; **«teskiye ettiğiniz bu adam kimdir, Partinin gayesi dışına çıkıyor, bu bir ajan gibi davranıyor»** dediğimizde; **«Yok, cesur atılgan ama ajan olamaz»** diye ısrarla teskiyede devam ettiler. Buna rağmen biz şifahen Şükrü Dinsel'e; parti programı dışına çıkılmamasını bildirdik. Aynı zamanda aza alımını da kıstladık. Bu arada kurucu Rıdvan Kızıltan ile Hüseyin Çakır istifa ettiler. Yerlerine başkalarını getirmedik ve nihayet 21 Haziran 1951 tarihinde, Şükrü Dinsel'in muhalefetine rağmen vilâyete bildiri vererek, parti şubemizi kapattığımızı bildirdik ve evrakları İstanbul merkezine gönderdik.

İZMİR'DE CAZIM AKTİMUR

Cazım Aktimur'un büyük inkâr ve saklamalarına rağmen 1951 — 1952 tevkifatında; (ki Cazım Aktimur da tevkif edilmişti) her şey meydana döküldü. 1944 yılında Yusuf Etik'in, 1946 yılında da Şükrü Dinsel'in, Cazım Aktimur'un yanına ajan olarak sokulmuş oldukları ve Cazım Aktimur'un sağ kolu oldukları anlaşıldı. Bu tevkifatda 10 sene ceza yiyen ve bir kaç ay içinde siyah saçları bembeyaz kesilen İzmirli Macit Bilge şöyle konuşmuştu:

«Cazım Aktimur, çok daha evvel teşkilat kurmaya başlamış ve kendisine göre, bulduğu taktikle zabıtayı aldatmaya çalışan ve faaliyet gösteren ve yüksek idareci durumunda olan bir kimsedir. Kendisine haber verilmeden ve muvafakatı alınmadan hiç bir şey yapılmamıştır. Bana hücreleri kurmak için partili Yusuf Etik'i, İhsan Konaş'ı, Şükrü Dinsel'i, Salamon'u, Cazım Aktimur tanıştırmıştı. Bana Boz Mehmet'i de o tanıştırmıştı.»

Görüldüğü gibi bu taktikle Cazım Aktimur; yıllarca yüksek idarecilik yapmış ve komünist olarak yaşamıştır. Polisle birlikte komünist imal ederek geçinen ve aristokrat burjuva sınıfına mensup, han, bağ, bahçe, sahibi olan ve ömrü boyunca hiç bir aile mes'uliyeti olmayıp, otel odalarında yaşayan Cazım Aktimur gibi bir kimse için; Hapishanede büyük kadro arasında ve yüksek idareci olarak görünmek, büyüklük hastalığını tatminden başka bir şey değildi. Ajanlarla birlikte harcadığı kunduracı Ahmet Dağ gibi felç olup ölmek ve Macit Bilge gibi genç yaşta saçlarının bembeyaz kesilmesi endişesi de **yoktu.**

BOZ MEHMET VE AJANLAR:

Macit Bilge, daha evvel de bahsettiğimiz gibi, Boz Mehmet'i bana Cazım Aktimur tanıştırdı, demişti. Ustası Cazım Aktimur böyle olursa, Boz mehmet acaba nasıl çıkacaktı?

Ben 1950 - 1951 yıllarında legal **«Türkiye Sosyalist Partisi»** İzmir şubesi faaliyetinde bulunduğum için; İstambul'da kaynatılan ve Şefik Hüsnü'nün idarecisi olduğu söylenen ve Mihri Belli tarafından Reşat Fuat Baraner'in de içine karıştırıldığı romantik, bol ajanlı 1951 - 52 tevkifatına sokulamamıştım. Ama bunun acısı, **«Ya taksim, ya ölüm»** yaygaraları arasında, Yunan ve Amerikan Konsolosluklarını bombalamak istemi ile 1958 yılı tevkifatıyla ve iki seneden fazla hapis tutulmam suretiyle çıkarıldı. Bu davada, Yani, 1958/339 E-

sas No. 230/7059 Karar No. da kayıtlı dava dosyasında, Şükrü Dinsel'in Millî Emniyet'e verdiği raporlar yazılıdır. Bu dava Mehmet Bozışık'ın davası değildir ama, gelen raporlarda geniş izahatlar vardır. Bu izahatlarda Şükrü Dinsel, Mehmet Bozışık için şöyle yazıyordu:

«Verilen vazife icabı, İzmir'de darağacı semti kahvesinde tavla oyunu bahanesiyle marangoz İhsan Konaş isminde biriyle tanıştım. Onun vasıtasıyla «Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi» kurulurken bir çoklarını ve bu arada Cazım Aktimur'u da tanıdım. (Partiye yazılmadım). «Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi» kapatılmıştı. Bu parti ileri gelenlerinden olanlar İstanbul'a götürülmüşlerdi. Tevkifat dışı Cazım Aktimur ve marangoz İhsan Konaş kalmıştı. Sonradan öğrendim ki, Zeki Baştımar da tevkifat dışı kalmıştı. Bir gün İhsan Konaş geldi. Seni aydın bir kimse ile tanıştıracağım de di ve randevu verdi. İzmir fuarının 26 Ağustos kapısında buluştuk. Macit Bilge isminde birini tanıştırdı, o günkü konuşmalardan bir komünist teşkilât hücresini kurmuş olduğumuzu anladım. Böylece komünist Partisi İzmir gizli örgütüne girmiş oldum. Bu faaliyetimiz böyle sürüp gitti ve ben bir çok kimseleri tanıdım. Vilayet komitesine seçildim. Macit Bilge sekreter, İhsan Konaş teşkilatçı ve ben de propagandist olarak vazife aldım.

Mıntıkalar, hücreler kurduk. Karşıyaka'da da kadınlı erkekli hücreler kuruldu. Bir gün, kapatılmış olan «Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi» teşkilat şubesi başkanı Mehmet Bozışık gelmişti. Polisçe aranıyordu. Vilâyet ve kaza delegelerini İnciraltında toplantıya çağırdı. Bir kahvede seçim yaptık. Beş kişilik vilayet komitesi seçtik. Bu komiteye Macit Bilge, ben, Yusuf Etik, Fuar müdürlüğünden muhasebeci Fuat ve Ahmet Bilge seçildik. Toplantıda teşkilatı genişletmek ve bir gazete çıkarmak, kitap tedarik etmek gibi kararlar aldık. Boz Mehmet'le sık sık buluşup konuşmaya

başladık. İzmirde uzun zaman kaldı. Ondan bir çok kimseyi öğrendim. Nihayet bir gün bana bir yolcu uçağını kaçırıp, kullanabilip, kullanamıyacağımı sordu. Uçucu olduğumu söyledim, memnun oldu. Denemek için uçakla İstanbul'a gittik. İstanbul'da bir çok yerleri gezdik. Bir çok kimselerle tanıştık. Uçakla Bulgaristan'dan geçeriz, sen de Rusya'da yüksek tahsil yaparsın diyordu. (Durumu görüşmem lâzımdı) Ben İzmir'e döneyim sen incelemelerini yap, sonra bunları esaslı konuşuruz dedim ve İzmir'e döndüm.»

Bizim mahkeme dosyasında bu kadar var. İstanbulda yayınlanan Yeni Gazete'de **«İfşa Ediyorum»** başlığı altında yayınlanan tefrikasında, (bizim 1946 sosyalist partilerin tevkifatında, Tahkikat savcısı olan) Kazım Alöç'ün, Şükrü Dinsel'in ifadesini tamamlayan şu yazısını okudum:

«1946 senesi geniş ölçüde tevkifat yapılmıştı. Boz Mehmet bulunamamıştı. Bu büyük çapta, tevkifat dışı kalan Zeki Baştımar idareyi ele aldı. İlk fırsatta Mehmet Bozışıkla temas kurdu. Ayrıca Zileli Halil diye çağrılan Halil Yalçınkaya'yı buldu.

Zeki Baştımar'ın direktifiyle harekete geçen Mehmet Bozışık İzmir'e Halil Yalçınkaya İstanbul'a, Zeki Baştımar da Ankara'ya dağıldılar. 1948 de Mehmet Bozışık İzmir'de işe başladı. Tütüncü olduğu halde, polisten gizlenmek için Yamanlarda bir gazinoya garson olarak girmişti. Sabıkalı Cazım Aktımur ile irtibat sağladı. Taktik malûmdur. Türkiye Sosyalist ve Emekçi Köylü Partisinin sempatizanlarını avlamaktır. Cazım Aktimur, partiden tanıdığı Macit Bilge'yi, Boz Mehmet'le tanıştırdı. Artık bu tanışmalar birbirini takip etti. T.K.P. İzmir Vilâyet Şubesi kurulmuş ve teşkilâtlanmıştı. Boz Mehmet tecrübelerini polisten gizlenme yollarını uzun uzun anlatıyordu. Oysa kapana girmişti, iki Milli Emniyet ajanı Yusuf Etik ve Şükrü Dinsel teşkilâtlanmaya girmişlerdi. Boz Mehmet, tayyarecilikten ayrılmış Şükrü Dinsel'e şu de-

mirperde arkasına bir uçak kaçırabilir misin demiş, Şükrü Dinsel de; siz emir verin biz elimizden geleni yaparız. Boz Mehmet de, bu çok büyük bir jest olur, ben bunu merkezle konuşayım dedi. Dr. Şefik Hüsnü ve Zeki Baştımar'a bildirdi ve başarısı için tebrik edildi. Bu defa Milli Güvenlik kuvvetleri taktiği gereğince, Mehmet Bozışık'ın ortadan çekilmesi lâzım geldi. Esasen İstanbul Emniyetince aranıyordu. 1948 yılı temmuz ayında ele geçirildi.»

Askerî Savcı Kâzım Alöç'ün yazısındaki, **«Mehmet Bozışık'ın ortadan çekilmesi lâzım geldi»** sözü ne demektir? Ajanlarla aylarca her yeri tarayan ve bir çok kimseyi ele veren Mehmet Bozışık'a güvenlik kuvvetleri; dışarda çok göze battın, artık içerde de istirahat ederek vazifene devam et mi demiş de tevkifini sağlamış, cezaevine göndermiştir?. Nitekim o 1948 yılında cezaevine gelir gelmez; daha evvel tahliye edilenlerden sonra içerde kalanların tekrar barışarak kurdukları tek Komün'e kundak sokmuş ve Komün'ü ikiye bölmüştür. Burada sarf ettiği sözleri hayatta olanlar iyi bilmektedirler. Nail Çakırhan bile; bu yaptığınız ahlaksızlıktır demiş ve Şefik Hüsnü'yü terk ederek Hüsamettin Özdoğu tarafına geçmişti.

Yıllardır devrimci geçinen ve Şefik Hüsnü tarafından değil, ana Merkez tarafından Şark Üniversitesine gönderilen bir kimse olduğu için Boz Mehmet'e, Zeki Baştımar'ın aldanarak vazife verdiğini ve Cazım Aktimur'un da ajanlar soktuğunu kabullensek bile; Boz Mehmet gibi kendisini geniş tecrübeye sahip sayan bir kimse, aylarca kapı kapı dolaştığı polisçe arandığı ve İstanbul'a uçakla gelip gittiği halde tutuklanmamasından da mı şüphelenmedi. Bunun affedilir bir şey olup, olmadığını ona vazife verenler sorsun. Ben; tarihi, geçmişi, söylenen, bilinen ve yazılanları ortaya koymakla yetiniyorum.

ROMANTİK DEVRE:

Ancak, bu gezmeler, tanıştırmalar 1951 - 52 tevkifatını hazırlayan başlıca faktörlerdir. Ve bir çok ajanın da karıştığı 184 kişilik romantik teşkilât muhakemesindeki gibi; suçu birbirine yüklemek dramı hiç bir tevkifatta oynanmamıştır. Şefik Hüsnü, bu son tevkifatında dahi liderlik kudretini gösterememiştir. Zeki Baştımar 10, Macit Bilge 10, Kemal Ergin 10 yıla mahkûm edilirken, Şefik Hüsnü 5 yıla mahkûm edilmişti. Bir lider, ya var, ya yoktur. Partinin Genel Sekreteri ya var, ya yoktur. Parti Faaliyeti kabul ediliyor ve Şefik Hüsnü Baş sayılıyor. O oturduğu yerden direktif veriyor, siz ise çalışıyorsunuz, ona 5, size de 10 sene veriliyor. İlerde bunlar da açıklanacaktır.

HARBİYE'DE ŞEFİK HÜSNÜ'NÜN YAZILI İFADESİ:

Dr. Şefik Hüsnü Değmer'in 1946 tevkifatındaki ifadesinde şunlar yazılıydı:

«Türkiye Sosyalist Partisi faaliyete geçtikten sonra bir gün Mehmet Bozışık ile Nail Vahdeti Çakırhan bana gelerek Hüsamettin Özdoğu'nun bütün teşkilâtı sosyalist partiye kaydırmakta olduğunu ve bu gidişle bütün partinin, sosyalist partiye kayacağını söylediler. Mehmet Bozışık'ı İstanbul Vilâyet Komitesi sekreterliğine tayin ettim.»

Bu ifadenin yanlış ve uydurma olmasına imkan yoktur. Çünkü Şefik Hüsnü'nün el yazısı ile yazılıdır. Dr. Şefik Hüsnü'nün tutum ve davranışının içyüzünü iyice bilmeyen, fakat teşkilat şeklini bilenler için buna akıl erdirmek mümkün değildir. Bir parti Genel Sekreteri, hele disiplini dünyaca bilinen Parti'lerden birinin Genel Sekreteri; seni attım, seni de tayin ettim, gibi kararı nasıl verir? Böyle kararlar Genel Sekreterin yetkisi içinde midir? Türkiye'de parti var ise, o

partinin Merkez İcra Komitesi Sekreteri yok mu idi ki; Genel Sekreter direkt olarak hareket etmiş, kararlar almıştır. Ve çok dikkate değerdir ki; bu iki kişi, Mehmet Bozışık ve Nail Vahdeti Çakırhan, Parti var iken dahi Merkez Komitesi azası değildiler.

Bu iki kişinin Merkez Komitesinde olmayışıdır ki; **«T.S. Partisi»**nin **«Plenum»** kararıyla kurulduğunu, bütün idareci ve üyelerinin de partililerden meydana geleceğini bilemezlerdi. Ama Şefik Hüsnü; bunu onlara açıklayıp, siz de hemen katılın diyeceğine, onları yanlış yola sevk etti ve bozguna giden yola itti. Okuyucularım ilerde bu dramın da açıklamasını okudukları zaman; Şefik Hüsnü'nün ne karakterde adam olduğunu, Türkiyede devrimcilerin nelerle mücadele ettiklerini anlayıp karar vereceklerdir.

Her tarafta hazır ve nazır olan Boz Mehmet'le, münevverler arasında sevilen Nail Vahdeti Çakırhan'a verilen bu kurnazca vazife üzerine, Mehmet Bozışık hemen faaliyete geçerek teşkilâttan tanıdıklarına sokuldu ve; **«Hüsamettin Özdoğdu'nun Partiye ihanet ettiğini ve Partiden atıldığını ve Vilâyet Komitesine kendisinin tayin edildiğini»** yaymaya başladı. Bomba gibi patlayan bu duyuru, Türkiye solunu birbirine düşürdü.

Şefik Hüsnü evvela bu yaptığını saklamaya çalıştı. Fakat çok sert bir kıskaca alınınca kinini ortaya koydu; zatèn kendinin olmayan kadroyu büsbütün dağıtmak ve parçalamak yoluna girdi. Evvela Sabiha Sertel'i kullanmak istedi, fakat sert bir cevapla teklifi reddedildi. Onun arkasından; yıllardan beri sol cenaha Şefik Hüsnü'yü tanıtan ve her zaman onu koruyan, destekleyen ve hakikaten temiz bir inkilâpçı olan, (ki yazımda bir çok yerlerde ismi geçecek) Sadrettin Celâl Antel'e başvurdu. Müntekim Ölçmen'i kendisine göndererek onun başkanlığında eski partiyi ihya etmek istedi. Fakat bu temiz adam da; yaptığın ihanetler yeter diye

tersleyerek teklifi reddedince, Şefik Hüsnü bile bile ve Polise kapılarını açarak, eskiden burjuva arkadaşlarıyla kurmuş olduğu **«Türkiye Sosyalist İşçi ve Çiftçi Fırkası»** nı, bu kez **«Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi»** şekline çevirerek yeniden kurdu.

Sol cenahı şaşırtan ve kararsızlığa sevkeden bu durum üzerine; İzmir'de bulunan Şehabettin Kıvılcımlı, bir mektup yazarak Hüsamettin Özdoğdu'dan bunun sebebini sordu. (Cenap Şehabettin Kıvılcımlı, senelerden beri fabrikalarda işçi saflarında çalışmış, şimdiki ismi Adalet olan Süreyya paşa fabrikasında 5 günlük grev yaptırmış, bu 5 gün içinde işçilerin istediğini kabul ettirmiş ve grevden sonra 1936 senesinde kendi başkanlığında, **«Endüstri İşçileri Cemiyeti»** ni resmen kurmuştur. Cemiyetin çalışmaları devam ederken, başka cemiyetlerin uygunsuz birleşme tekliflerini reddettiğinden ötürü tertiplere uğramış ve cemiyet kapatılarak takibata uğramış, mahkûm edilmişti. (Süreyya Paşa grevi için Türkiye'de İlk Sendika kitabımda geniş bilgi vardır.)

Cenap Şehabettin Kıvılcımlı, Hüsamettin Özdoğu ile dostluğu sürerken İzmir'e gelmiş ve İzmir'de iken **«Türkiye Sosyalist Partisi»** faaliyete geçmişti. Karara göre evvelâ işçi sendikaları, sonra parti şubeleri kurulacağından sendikalara program hazırlama ve yayınlama yardımları yapılıyordu. Fakat programların gazetelerde yayınlanması çok pahalıya çıkıyordu. **«Türkiyede İlk Sendika»** kitabımda yazıldığı gibi, 1930 senesinde İzmir işçilerini teşkilâtlandırmak ve Sendika ismi ile bir cemiyet kurma hazırlığına geçmiştik. 1930 senesi sonunda, sendika gazetesi çıkarmak için bir de matbaa makinası satın almıştım (Bundan Cazım Aktimur grubunun haberi yoktu). Sonradan tertibe uğratılarak geniş tevkifat ve mahkûmiyetlere uğradığı halde, sendikacılar bu matbaayı ele vermemişlerdi. Makinayı bir dükkân tutarak yerleştirdim. Matbaacılıktan anlayan ve itimatlı sayılan Cenap Şehabettin

Kıvılcımlının namına matbaanın bütün muamelesi yapılarak faaliyete sokulmuştu. Sendika programları ve broşürler bastırı lıyordu. Sonradan bu makina, Vilâyet ve el değiştirdi ve kayıplara karıştı. Makinayı Şahaptan Hikmet Kıvılcımlı almış ve satmıştır.

HÜSAMETTİN ÖZDOĞU'NUN ŞAHAP KIVILCIMLI'YA MEKTUBU.

Hüsamettin Özdoğu'nun mektübu, benim söyleyemediğim ve yazamadığım sorulara esaslı cevabı ve hem de içini boşaltarak vermişti. (Hüsamettin Özdoğu, amele, proleter bölümünün en iyi yetişmiş, ta baştan beri güreşe girmiş militanı idi. Hayatı boyunca emekçi arasında fabrikalarda çalışmıştı ve merkez komitesi azası bulunuyordu). 11/8/1946 tarihli mektubu aynen aşağıya alıyorum:

«Şahap arkadaş! Şimdi mektubunu aldım. Derhal cevap yazıyorum. Şimdiye kadar sana mektup yazamadığımın sebebi, bugün bana sorduğun suali, senden daha evvel beklediğim içindir. «Neden iki tane Sosyalist Partisi vardır?» diyorsun. Bugün işçi sınıfının partileri olduklarını iddia eden «Sosyalist Parti» leri senin tahmin ettiğin gibi, iki tane değil hatta yedi tanedir. Sayıyorum: Türkiye Sosyalist Partisi, Türkiye Emekçi ve Köylü Sosyalist Partisi, İşçi Çiftçi Partisi, Türk Sosyal Demokrat Partisi, Sosyalist İşçi Partisi, Sosyal Adalet Partisi, Liberal Sosyalist Partisi'dir. Görüyorsun ya yedi tane parti vardır. Bunlardan beş tanesi zaten işçi sınıfının davasında rol oynayacak kabiliyette «Rehber bir kadroya» malik olmadıkları gibi, bu davayı ileri götürecek bir doktrin'e, bir «strateji» ye ve bir «taktik» e sahip değildiler. Bunlar daha ziyade diğer «Burjuva» partileri tarafından maskelenerek amele sınıfının «inkilâpçı» hareketini önlemek için ileri atılmış birer tuzaktır. Proğramları, beyannameleri ve son hareketleriyle, bunu pekâlâ gösterdiler.

Ben şimdi sana, benim dahil olduğum «Türkiye Sosyalist Partisi» ile Dr. Şefik Hüsnü'nün Başkanlık ettiği «Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi» arasındaki «farkı ve ikiliği» izaha çalışacağım. Sana bunu izah ederken dedikodudan mümkün mertebe sakınmak ve işi daha ziyade «nazari» olarak ispat etmek isterim. Benim fikrim şu: Bugün memleket dahilinde beliren «Demokrat hareketlerden istifade etmek» ve bu hareketler esnasında kitlelerin meydana çıkaracağı «inkilapçı elemanlarla» el ele vererek «harekâtın genişlemesine, büyümesine» çalışmaktır. Bunun için eski sistem «grupçu, sekterci, dedikoducu» faaliyetimizi bir tarafa bırakarak «muayyen ve aktif bir kadro kurmağa» ve bu suretle genişlemek istidadında bulunan (işçi harekâtını) tanzim etmeye çalışmalıyız ve bu hareketin bize muzahir olacak «bir çok cereyanları»nı desteklemeliyiz. İşte benim fikrim budur.

Bir çok senelerden beri yalnız arkadaşlar arasında mücadele ile iktifa edip, «Sınıf mücadelesini» unutan bir kaç eleman, bu hareket tarzını bir türlü hazmedemediler ve yeni hadiselere uyamadılar. Çünkü, eski grupçu zihniyet onları senelerce kasmış ve kavurmuştur. Onlar bir kaç kişiden başka, kimsenin inkilapçılığına inanmayacak kadar, kör bir zihniyetin pençesine atılmışlardı. (düşmüşlerdi). Bunlar inkilapçılıktaki inhisarlarında o kadar ileri gitmişlerdi ki, nihayet bunu iddia ederken gülünç mevkiye de düşmüş bulunuyorlar. «Biz yirmi beş senedir inkilapçıyız, binaenaleyh inkilap hareketleri bizimle kaimdir» diyorlar. Ben inkilapçılığın sene ile tartıldığını şimdiye kadar hiç görmedim ve işitmedim. Senelerin fazlalığı inkilâpçılığı teskiye etmez. İnkilâpçılar, seneleri ileri sürerek değil, bugünkü hareket hatları ile kitlelerin malı olmaya çalışmalıdır. Senelerin sayısı ancak burjuva aparatında makam maaşları, yahutta tekaüdiye stajları bahis mevzuu olduğu zaman ileri sürülür. Dünya işçi

tarihi, hatta bizim işçi tarihimiz, muayyen seneler inkilâp yolunda yürüyüp de bilahere yanlış taktikleri dolayısıyla, aksi inkilaba kadar giden nice kahramanlar görülmüştür değil mi? İşte bu nazariye onları, amelenin inkilapçı hareketine itimatsızlığa kadar sürüklemiştir. Bu gün proleterya davasının içinden belki bizleri de yarı yolda bırakacak inkilapçı elemanların çıkacağına inanmamak, amele davasının inkılâpçılığına inanmamak demektir. Amele harekatını bir «kitle harekâtı» değil, «bir grup harekatı» olarak kabul etmek demektir. İşte ayrıldığımız belli başlı nokta budur. Bazı arkadaşlar, hadiselerle dışardan alakadar olanlar, işin iç yüzüne vakıf olmayanlar, bu işin «bir partide münakaşa ve hallini» ileri sürdüler ve yine sürüyorlar. İkinci bir partiyi biz kurmadık, onlar kurdular. Zira biz daha evvel kurulmuştuk. Eğer onlarda grupçuluk, sektercilik fikir ve zihniyeti hakim olmasaydı, partimize girer ve fikirlerini münakaşa ederlerdi. Halbuki onlar buna lüzum görmeden, ikinci bir parti yarattılar. Şüphesiz bu hareketlerini bastırmak için de, yine eski metotlarına baş vurdular. Bizim eski inkilapçi olmadığımızı, içimizden bir çoğunun polis olduğunu, Hükûmetten tahsisat aldığımızı ileri sürdüler. Oysa, bizde onlardan daha eski inkılâpçı vardı, hemde sapına kadar inkılâpçı, onların senelerini bastıracak kadar eski. Bu çirkin ve çirkef taktiklerinde de mateessüf yaya kaldılar, çünkü biz hattı hareketimizin, bütün faaliyetimizin, işçi efkarı umumiyesinin ve onun vereceği hükmün karşısında mevki almış bulunuyorduk. Bu birkaç kişilik grup, başka bir manevra daha yapmak zorunda kaldı ve bu sefer de «kendi programlarının, bizden ileri bir program olduğunu» yaymaya başladılar. Asıl mevzuu bahs olan «kitleleri teşkilatlandırmak» ve «harekete geçirmektir»: bunun için «muayyen merhaleler» ve «taktikler» icap eder. Bizim programımızın bu «taktiklerden» ve «merhalelerden» geri kaldığını zannetmiyorum. Her zaman «En ilerici bir şair, inkılâpçı» olamaz. Eğer «zamanındaki taktiğe

uymuyorsa», hatta bu şiar «bazan aksi inkılâpçı» bile olabilir. Buna inkılâp harekâtında «Troçkizm» deriz. Bir iki «şiar» atıp, bir iki kelime yazıp kendimizin inkılâpçı olduğumuzu ispat etmekle kalmayacağız. Bu bize bir fayda vermez. «Kitleleri, inkılâba sürükleme yollarını» arayacağız. İki partinin birleşmesi, teklifle olmayacak. Birleşmeyi amele sınıfının kendisi halledecektir. Çünkü biz ve her iki parti de, amele sınıfının açık mahkemesi önünde bulunuyoruz. Hangimiz ona daha iyi hizmet eder, onun menfaatlerine uygun hareketler yaparsak, şüphesiz o da o tarafa doğru akacak ve bu suretle ağırlaşan tarafın terazi kefesi diğer kefeyi havaya kaldıracaktır. Vaziyeti iyi tetkik et. Hangi taraf haklı ise, o tarafta yer al. Ortada durmak, şimdilik beklemek, inkilapçılığa yaraşmaz. Mektubunu ve fikrini beklerim.

Hüsamettin Özdoğu»

Türkiye'de, proleterlerden bilinçlenerek proleter davasında önde dövüşmüş ve proleter mücahitler yetiştirmiş Hüsamettin Özdoğu; **1925 yılında Moskovada Şark Üniversitesinde Teşkilatlanma ve idari bilimleri tahsil ederken** çağrı üzerine Türkiye'ye dönmüş ve Türkiye Komünist Partisi 2. Kongresi sayılan 1925 yılı Kongresine iştirak ederek Merkez komitesi azası seçilmiş ve Merkez Komite azası olarak yaşamıştır. 1920 yılında Bakû'de 1. Türkiye Komünist Partisi Kongresinde Merkez komiitesine seçilip parti idari ve merkez murakebe sekreteri olan ve 2. ile 3. kongrelerinde de devamlı olarak merkez komitelerine seçilen Türkiye Komünist Partisi namına tek sözcü Mustafa Börklüce yi; hem dava arkadaşı ve hem de kayın biraderi olarak seçen Hüsamettin Özdoğu'nun bu mektubundaki noktalamasını dikkate almadan geçmek tarihimiz için mümkün değildir. Ne demek istiyor Hüsamettin Özdoğu bu mektubunda:

1 — **«İşin iç yüzüne vakıf olmayanlar ve dışarıdan alâkadar olanlar»** Bundan; Türkiye Sosyalist Partisi'nin iddia edildiği gibi Esat Adil tarafından değil **«Plenum»** tarafından kurulduğunu kast etmektedir.

2 — **«Bizim eski inkılâpçı olmadığımızı söylediler, oysa bizde onlardan daha eski inkılâpçı vardı. Hem de onların senelerini bastıracak kadar eski.»** Bundan da; ta T. K. P. Kurucu Komitesinden beri gelen, yani, henüz Şefik Hüsnü'nün jön Türkler'le birleşip İşçi Çiftçi Partisi'ni kurmadan evvel, Mustafa Suphi ve arkadaşları ile T.K.P. Kurucu Komitesini kuran Mustafa Börklüce ve Ali Rıza Keskin kast edilmişti.

3 — **«İki partinin birleşmesi, teklifle olmayacaktır, birleşmeyi amele sınıfının kendisi halledecektir. İkinci bir partiyi biz kurmadık onlar kurdular ve hatta grupçu, sekterci oldular.»** Esat Adil'e **«Türkiye Sosyalist Partisi»** ni fesh ederek, Emekçi ve Köylü Sosyalist Partisinde Dr. Şefik Hüsnü'nün yardımcılığını bile teklif edecek kadar grupçuluğa saptılar.

4 — **«Kendi programlarının, bizden ileri bir proğram olduğunu yaymaya başladılar.» «Her zaman en ileri bir şiar, inkılâpçı» olamaz. Eğer zamanındaki taktiğe uymuyorlarsa». Hatta bu şiar «bazan aksi inkilapçi» bile olabilir. Buna inkilâp hareketinde Troçkizm deriz.»** Sözleri bize şu vak'ayı hatırlatır:

Şefik Hüsnü tarafından; 1925 yılı 1 Mayıs'ında **«Amele Teali cemiyeti»** için hazırlanan beyannamedeki **«Bütün Dünya İşçileri Birleşiniz»** şiarına, Cemiyet üyelerinden Elektrikçi Nuri, Cemiyet sekreteri Şevket ve Abdi itiraz edip **«Bütün Dünya»** ibaresinin kaldırılmasını istediler. Fakat Şefik Hüsnü'nün ısrarı üzerine, aynen dağıtılan beyannameler yüzünden 1925 tevkifatı başlamış ve büyük tahribat olmuştu. Yine 1932 deki Sendikalist hareket sırasında aynı şiarı taşıyan beyannameler, polis bilgisi altında İzmir'e gönderildi ve

büyük Sendikalist tevkifatına sebep oldu. Bu tevkifat mahkemesinde beyannameleri red eden Ali Rıza; **«Avukatım Halit Tefik bey, iddia edilen beyannameyi okumuş ve bana nakletmiştir. Bu beyannamede «Bütün Dünya İşçileri Birleşiniz» diye yazılmış. Reis beyefendi, biz değil dünya, değil Türkiye, şu İzmir'in birkaç yüz işçisini şuurlandırıp bir sendika teşkilâtı halinde birleştirmeye çalışıyoruz. Biz, bir beyanname bastırıp dağıtmaya kalksak, «İzmir işçileri, sendika teşkilatımızda birleşiniz» diye yazar ve dağıtırdık. Bu beyannameler bizim çalışma taktiğimize uymaz, bizimle alâkası yoktur.»** demiştir.

Hüsamettin'in yazdığı gibi, zamansız atılan şiarlar fayda yerine zarar getiriyor ve aksi inkilapçı oluyorlar.

Burada biyoğrafisini vereceğimiz **Hüsamettin Özdoğu, Dr. Şefik Hüsnü tarafından yetiştirilmiş bir kimse değildir.** Bilakis Şefik Hüsnü ondan faydalanmış, hayatı boyunca da Mustafa Börklüce, Hüsamettin Özdoğu, Hamdi Alev tarafından desteklendiği için, Türkiye harekâtı ile yakından hiç bir alâkası olmadığı halde Genel Sekreter saydırılmış ve ayakta kalabilmiştir. (Daha doğrusu ayakta tutulmuştur).

Hüsamettin Özdoğu; 1902 yılında doğmuştur, Hasan efendi isminde küçük bir tekel memurunun oğludur. İstanbul'da Halkalı Ziraat okulunda okumuş ve bu okulu bitirdikten sonra, işçi olarak Ankara **«İmalatı Harbiye fabrikası»** na girmiştir. Orada uzun bir zaman çalışmış. Torna ve Tesviyeciliği öğrenmiş, usta olmuştur. Fabrikada çalıştığı sıralarda işçi hareketlerine karışmış ve 1920 - 1921 yılı arasında **«Halk iştirakiyûn Fırkası»** na girmiştir. (Bu fırka kurucuları şunlardı: Tokat mebusu Nazım, Şeyh Servet, Mehmet Şükrü, Salih Hacıoğlu, Zeynettullah Nevşirvani). Bu fırka sonra kapatılmıştır.

Rusya'da kurulmuş olan Mustafa Suphi Sekreterliğindeki «Türkiye Komünist Partisi Kurucu Komitesi», Türkiye'ye a

raştırma elemanları çıkarmıştı. Bunlar **Kadir Erzurumlu ve Yakup Kınalıoğlu** ismindeki kimselerdi. **Şerif Manatof**'la birlikte Türkiye'ye girmişler; Yakup Kınalıoğlu Zonguldak ve Karadeniz sahilini, Kadir Erzurumlu da Erzurum, Erzincan, Van, Doğu Anadolu bölgesini tarayarak gerekli istihbaratı yapıp geriye dönmüşlerdi. Şerif Manatof ise Ankaraya gitmiş, orada teşkilatlanmayı ve istihbaratı sağlamış, sonra da İstanbul'a gereçerek **Ethem Nejat'la** görüşmüş ve o da Rusya'ya dönmüştü. Daha sonra da, **bu hazırlanan yolla, Hüsamettin Özdoğu bir arkadaşıyla İstanbul'a gelmiş ve bir şilebe binerek Moskova Şark Üniversitesine gitmiş, yazılmıştır.** Üniversite tahsilini yaparken genç bir profesör olan Rus kızı ile evlenmiş ve ondan da bir kızı olmuştur.

Hüsamettin tahsilde iken, Mustafa Börklüce «Türkiye Komünist Partisi Harici Büro İstihbarat ve İdare Sekreteri» idi. Türkiye'li talebelerin iskânı, sevk ve idaresi ile alâkalı olduğu için Hüsamettin'le tanışmıştı. Bunlar **«Komintern»** ın isteği üzerine, yapılacak **«Türkiye Komünist Partisi 2. Kongresi»** ne iştirak etmişler ve **«Merkez Komitesi»** ne seçilmişlerdir. Sonra Hüsamettin Rusya'ya tekrar dönmüştür. Orada hem okumuş, hem de Harici Büroda vazife almış ve 1926 yılı sonunda Türkiye'ye geri gelmiş ve burada bulunan Anası ve kızkardeşinin yanında oturarak mücadeleye devam etmiştir.

Sırası geldikçe daha da değinilecek olan Hüsamettin Özdoğu'nun biyoğrafisi şimdilik bu kadardır.

Hüsamettin Özdoğu'nun, Şahap Kıvılcımlı'ya mektup yazdığı sıralarda, iki parti çekişmesi başlamıştı. Bu arada Türkiye Sosyalist Partisi organı olarak yayınlanan **Gerçek Gazetesinde Mustafa Börklüce'nin makalesi yayınlandı. Gerçek gazetesinin 10. sayısında «Türk Sosyalistlerine Öğütlerim» başlığıyla çıkan yazıyı buraya aktarıyorum:**

MUSTAFA BÖRKLÜCE'NİN «GERÇEK» GAZETESİNDE YAYINLANAN T.S.P. TEŞKİLÂT VE ÇALIŞMA TAKTİKLERİ HAKKINDA MAKALESİ:

«TÜRK SOSYALİSTLERİNE ÖĞÜTLERİM»

«Parti, şüphesiz ki, cemiyetin içinden fışkıran bir organizasyondur. Fakat çeşitli Partilerin meydana gelişi, sosyal ekonomik şartların yarattığı bir netice olduğuna göre, onların kaynaklarını tespit etmek lâzımdır. İçinde yaşadığımız cemiyet tabiatın bir parçasıdır. O da tabiatın çizdiği Umumi Kanunların çerçevesi içinde gelişme seyrine bağlı bir varlıktır. Çünkü, kâinatta asıl ve mutlak olan biricik hakikat, durmadan hareket ve basitten mürekkebe bir akıştır. Bu mutlak durumun karşısında, her kemmiyet ve keyfiyet nisbi ve gelip geçicidir. Cemiyet de aynı kanuna bağlı seyrini yaparken, tarih boyunca, boğum, boğum merhaleler aşmış, çeşitli safhalar geçirmiştir. Bu medeniyet yolunun üstünden yürüyen muhtelif cemiyetlerin aştıkları konak yerlerini, bizim memleketimiz, iç şartlarının yarattığı engeller yüzünden aynı hızla geçememiş, geri kalmıştır.

Belli başlı cemiyetlerin bugün ulaşmış oldukları merhale karşısında bize düşen vazife; bu memleketlerin medeniyet yolunda geçirdikleri safahât, doküman olarak gözlerimizin önüne serilmiştir. Bundan azamî şekilde faydalanıp, onların örneksiz olarak çiğ yoldan yürürken, dolaştıkları kavisleri, yaptıkları zikzakları aynen tekrarlamamaktır. Bu karışık durumda lüzumsuz oyalamalar yapmayıp, iç durumumuzun tekâmül zaruretini göz önünde tutarak tekâmülü teşci edecek kestirme yolu bulmak zorundayız. Bu umumi tablo karşısında cemiyetin bütün fertlerini bir fikir etrafında toplamak kâbil değildir. Çünkü cemiyet, bünyesinde insanları sosyal ekonomik şartların yarattığı zaruret yüzünden kategorilere ayırmıştır. Bunlar yapılan istihsal gerçeği üzerinde beliren istihsal münasebetlerinin doğurduğu sınıflardır. Ayrı ayrı

menfaat taşıdıkları için, birbirlerinden başka da görüşlere sahiptirler. Binaenaleyh bu çeşitli görüşlerdir ki, Cemiyetin yürüyüşüne kendi menfaatlerine uygun istikamet vermek isterler. İşte Parti, muayyen sınıfın şuurlu elemanlarından teşekkül etmiş, temsil ettiği sınıfın menfaatlerini koruyup siyasetini yürüten bir varlıktır. Her ne sebeple olursa olsun cemiyet içinde sınıfının menfaatlerini ve siyasetlerini güdemeyip, geniş halk kitlelerini kendine çekemezse o partinin varlığı ile yokluğu aynı şeydir. Bir isimden ibaret köksüz bir grupçukdur. Bütün yaptıkları yapmacık ve yaygaradan ibarettir. Çünkü, normal bir Parti kuvvetini, hızını temsil ettiği geniş kitleden alır ve başından aşan işlerin hayata geçirilmesi uğrunda mücadele yolunu tutar. Fakat kitle ile münasebet tesis edemeyen grup, cemiyet içinde şu duruma sürüklenmek mecburiyetindedir: Birbirinin üstüne konmuş değirmen taşları, aralarında akan buğdayı, öğütür, un haline getirirse vazifelerini yapmış olurlar. Buğdayı gelmeyen değirmen taşları şüphesiz ki, birbirini yer. Parti de böyledir. Kitlenin işlerini normal yoldan yürütürse hakkiyle vazifesini yapar. Yok grupçuk olarak mücerret vaziyette kalırsa, tıpkı değirmen taşları gibi grubun elemanları birbirlerini kemirirler. Realite bir tarafta unutulur. Grup iç tezatlar içinde, körleşir. Sadece siyasî hırs yüzünden zıvanadan çıkar, sınıf şuurunu kaybeder. Kuduz hastalığına tutulmuş gibi etrafına saldırır. Çeşitli iftiralar, eşine raslanmamış yalanlar içinde yuvarlanır. Nihayet grup, tarihin seyri içinde dejenere olup çürümeye mahkûmdur. Ama hakikat davanın asıl sahibi olan kitle tarafından anlaşılıp, grup tasfiye edilinceye kadar büyük zararlar verir. Fakat zararın neresinden dönülürse kârdır, demekten başka çare yoktur.

Partilerin Sosyal kaynaklarını ortaya koyduktan sonra diğer partileri bu noktada saflarında bırakıp, işçi köylü küçük, orta esnafın sınıf tezatlarından doğan menfaat ve

görüş birliğini temsil edecek Sosyalist Partisinin anahtarını çizelim:

1 - Sosyalist Partisinin teşkilât sistemi aşağıdan yukarıya yürür.

2 - Sosyalist Partisi Demokratik Merkeziyetçidir.

Demokratiktir: Çünkü Parti hiç bir ferdin, grubun, kliğin has malı değildir. Düpedüz kitlenin malıdır. Kimse onu istediği gibi kullanamaz. Hiç kimse parti dahilinde sorumsuz değildir. İstenildiği zaman hesap vermeğe mecburdur. Zaten hakikî ve samimî bir merkez yukarıda gösterildiği gibi kongreden aldığı direktifleri tatbike memur bir icra organıdır. Partinin her üyesi bulunduğu kademede arkadaşlarıyla karşılıklı aynı hakka sahiptir. Her türlü meseleleri incelemekte, münakaşa alabildiğine serbesttir.

Merkeziyetçidir: Gündeme alınan meseleleri serbestçe inceleyip, münakaşa ettikten sonra çoğunlukla karar altına alınan maddeler her üye, her kademe tarafından olduğu gibi kabul edilip bilâkaydüşart sıkı bir disiplin altında tatbikat sahasına geçirilir. Şuurlu disiplin esastır. Yani, «gözlerimi kaparım, vazifemi yaparım» değil tam tersine gözlerimi dört açarım, vazifemi yaparım, formülü muteberdir. Grupçuluk, hizipçilik gibi fraksiyon hareketleri, partiyi içinden yıkar ve çökertir. Bu gibi hareketler ve temayüller, ihanetlere yol açar:

Bu basit, fakat, basit olmakla beraber en doğru yolu çizen ana prensipleri; kendilerini dev aynasında görüp, Partinin potasında erimekten korkan, zavallı âllâmeler için değil, saf ve temiz yürekli sosyalist vatandaşların her zaman, her yerde, müdafalarını yapmalarını candan dilediğim için yazdım.»

Mustafa Börklüce'nin kısa biyografisi şudur: Osmanelinde 1311 tarihinde doğmuştur. Babası Sabri beydi. İstanbulda Küçük zabit okulunda okumuş, genç yaşta, 1915 yılın-

da cepheye gönderilmiş ve Kafkas çephesinde Çar ordusuna esir düşerek, Simbirsk'e esir kampına gönderilmiştir.

MUSTAFA BÖRKLÜCE İLE TANIŞMAM

Ben Mustafa Börklüce'yi 1921 yılı Nisan ayında Rusya'da Stavropol Şehri devlet hastahanesinde tanımıştım, Ağabeyim Osman Topçuoğlu, Stavropol şehrinde hem okuyor ve hem de Kundura fabrikasında çalışıyordu. Zamanla yetişmiş 1918 yılında çizme dikiş ustası hem de fabrikada gençlik kolu başkanı «Kosmosol» olmuştur. Rus ihtilâline; fabrika işçileri ve gençlik kolları, Bolşeviklerle birlikte iştirak etmiş, zafere ulaşmışlardı. Ağabeyim şehirde bulunan Türklerle ve bilhassa genç Türklerle de temas kurmuş ve siyasete karışmıştı. Bu arada Maksut Ekşi, Ali Rıza Keskin, Mustafa Suphi ve Mustafa Börklüce ile de tanışmış, 14 Temmuz 1919 tarihinde «Türkiye Komünist Partisi Kurucu Komitesi»ni kurmuşlardır. 1920 Eylül ayında Bakû'da Türkiye'den gelen delegelerle «I. Kongresi»ni yapan «Türkiye Komünist Partisi» nin I. Kongresine de iştirak etmiş, «Merkez Komitesi» ve «Gençlik Kolu» azalığına seçilmişti. Mustafa Suphi ve arkadaşlarını yola çıkardıktan sonra Stavropol şehrindeki fabrikasına dönerken tifoya yakalanmış ve yatırıldığı Stavropol şehri devlet hastahanesinde 16 Mayıs 1921 yılında ölmüştür. Ben, Mustafa Börklüce ile, hastahaneye ağabeyimi ziyarete geldiğinde tanıştım ve ağabeyim öldüğünde de cenazesine beraber iştirak etmiştik. Mustafa Börklüce ile 1928 senesinde tekrar Türkiye'de buluştuk. Ancak, onun Rusya'da geçen hayatını Ali Rıza Keskin'den (T.K.P. Kurucu Komite üyesi) dinlemiştim.

Ali Rıza Keskin; yalnız Mustafa'yı değil **«Türkiye Komünist Partisi»** kuruluşunun tamamını ve esasını bana bütün teferruatına kadar anlatmıştır. Sonradan, 1947 yılında Harbiye Askeri Cezaevinde, Mustafa Börklüce'nin ağzından da dinlediğim bu tarihçeyi Ali Rıza Keskin'den naklediyorum:

T.K.P. İLK KURUCU KOMİTESİ NASIL MEYDANA GELDİ VE T.K.P. (BAKÛ) 1. KONGRESİ

T.K.P. İLK KURUCU KOMİTESİ NASIL MEYDANA GELDİ?

Ali Rıza diyor ki:

«Ben babadan fırıncıyım. Saratov şehrinde fırınımız ve pastahanemiz vardı. Türkiye'de ilk okulu bitirmiş, ama okumanın peşini bırakmamış, Rusya'da okumaya devam etmiştim. Okumaya çok merakım vardı. Elime ne geçerse okurdum. Rusya'da İnkılâpçılar, broşürler yayınlıyorlar, kitaplar dağıtıyorlardı. Evvelâ gençlik heyecanı, sonradan fikri bağlılıklı, Sosyal Demokrat, Sosyalist ve nihayet Komünist teşkilâtına girdim. Bunlar evvela Bolşeviklerce gizli idare ediliyordu ve ihtilâlden sonra da açık olarak çalışmaya başladık.

O devirlerde (Çarlık Rusyası zamanında) karadeniz kıyılarında yaşayan lâzlar, Çerkezler, Gürcüler ve Türkler'in işyeri ve pazar yeri Rusya idi. Oraya gidip gelmek serbest idi. Bunun için Batum, Poti, Tiflis, Saratov, Stavropol, Kazanks ve Moskova'ya kadar uzanan bölgelerde çok sayıda Türkler vardı. Bilhassa Rusya'da, Lâzların bulunmadığı şehir, hemen hemen yoktu. Lâzlar muhtelif zenaatlarda çalışır, usta kimselerdi. İnkilapçı, ileri görüşlü, sözünün eri ve cesudular. Milli mücadelemizde Mustafa Kemal; Lâzların cesaret ve mertliğine güvenerek Samsun'a çıkmış ve başlıklı delikanlılarla ta Ege denizine kadar akıp gitmişti.

Bu inkilâpçı kimseler, Rusya'da da Çar mezalimine karşı inkilapçı bolşevikleri tutmuş ve Rus ihtilaline de büyük katkıda bulunmuşlardır.»

Ali Rıza, Mustafa Suphiyi de şöyle anlatmıştı: **«Mustafa Suphi, 1883 yılında Trabzon ilinin Giresun ilçesinde doğmuştur. Babası Valiliklerde memuriyet hizmetinde bulunduğu ve bir çok yerlere memuriyete gönderildiği için, Mustafa Suphi de muhtelif yerlerde tahsiline devam etmiş ve İstanbul'da Hukuk tahsilini tamamlamış, sonra da Paris'e doktora için**

gitmiş, bitirme tezini de (Türkiye'de Zirai Teşkilâtın Hâl ve İstikbali) vermiştir. Bu tez; kurulmuş juri heyetince çok beğenilmiş ve 1911 senesinde Fransa'da Kredi Kooperatifleri Kurultay'ında da okunmuş ve tutanağa yazdırılmıştır. Bu suretle tahsilini Fransa'da tamamlayarak İstanbul'a dönmüştür. İstanbul'da muhtelif okullarda öğretmenlik yaparken, Tanin, Servet'i-Fünun gazetelerinde de yazılar yazmıştır. Paris'de tahsilde iken muhtelif siyasi eserler okumuş, konferanslar takip etmiş ve gençlik hareketlerine karışmıştır. Dönüşünde Türkiye'de de İttihat ve Terakki istibdadına karşı mücadele etmiştir. Mahmut Şevket Paşa'nın öldürülmesinden sonra Sinob'a sürgün edilmiş ve bir müddet orada kaldıktan sonra, 1914 yılında tertiplenen Rusya'ya kaçma plânına iştirak etmiş ve Odesaya geçmiştir. Mustafa Suphi, Odesadan Krım'a Kerç limanında bulunan akrabası Murat Sarı'nın yanına gitmiş, oradan da Moskova'da Fırın ve Pastahanesi bulunan akrabası Oflu Maksut Ekşi'nin yanına geçmiştir. Uzun bir zaman Maksut Ekşi'nin fırın ve pastahanesinde kâtiplik yaparken, Bolşevik Komünistlerden olup geniş Marksist-Komünist bilgiye sahip Maksut Ekşi tarafından esaslı şekilde, Komünist-Marksist, teşkilât ve mücadele taktikleri üzerinde eğitilmiş ve yetiştirilmiştir.»

SİMBİRSK'E SÜRGÜN

«1916 yılında, Çarlık düzeni tehlikeli anlar yaşamaya başlayınca; esaslı iş sahibi olmayan ve göze batan yabancıları toplayarak Uralsk ve Simbirsk'e sürgün ettiler. Esir alınan Türk askerlerini ve yakalanan Bolşevikleri de aynı kamplara gönderiyorlardı.

Mustafa Suphi, bu bölgede Maksut Ekşi'nin kendisini Bolşevik Komünistler ile tanıştırması neticesinde onlar tarafından da yetiştirilmiştir. Bu arada esir olarak Uralska'ya gönderilmiş olan ateşli genç Mustafa Börklüce de, dikkati çek-

miş ve Mustafa Suphi tarafından ele alınarak Bolşevik-Komünistlerin de yardımıyla kısa zamanda esaslı bir Marksist - Komünist bilince kavuşturulmuştur.»

1917 İHTİLÂLİ

«O sıralarda 1917 ihtilâli patlamış, süratle gelişmiş ve Rusyanın her tarafını sarmıştı, İhtilal ordusu zaferden zafere koşmaya başlamıştı, nihayet 1918 yılı 10 Martında Lenin ve arkadaşları Moskova'yı siyasi başkent olarak kabul edip, Halk Komiserleri Moskova'ya yerleşince; sürgünde olanlar da hürriyetlerine kavuşmuş, bunlarla birlikte sürgün Türkler de kurtulmuşlardı. Artık Rusya'nın her tarafında konferanslar tertipleniyor, halk ve gençlik bilinçlendiriliyordu. Ağabeyin Osman Topçuoğlu da gençlik (komsomol). kolu ile Saratov şehrine gelmişler, konferanslar tertipliyorlardı. Benim de samimi arkadaşım olduğu için sık sık eve uğruyor ve ben de konferansları takip ediyordum.»

T.K.P. KURUCU KOMİTESİNİN KURULUŞU

«Tam bu günlerde ben fırında bulunduğum bir anda fırının önünde iki atlı bir kızak durmuştu. O sene kış çok sert geçiyor ve kar, tipi göz açtırmıyordu. 20 Mart 1919 yılında bulunuyorduk. Kızaktan üç kişi çıktı, bunlardan Oflu Maksut'u hemen tanıdım. Fakat diğer iki kişiyi tanımıyordum. Maksut Ekşi, Moskova'dan bu kış kıyamette boşuna gelmezdi, hemen dışarı çıktım ve fırına bitişik olan evime davet ettim. Antrede kürklü paltolarını, çizmelerini ve Türk tipi kalpaklarını çıkarıp salona girdiklerinde, (oturmadan evvel) Maksut onları bana Türk Komünistlerinden Mustafa Suphi ve Mustafa Börklüce yoldaşlar, diye tanıttı. Beni de, onlara, bu da Türk komünistlerinden Ali Rıza diye takdim etti. Karşılıklı oturduk. Hoş beş ederken onlara dikkatle baktım;

Mustafa Suphi 30-35 yaşlarında, kara kaşlı, kara gözlü, ince siyah bıyıklı ve keskin bakışlı, yakışıklı bir adamdı. Mustafa Börklüce ise, 22-24 yaşlarında sarışın, güzel bir delikanlı idi. Her ikisi de uzunca boylu ve her ikisi de iyi giyinmişlerdi.

Sıcak çaylar gelip, Rus işi sıralanmaya başlayınca (Rusya'da çok çay içilirdi) Mustafa Suphi konuşmayı açtı:

«Gönderildiğimiz sürgün yerlerinde bir kaç yüz esir Türk askeri vardı, bunlarla temas ettik, içlerinden sekiz - on eleman yetiştirebildik, Mustafa Börklüce onların içinden çıkmış çok kıymetli bir arkadaşımızdır.

Bizleri yetiştirip Bolşevik-komünist Partisine kaydettiren Maksut ağabeyimiz gibi, meğer Rusya'da tahmin etmediğimiz kadar çok Türk komünist varmış. Moskova'ya yerleşen Sovyetler Hükümeti idarecileri, Lenin, Stalin, Trostky, Zinovyev yoldaşlarla konuşarak Moskova'da Türk Komünistleri Bürosu diye bir yer açtık. Bir taraftan Türkiye'deki Milli Mücadele hareketini izliyor, bir taraftan da Mustafa Kemal'le muhabereye çalışıyoruz. Türkiye'ye nasıl bir yardımda bulunabileceğimizi araştırıyoruz. Diğer taraftan da, burada başlangıç olarak; Türkiye Komünist Partisi'ni kurup, onu resmi kanallara bildirmek istiyoruz. Onun için ilk Kurucu Komiteyi teşkil edecek değerli arkadaşları seçmeye çalışıyoruz.

Maksut ağabey; Saratov'da kıymetli bir arkadaş var, gidip onunla görüşelim ve onu da Kurucu Komiteye alalım teklifinde bulundu, sizinle tanışmak ve görüşmek üzere bizi buraya getirdi. Bu hususta fikrinizi bize söylermisiniz?» demişti. Hemen aklıma ağabeyin Osman gelmişti. İki gündür bizim şehre bir grup olarak gelmişler, konferanslar tertipliyorlardı. Daha dün onunla konuşmuştum, memlekete gitme hasretiyle yandığını söylemişti. Siz çaylarınızı için, ben fırına kadar geçip işleri tanzim eder, Atları ahıra çektirip, yemlerini de verdirir (o devirde motorlu araçlar yoktu, İşler a-

raba ve kızaklarla görülürdü) gelirim dedim ve hemen fırına geçtim. Açıkgöz işçilerden birini, Osman'ı bulup beraberinde getirmesini tembihleyerek gönderdim. Onlar konferanslarını akşam ve gece verdiklerinden, şimdi kaldıkları otelde olmaları gerekirdi. Çünkü saat 11 di ve öğle yemeklerini otel lokantasında yerlerdi.

Ben biraz daha oyalandıktan sonra eve döndüm ve konuya girmeden, oyalama konuşmaları yapıyordum. Maksut, benim bir maksadım olduğunu anlamış ve konuşmaları başka konulara aktarmada bana yardım ediyor ve bir yandan da koca sakalını sıvazlıyordu. Maksut, bıyıklı, saçlı ve sakallı idi. Biz ona Karl Marks ismini takmıştık ve hakikaten kafası müthiş çalışırdı, ama bu anda o da merak ediyordu. Osman'ı tanırdı, fakat bu şehirde olduğundan haberi yoktu. Yarım saatten fazla zaman geçmişti ki; konuya girmememizden Mustafa Suphi'nin endişelendiği artık açıkça seziliyordu.»

OSMAN TOPÇUOĞLU İLE TANIŞMALARI

«Saat 12'yi çalıyor ve kapısı açık bitişik yemek odasında yemek masası donatılıyordu ki, antre kapısının açıldığını duyduk ve bir kaç dakika sonra da Osman Topçuoğlu salon kapısını açmış, içeriye girmişti. Çizmelerini çıkarmamış, yalnız paltosu ile şapkasını antrede bırakmıştı. Salon kapısı önünde durmuş, başını eğip kaldırarak Merhaba dostlar (Zdrastvuyti drüzya) diye selâm vermişti. Vay, vay bu ne sürpriz diye ilk ses Maksut Ekşi'den gelmiş, ayağa kalkmıştı. Onun arkasından Mustafa Suphi ve Mustafa Börklüce de ayağa kalkmışlardı. Osman'ın sırtında Partizan giysisi vardı, göğsünde de Komsomol yıldızı takılıydı. Maksut gidip Osman'a sarıldı ve sonra dönerek; Bu Osman Topçuoğlu, bunlar da Türk Komünistlerinden Mustafa Suphi ve Mustafa Börklüce diye takdim etti. El sıkışılıp, kucaklaştıktan sonra

tam oturacaklardı ki; haydi sofraya diye çağırıldık ve hep birlikte sofra başına geçtik.

Bir araya gelmiş dostların bir kaç kadeh votka içmesiyle endişeler dağılmış, yüzler gülmüş, ortalığa neşe dolmuştu.

Bu kez konuyu Maksut açıkladı. Konuştuk ve (Ben ve Osman dahil) Komitenin 7 kişi ile kurulmasına oy birliği ile karar verdik. Mustafa Suphi; «Eğer bize yetki verirseniz, Kadir Erzurumlu zaten Moskova'da onunla mutabıkız. Murat Sarı Kerç'te onunla da temas ederiz, zaten mutabakatımız vardır. Biz Moskova'da Programı hazırlar, sizlere duyururuz; Moskova'ya gelirsiniz» dedi. Beş ikişi orada idik ve ekseriyet vardı; hemen Mustafa Suphi'ye hazırlık yetkisini verdik. Öğleden sonra da kızağa binip Moskova'ya gittiler.»

Ali Rıza anlatmasına devamla:

«12 Temmuz 1919 günü ben de Moskova'ya gittim. 7 kişi toplandık, durumu inceledik; hazırlanmış 25 maddelik Kurucu Komite programını onayladık. Bu sûretle, Türkiye Komünist Partisi ilk Kurucu Merkez Komitesi, 14 Temmuz 1919 tarihinde kurulmuş oldu. Bu arada «Vladimir İlyiç Lenin» ve arkadaşlarının çabaları sonucu olarak; Moskova'da Komünist Enternasyonalı Merkezi teşkil edildi.

Sovyetler Birliği (Bolşevik) Komünist Partisi ve başka ülkelerdeki devrimci Marksist-Leninist Partiler bir araya gelerek; Oportünizmden arınmış, Burjuvaya karşı barışmaz, Sınıf savaşı ilkesine dayanan, yeni bir uluslararası örgüt meydana getirmiş oldular.

Bizim Komitemiz namına da Mustafa Suphi; Komintern'e giderek, T.K.P. Kurucu Komitemizi bildirdi ve kaydını yaptırdı.

Moskova'da Büromuz açıldıktan ve Komintern'e kaydımız da yapıldıktan sonra artık geniş bir çalışma sahasına atıldık. Mustafa Suphi, Neşriyatlara bizler de Türkiye ile sıkı

teması sağlamaya koyulduk. Arada da toplanıp konuşmalar yapıyorduk. Bu sırada (Eylül 1919 da) Moskova'da toplandığımız da Mustafa Suphi bize «Türkiye'den kaçıp, Azerbeycan ve Gürcistan'a geçmiş olan Enver Paşa ve bir kaç taraftarının Türkiye'deki Milli Harekâtı arkadan vurmak gayesiyle hareket ettiklerini ve esir askerleri de kandırarak kendilerine çektiklerini, bunlarla bir ordu kurmaya çalıştıklarını haber aldık. Bu Türkiye'nin kurtuluşu için büyük bir tehlikedir. Türkiye'de Mustafa Kemal, Anadoluya geçmiş Milli bir ordu kuruyor. Eğer Mustafa Kemal, İstilâ ordularını mağlûp edemezse; Enver Paşanın istilasına uğrayacak ve padişahlık yeniden ihya edilecektir. Sovyetler de bunun farkına vardılar ve Kafkas milletleri işini ele aldılar» demişti.

Bunun üzerine, Maksut'un tanıdıkları vasıtasıyla Türkiye'ye araştırıcılar gönderdik. 15 Ağustos 1919'da tekrar Moskova'da toplandık. Gelen haberlerden: Türkiye'de muntazam ordu kurulmaya çalışıldığını, fakat Silâh, Cephane ve Para sıkıntısı çekildiğini tespit ettik. Erzurum'da Halk Harekâtı Kongresi toplanmış ve Mustafa Kemal reisliğe getirilerek idareyi ele almıştı. Erzurum'da bulunan Kâzım Karabekir Paşa; kendi askerlerini, hududu bekliyorum diye Mustafa Kemal Paşa'ya vermiyormuş. Bu haberi tespit ettikten sonra Mustafa Suphi; bizzat Lenin'e çıkıp konuşmuş ve durumu bildirmiş, yardım istemişti. Bilhassa Lenin ve Kafkas bölgesine bakan Stalin, bu isteği iyi karşılamış ve öncelikle ele alınacağını söylemişlerdi. 30 Ağustos 1919'da toplandığımızda; Sovyetlerin, Mustafa Kemal'le hemen temas kurulmasını kararlaştırdığını öğrendik. Bunun üzerine Mustafa Suphi de; kurucu komite namına bir mektup göndererek, Mustafa Kemal'e teşebbüsümüzü ve müspet neticesini bildirmişti. Nitekim kısa bir zaman sonra, Sovyet Hükümetleriyle Ankara Hükümeti arasında temas kurulmuştu. Ve bir kaç Sovyet komiseri ile silah, cephane ve paranın, hareket orduları

kumandanı ünvanı alan Mustafa Kemal'e gönderilmiş olduğunu da sevinçle öğrenmiştik. Bu arada, kaynamakta olan Şark Milletlerinin meselesinin de Sovyetler tarafından süratle ele alındığını ve bir Şark Milletleri kurultayının toplanması hazırlığına başlandığını Mustafa Suphi bize duyurmuş ve hazırlık yapmamızı bildirmişti.»

Ali Rıza Keskin anlatmasına devam etti ve dedi ki:

«Bu sırada Mustafa Suphi, gazete işleri için Kırım'ın Kerç limanında bulunan Murat Sarının yanına gitti. Orada, Murat Sarının evinde, misafirler vardı. Bunlardan biri sarışın bir kız, diğeri de kızın annesi yaşlı bir kadındı. Bunlar Novorosiyk şehrinde yaşayan bir Türk ailesindendi. Ev büyüktü ve bir kaç odası vardı. Suphi, bir otelde kalayım dedi ise de bırakmadılar ve evde alıkondu. Misafir kız; yüsek iktisat okulunu bitirmiş, 25 yaşlarında güzel bir kızdı. Okul sıralarında Piyoner, sonra Kosmosol olmuş, tanıştıkları sırada da Parti üye namzedi idi. Uyanık bir kızdı, Mustafa Suphi ile siyasete dalar her şeyi unuturlardı. Mustafa Suphi, daha önceleri Murat Sarı'ların evlerine gelir ve ertesi günü hemen kaçardı. Ama bu sefer üçüncü günü de kalınca, Murat Sarı şüphelendi ve Mustafa Suphi'ye «Kız güzel fikrine de uygun dur. İstersen sana isteyelim» dedi. Olur cevabı alınca, karısına söyledi o da kıza sordu. Kızın razı olduğu görülünce, işi kazın Anasına söylediler; ben razıyım ama evvela babasının rızasını alalım dedi. Kızın ismi Semiramis'di, onu Semra diye çağırırlardı. Bu iş böylece (sözle) başladıktan sonra Mustafa Suphi Moskova'ya döndü.

Türkiye'de irtibat kurabildiklerimize; Moskova'da Mustafa Suphi Sekreterliğinde bir Komite kurduğumuzu, bunun T.K.P. İlk Kurucu Komitesi olduğunu ve Sovyetlerce kabul edildiğini, Türkiye'ye gelip güç birliğine katılmak istediğimizi ve bunun için gerekli çabanın gösterilmesini beklediği-

mizi bildirdik. Ankara Hükümetiyle de yazışmayı sürdürdük. Mustafa Suphi; «Türkiye'ye geçeriz, teşkilâtı yayar ve en kısa zamanda kongre toplar, Parti ünvanıyla Kominterne yazılırız» diyordu. Ama Türkiye'den bir türlü beklediğimiz giriş müsaadesi gelmiyordu.»

BAKÛ'DA ŞARK MİLLETLERİ KURULTAYI TOPLANIYOR.

«Bu sıralarda S.S.C. Birliği Hükümeti bir bildiri yayınlayarak; Şark Milletleri meselelerini konuşmak ve bir karara bağlamak düşüncesiyle Bakû'da 1 Eylül 1920 günü Şark Milletleri Kurultayı'nın toplanacağını açıkladı. İştirak edecek toplulukların ve delegelerini seçip kurultaya göndermelerini, grupların daha evvel müracaat etmelerini ve yer ayırtmalarını ilân ettiler.»

BAKÛ'DA NARODNİY DOM

«Mustafa Suphi, resmi makamlara Komitemiz namına müracaat etmiş ve kadromuzu bildirerek Bakû'da Komitemize büyük bir ev tahsis ettirmişti. Türkiye'ye gelip orada bir kongre yaptıramadığımıza göre ve eğer o zamana kadar Türkiye'ye giriş izni de çıkmazsa; Bakû'da yapılacak kurultay toplantısından istifade ederek, Türkiye'den delegeler toplar ve kongremizi burada yaparız diye bir karar aldık ve hazırlığına da başladık.

Ben, Komitemize bağlı 5 asker alarak Bakû'ya gittim. Bize verilen evi teslim aldım Halk evi (Narodniy dom) nden gerekli eşyayı tamamladık ve yerleştik.

Fırını devretmiş, kendimi artık tamamen parti işine vermiştim. 1 Mayıs 1920'de, artık teslim aldığımız evin bütün işleri bitmişti. Koca evin bir kısmını yatakhane, bir kısmını büro olarak ve ayrıca bir kısmını da misafirler için düzenlemiştik.

Maksut Ekşi de fırını ve Pastahaneyi kardeşine bırakmış ve Mustafa Suphi ile birlikte 1 Temmuz 1920 günü Bakû'ya gelmişlerdi.

Mustafa Börklüce, Kadir Erzurumlu ve bir kaç partili asker de Moskova'daki Büroda kalmışlar, gerekli irtibatı sağlıyorlardı. Bakû'da kısa zamanda hazırlık yapılmış, tertibat alınmış ve «Yeni Dünya» Gazetesinin yayınlanmasına girişilmişti. Artık Bakû, Şark Milletleri Kurultay'ına gelen delegelerle dolmaya başlamıştı. Bizim ev ve Gazete bürosu da devamlı misafirlerle doluyordu.»

MUSTAFA SUPHİ EVLENİYOR:

«Bu arada Mustafa Suphi'yi, yanına Kadir Erzurumlu'yu da katarak Murat Sarı'nın yanına gönderdik. Oradan alınan habere göre, söz kesilmişti ve nikahı kıyılarak kızı alıp geleceklerdi. Evdeki ayrı bölmeyi onlara hazırlamıştık. Yol epeyi uzun sürmüş, Kerç'ten Novorosiysk'e gidilmiş, orada da mahalli evlendirme dairesinde nikahları kıyılmıştı. Kızın babasının yeni evlileri uğurlama sözleri şöyle olmuş: «Siz ikiniz de birbirinize uygunsunuz. Bu hayat yolculuğunuz hem çok uzun ve hem de çok kısa olabilir. Ama çok şerefli bir yolculuktur bu, birbirinizi koruyun» demiş ve Semraya küçük bir brovnik tabancası da hediye etmişti. İhtilâl'in kan ve barut kokan yollarından geçecek bir devrimci kıza, babası tarafından verilebilecek hediyenin bundan daha değerlisi olamazdı. Semra bu tabancayı, Şehir dışına, kırlara gezmeğe gittiklerinde çantasından çıkarır, atış talimi yapardı.»

BAKÛ'DA MUSTAFA SUPHİ'NİN DÜĞÜN YEMEĞİ:

«Mustafa Suphi ve Semra'nın Bakû'ya geldiklerinin ertesi günü, evin salonun da özel bir tanışma yemeği hazırlan-

mış ve 20 kişi masaya oturmuştuk. Kapıda Semra bizi karşılarken, üzerinde bordo renkli bir tayyör, ayağında kahve renkli iskarpin ve başında da kahve renkli bir bere vardi, saçları sarı ve gözleri yeşildi. Mustafa Suphi, hepimizi birer birer tanıştırmış ve o da yanımıza gelerek ayrı ayrı elimizi sıkmış «yemeğimize şeref verdiniz» diye temiz bir türkçe ile konuşmuştu.

Semra okulda daktilo yazmasını öğrenmişti, biz de bir Fransız daktilosu elde ettiğimiz için büro işlerimize çok yardımı oluyordu. Büro'ya Semra bakmaya başladığından beri bütün muhabere ve sair işlerimiz düzene girmiş, rahat etmiştik. Ayrıca, Semra'nın Fransızca okur yazar, olması da çok yararlı olmuştu, tercümeleri o yapıyordu. Semra'nın yemeğine Mustafa Börklüce de diğer arkadaşlarla birlikte Moskova'dan gelmiş ve artık bütün kadro ile Bakû'da toplanmıştık.»

Ali Rıza anlatmasına devam etti:

«Türkiyeye haberler salıyor, gelen delegelerle konuşuyor ve her biri hakkında malûmat topluyorduk.

15 Ağustos 1920 tarihinde ağabeyin Osman da, fabrikasından izin alarak gelmiş, aramıza katılmıştı. Bu arada Türkiye'den Şerif Manatof dönmüş ve beraberinde Ankara'dan İsmail Hakkı, Salih Hacıoğlu ile İstanbul'dan Ethem Nejat ve Mustafa Nermi isimlerindeki kimseleri getirmişti. Onları misafirhanemize yerleştirdik. Arkadan, Komitemizce Türkiye ye gönderilen Yakup Kınalıoğlu geldi. O da beraberinde Lütfü Nejdet ile Kâzım Ali isminde iki kişi getirmiş ve bize Karadeniz, Lâzistan delegeleri diye tanıştırmıştı; onları da misafirhaneye yerleştirdik.

Yakup Kınalıoğlu: «İstanbulda faaliyet gösteren, burjuva münevverlerinden kurulu ve Şefik Hüsnü Sekreterliğinde bir İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası var, onlardan delege geldi mi?» diye sordu. Ethem Nejat ve Mustafa Nermi, onlar namına geldiklerini söylediler. Ellerinde, bu Parti namına söz sahibi

olduklarına dair tatmin edici bir belge olmadığından, Komite toplanarak Şefik Hüsnü'ye bir yazı gönderilmesine karar verdi. Bu yazıda T.K.P. 1. Kongresinin yapılacağı bildiriliyor, «bizzat gelmeniz tercih edilir, şayet gelemiyecek iseniz ve T.K.P. kuruluşunu kabul ediyor ve Kongre'nin alacağı kararlara aynen uymayı düşünüyorsanız, yazılı kabul tezkerenizi ve üçüncü bir delege daha göndererek bu üç kişinin sizin grubunuz namına Kongre'ye katılmaya ve Kongre kararlarına imza koymaya izinli olduklarına dair belge yollamanızı ve üçüncü elemanınızı da bekler, başarılar dileriz» deniyordu. Bu mektup, Türkiye'ye en kolay gidip gelebilen Yakub Kınalioğlu ile gönderildi.»

ŞARK MİLLETLERİ KURULTAYI AÇILIYOR:

«Bakû'da 2000 delegeyi aşkın bir kalabalık toplanmış, Delegeler arasındaki Enver Paşa'nın üniformalı adamları da ortalarda azametle dolaşmaya başlamıştı. Onun adamları yaptıkları propoganda da; Mustafa Kemal kazanamaz, boşuna vakit kaybediliyor, Türkiye'yi yine Enver Paşa kurtaracaktır diyorlardı. Diğer taraftan da bizim «Yeni Dünya» gazetesi, Mustafa Kemal'i ve Milli Harekâtı tutuyor ve gazete kapışılarak okunuyordu. Enver Paşa buna diş biliyor, ama bir şey yapamıyordu. Nihayet, ilân edildiği gibi Bakûda Büyük Tiyatro salonunda, o zamanki Sovyetler Birliği İdarecilerinden Zinovyef, Radek ve daha birkaç yetkili kişi tarafından 1 Eylül 1920 günü saat 10'da «Şark Milletleri Kurultayı» açıldı.

Azerbeycan Cumhuriyeti ve İnkılâp Komitesi Başkanı Neriman Nerimanov açış konuşmasında; Kurultayın Lenin, Stalin, Trotsky'nin fahri başkanlığı ve Zinovyef ile Radek'in fiili idaresinde devam edeceğini bildirmiş ve 3 kişilik Kongre Başkan Yardımcısı, 9 kişilik Başkanlık Divanı heyeti, 10 kişilik İdarî İrtibat Komitesi ve 30 kişilik Kontrol ve Koruma ekibinin vazifelendirilmesini teklif etmişti. Hazırlanan 3 kişilik

Kurultay Başkan Yardımcılığı listesinin başında Mustafa Suphi adı bulunuyordu. Mustafa Suphi adı okununca salonda bir alkıştır koptu, her taraftan kabul, kabul diye sesler yükseldi ve umumun kabûlüyle, Birinci Başkan Yardımcılığına seçildi. Diğer iki yardımcı da seçildikten sonra Başkanlık Divanı seçimine geçildi. Bu 9 kişilik Başkanlık Divanına, bizden Maksut Ekşi ve İsmail Hakkı seçildiler. 10 kişilik İdarî İrtibat Komitesine de bizden Hilmi Celâl, Kadir Erzurumlu ve Mustafa Börklüce seçildiler. 30 kişilik Kontrol ve Koruma Komitesine ise bizden Murat ve asker yoldaşlarımızdan 3 kişi seçilmişti. Ben, Osman, Ethem Nejat, Mustafa Nermi ve diğer yoldaşlar, bu arada yapacağımız T.K.P. Kongresi işleriyle de uğraşıyor, gazetenin (Yeni Dünya) tevziini yaptırıyor ve gelen gidenle alâkadar oluyorduk.

Kurultaya Türkiye'nin bir çok bölgelerinden bir çok isimlerle gruplar gelmişti. Kendini Komünist sayan, Sosyal Demokrat sayan, Müslüman Bolşevik sayan, Mukaddesatçı Sosyalist sayan ve doğrudan doğruya Bolşevik sayan gruplar müracaat etmiş, iştirak belgesi almışlardı.

Anlaşılıyordu ki; bir çokları Kurultaya katılabilmek için kendilerine bir grup yapmış, bir isim takmış ve hakikatte bir şey ifade etmeyen ve temsil kabiliyeti olmayan kişilerdi. Hatta Ankara Hükümetinden bize henüz bir cevap bile gelmemiş iken, İbrahim Tali zat başkanlığında bir heyet gönderilmiş ve Türkiye Büyük Millet Meclisini temsilen Kurultaya katılmıştı. Bu durumda bize çok düşünmek ve iyice elemek düşüyordu. Komitemiz toplanarak durumu konuştu. Türkiyeden resmî bir yazı gelmedikçe, bütün işimizi gizli hazırlamak, hatta kongre yeri ve gününü gizli tutmak ve son güne kadar Kongremize iştirak edecek delegelere dahi söylememek kararını aldık. Buna bilhassa şu sebebler bizi mecbur etmişti;

1 — Ankara hükümetinden, Türkiye'ye girip, çalışmak izni henüz gelmemişti.

2 — Ankara Hükümeti, Bakû'ya, doğrudan doğruya bizimle temas kurmadan Türkiye heyetini göndermişti.

3 — Kişisel çıkarları olan bir çok kimseler siyasî görünüyorlardı.

4 — Enver Paşa, hem bize ve hem de Ankara temsilcilerine iyi gözle bakmıyor ve mukaddesatçıları kışkırtıyordu.

Bütün bu sebeb ve görüşler yüzünden bizler, açıktan açığa, Türkiye Komünist Partisi kongresi adıyla bir Kongre yapılmasını hatalı gördük ve işi gizliye almaya karar verdik.»

ENVER PAŞA KATİLLİKLE İTHAM EDİLİYOR VE YUHALANIYOR:

«Bu arada Kurultay toplantısına devam ederken, bir çok meseleler ortaya dökülüyor ve görüşümüzü doğruluyordu. Kurultayın üçüncü günü istekler sırasına göre, saat 16.00'da konuşma sırası Enver Paşa'ya gelmişti. Kendisine, hazırlanarak kürsüye gelmesi bildirildi. Başkanlık koltuğunda Zinovyef yoldaş oturuyordu. O güne kadar Enver Paşa'nın oturduğu sağ dip loca ve koltuklarda başka paşalar ve süslü kıyafetleriyle beyler de vardı ve etraflarında büyük kalabalık bulunuyordu. Enver Paşa, azametli bir tavırla yerinden kalkmış, elinde bir tomar kâğıt kürsüye doğru, taraftarlarının alkışları arasında bir kaç adım atmıştı ki, şol dip taraftan gür ve kalın bir ses salonu doldurdu. Bütün başlar o tarafa çevrilmişti. Bu ses şöyle diyordu: «O bir katildir, ona söz yok! Zinovyef yoldaş, ona söz vermeyin! O kimin namına konuşacak?. Öldürttüğü binlerce Türkün namına mı, yoksa ölümle karşı karşıya bırakarak kaçtığı Türk vatandaşı ve Türkiye namına mı?. Paşa diye kendisini satan bu adam, Türkler adına tek bir söz dahi konuşamaz!. Mustafa Kemal gibi Millî Mücadele kahramanları arasında değil de, buralarda ne işi var? O, onların arasına da giremez, çünkü onların da düşmanıdır. O, yıkılan

saltanatını, dağılan haremini, kaybettiği kadın bacaklarını ve Padişahını arıyor. Padişah devrildi, saltanat yıkıldı, artık söz Türk milletinindir, ona söz yok!»

Ses, onbeş-yirmi kişilik Anadolu grubu tarafından geliyordu. Hemen ilerimizde oturan Ankara grubuna baktım; İbrahim Tali ve arkadaşları hayretler içinde, konuşan adama bakıyorlardı. Enver Paşa'ya baktım; felç olmuş, taş kesilmiş, ne ileri ne de geri gidebiliyordu. Birden, bir adam Enver Paşa'ya yanaşıp elindeki kâğıtları aldı ve kürsüye doğru yürüdü. Bu adam, Mustafa Suphi'ci gibi görünen asker esirlerden Mehmet Emin isminde biri idi. Kâğıtları başkana verecek zannedilirken kürsüden kendisi okudu. Okuma esnasında «sen de mi o hainle birsin» diye sesler yükseldiyse de, ileri gidilmedi ve okumasını bitirdi. Ortalık o kadar sessizdi ki, Enver Paşa'nın kendi grubundan bile kimse alkışlamıyordu. Bu havayı yumuşatmak için toplantı ertesi güne ertelendi.»

KURULTAYDA MAKSUT EKŞİ'NİN KONUŞMASI:

«Kurultayın beşinci günü, bazı konuşmalardan duygulanan bizim (sakallı Marks) Maksut Ekşi'nin söz aldığını gördük. Kendi başına çıkmaması icap ederdi ama, yakınında bulunan Mustafa Suphi ve diğer arkadaşlarla konuşup anlaşarak söz aldığı anlaşılıyordu. Çünkü, Maksut'un çıkışını evvelâ onlar alkışladı ve arkadan bir çok kimseden alkış sesleri duyuldu. Maksut şöyle konuşmuştu:

«Yoldaşlar, bilhassa Türk ve Şarklı yoldaşlara söylüyorum. Rus Çarı gibi, Türkiye'de de padişah devrilmiş, Saltanat yıkılmıştır. Osmanlı Padişah ve güruhunu, Türkiyeyi istilâya çalışan emperyalist dostları dahi kurtaramıyacaktır. Bugün bütün Millet elele vermiştir. Dün zevk aleti, satılık mal olarak kullanılan kadınlarımız da, erkekleriyle elele, omuz omuza ve de sırtında cephane taşıyarak Milli Mücadeleye

katılıyor, hürriyetlerini kazanmaya çalışıyorlar. Yarın Milletimiz de, kadınlarımız da evine, yuvasına ve hürriyetine kavuşacaktır.» demiş ve «Yaşasın Hürriyet!» diye de bağırmıştı. Salonda yine bir alkış tufanı koptu ve yaşasın hürriyet sesleri arasında, (Sovyet idarecileri arasında olup Başkanlık Divanında oturan), yaşlıca fakat dinç ve zeki bakışlı bayan Stasova ismindeki kadın, heyecanla yerinden kalkarak kürsüye gitmiş ve Maksut'un elini hareketle sıkmış ve yüksek sesle, kadınlar namına teşekkür ettiğini bildirmişti. Bu sahne de coçkun bir alkış toplamıştı. Maksut Ekşi'nin konuşmasından sonra, murahhaslardan Belâ-kun, söz alarak Maksut'un konuşmasını destekler şekilde konuşmuş ve demişti ki:

«Kemalistlerin, (Milli bir ihtilâlci hareket olarak) desteklenmesini teklif ediyorum. Ancak bu Milli İhtilâlci Hareketi sadece yabancı sömürücülere ve onlarla işbirliği yapmakta olan Saltanat istibdadına karşı yöneltilmiş ve Ağalar, Paşalar, Burjuvalar ve Klanlar'la işbirliği edilerek sürdürülmekte olduğunu hatırlatırım. Başarısı, Türk Köylü ve İşçilerinin her türlü sömürü ve baskıdan kurtulacağı anlamına gelmez. Bu mücadele sonunda sömürüden kurtulmaları için, şimdiden teşkilatlanmaları ve teşkilat içinde saflarını sıklaştırarak bütün reformlarını yaptıracak güce ulaşmalarını sağlık veririm.»

Bu konuşma da çok alkış toplamıştı.

T.K.P. Birinci Kongresi çalışmalarında da bu görüş dikkate alınarak üzerinde çok durulmuştu. Türkiyede büyük sermaye kapitalizminin ve teknoloji sömürüsünün bulunmadığı; Derebeyliğin de yıkılmakta olduğu; Ağalar, Paşalar ve Küçük Burjuva güçlerinin birleşerek diktasını sürdürmesine karşı, İşçi ve Köylünün teşkilâtlanarak karşı koyabileceği ve dengeyi, hatta üstünlüğü sağlayabileceği belirtilmiş ve bunun için de; Halkı uyandıran neşriyatın yapılmasına ehemmiyetle

gayret sarfedilmesi, ayrıca yapılacak neşriyatta; Türkiyede kurulacak düzenin kapitalist bir düzen değil, Sosyalist düzen olması için İşçi ve Köylünün teşkilâtlanmasına yol gösterme, kararı alınmıştı.

Kurultayın son günleri yaklaşıyordu. Biz de Kongre hazırlığımızı tamamlamıştık. Tek endişemiz; Yakub Kınalıoğlu'nun, Şefik Hüsnü'den getireceği haberde toplanmıştı. Nihayet 6 Eylülde Yakup Kınalıoğlu, yanında Sadrettin Celâl ile birlikte geldi.»

SADRETTİN CELÂL'İN GELİŞİ:

«Sadrettin Celâl'in, Komitemize verdiği belgede şöyle yazıyordu:

«Ethem Nejat, Sadrettin Celâl, Mustafa Nermi, Bakû'de toplanacak T.K.P. Kongresine tarafımızdan Komünist delegeleri olarak seçilmiş ve namımıza tam selahiyetli olarak gönderilmiştir. Onların kabul edeceği bütün kararlar tarafımızdan aynen tatbik edilecektir.»

Dr. Şefik Hüsnü'nün imzası

Artık endişemiz kalmamıştı. Ethem Nejat'ın bile endişe ettiği bu işin böyle sonuca bağlanması hepimizi memnun etmişti.»

T.K.P. (BAKÛ) I. KONGRESİ YAPILIYOR:

«8 Eylül 1920 günü saat 15'de bize tahsis edilen evin salonunda, Türkiyeden gelen ve itimatlı bulduğumuz delegeleri toplayarak kendileriyle ön konuşmalar yapıldı. Moskova'da kurulmuş olan T.K.P. Kurucu Komitesi ile Komite Sekreteri Mustafa Suphi gelen delegelere birer birer ve onlar da birbirlerine tanıştırıldı. Gayenin; Türkiye Komünist Partisini, Kongresini yaparak grupçuluktan kurtarıp, Merkezi İdare-

ye bağlı bir Parti haline getirmek olduğu açıklandı. «Bunun için Rusya'nın ve Türkiye'nin muhtelif yerlerinden gelmiş siz kıymetli delegelerle toplanarak, T.K.P. Merkez Komitesini ve Genel Sekreter'ini seçip, Programını hazırlayacağız. Bundan sonra da bu İdareye bağlı olarak ve bu program dahilinde teşkilâtlanıp mücadeleye devam edeceğiz. Bunun için hazırlıklarınızı yapın ve bu yapacağınız işleri kimseye duyurmayın. Etrafta binlerce kişi var, herkes bir şeyler koparmak istiyor. Biz bu kuruluşu gizlilik içinde yapalım, sonra bir beyanname ile duyurur, Türkiye Hükümetine de bildirir, giriş müsadesi isteriz» denmişti. Bu konuşmayı Mustafa Suphi yapmış, sempati toplamış ve alkışlanmıştı. 10 Eylül Akşamı aynı yerde saat 16'da toplanmak üzere dağılmıştık. Bir bakıma dağılma da zaten söz konusu değildi. Çünkü delegelerin bir kısmı bizim misafirhanede ve diğer bir kısmı da yakınımızdaki (Rusça Narodniy dom denen) Halk Evinde hazırlattığımız bir evde kalıyorlardı.»

BAKÛ KIZILORDU SALONUNDA T.K.P. KONGRESİ:

«Bu arada Komitemiz tarafından, Sovyet İdare Amirleriyle konuşulmuş ve Kongremizin devamınca özel olarak 10 Eylül akşamı, saat 15'den itibaren Kızıl Ordu salonu'nun bize verilmesi temin edilmişti. 10 Eylül akşamı saat 15'den itibaren emrimize verilen Salonda, Komitemiz gerekli bütün tertibatı almıştı. Evdeki büromuzda Murat Sarı ve 5 asker yoldaşı bırakarak; Mustafa Suphi, Maksut Ekşi, Mustafa Börklüce, Osman Topçuoğlu, Ben, Kadir Erzurumlu ve diğer 5 asker yoldaş (Mustafa Börklüce dahil 11 asker yoldaş aramıza alınmıştı) hep birlikte Kızıl Ordu salonunda toplanıp, hazırlandık. Parti (Sovyet Komünist Partisi) üye namzedi olan Komsomol Semiramis'i de kayıt ettiğimiz için, o da aramıza katılmış salonda bulunuyordu.

Daha evvel toplantıda kararlaştırıldığı gibi, Murat Sarı;

evdeki büroya gelen delegeleri, ellerine kendi imzasını taşıyan bir pusula vererek bir asker refakatinde Kızıl Ordu salonuna gönderiyordu. Kızıl Ordu binası kapısında duran Kadir Erzurumlu da, pusulayı alarak delegeyi kendi askeriyle içeriye, salona gönderiyordu.

Kısa bir zamanda bu delege işi halledilmiş ve Murat Sarı da evdeki askerlerle birlikte gelerek salona girmişti. Artık her şey tamamdı. Saat tam 17.00'de Mustafa Suphi; daha önce hazırlanmış bir masanın ardına geçerek evvelâ, hoş geldiniz demiş ve sonra Kurucu Komite adına kısa bir konuşma yaparak Kongreyi açmış, ve komiteyi tanıtmıştı. Biz Kurucu Komitesini 14 Temmuz 1919 tarihinde Moskova'daki büromuzda kurduk ve Komintern'e kaydını yaptırdık. Komite Sekreteri ben olmak üzere, Maksut Ekşi, Ali Rıza Keskin, Mustafa Börklüce, Osman Topçuoğlu, Kadir Erzurumlu, Murat Sarı 7 kişi idik. 25 maddelik bir de Program hazırladık. Şimdi 1 Kongre Başkanı ve 3 Kâtip seçilmesini ve bunların idaresinde Kongreye devam edilmesini teklif ediyorum demiştir.»

I. T.K.P. KONGRE BAŞKANLIĞI

«Kongre Başkanlığına Maksut Ekşi, Kâtipliklere de Mustafa Börklüce, Sadrettin Celâl ve Murat Sarı seçilmişlerdi. Alkışlar içinde yerlerini aldılar ve Maksut Ekşi'nin kısa bir konuşmasıyla Kongre çalışmaya başlamış ve konuşmak isteyen delegelere 10'ar dakikalık konuşma müddeti tanınmıştı. Bu konuşmalarda delegeler, çeşitli taleplerde bulunmuş ve bunlar zapta alınmıştı. Delegelerin temsil durumu şöyle idi:

Kongreye bizzat iştirak eden delege miktarı 45, kaydı yapılıp delegelerce temsil edileceklerin miktarı ise 75 olarak tesbit edilmişti. Bunlar şöyle sıralanmıştı:

Ankaradan gelen delege	2	kişi	—	Temsilini	istedikleri	(kendileri dahil)	6	kişi
İstanbuldan	» 3	»	—	»		»	15	»
Anadoludan	» 3	»	—	»		»	5	»
Erzurumdan	» 2	»	—	»		»	5	»
Karadenizden	» 3	»	—	»		»	10	»
Batum Bölgesinden	» 2	»	—	»		»	4	»
Kurucu Komiteden	» 30	»	—	»		»	30	»
Toplam	» 45	»	—	»		»	75	»

Kongreye bizzat iştirak edenlerin tutanağa isimleri yazılmıştı ve bunların dışında temsili istenen 30 kişinin de isimleri yazıldı ve temsilciler tarafından imzalandıktan sonra oturuma devam edildi. Şefik Hüsnü ismi de, Ethem Nejat tarafından hazırlanan ve Ethem Nejat, Sadrettin Celâl, Mustafa Nermi üçlüsü tarafından imzalanan listedeki isimlerin başında idi.

Bu mesele böylece karara bağlandıktan sonra, seçilecek Merkez Komitesinin, bu 75 kişinin içinden seçilmesi teklifi yapıldı ve kaç kişilik bir Merkez Komitesi seçilmesi gerektiği üzerinde duruldu. Bu teklifler gözönünde tutularak ve hesaplar yapılarak 21 kişilik bir Merkez Komitesi kurulması kararlaştırıldı. Genel Sekreter dahil, 21 kişilik Merkez Komitesi adayları listesine teklifler yapıldı ve kısa bir zamanda isimler sıralandı. İlk önce, Maksut Ekşi'nin teklifiyle, Türkiye Komünist Partisi Birinci Kongresinde, T.K.P. Genel Sekreterliğine Mustafa Suphi oy birliğiyle seçildi. Ardından Merkez Komitesine teklif edilen isimler birer birer oya sunularak, seçildiler. Saat 22.00'yi bulmuştu. Bir ara verilip, yemek yendi ve çaylar içildi.

Saat 23.30'da oturum yeniden açıldı ve Merkez Komitesine seçilenlerin isim listesi okunarak kayda geçirildi. Merkez Komitesinde şu isimler yer almıştı:

1 - Mustafa Suphi (Genel Sekreter)
2 - Maksut Ekşi
3 - Ali Rıza Keskin
4 - Mustafa Börklüce
5 - Osman Topçuoğlu
6 - Murat Sarı
7 - Kadir Erzurumlu
8 - Salih Hacıoğlu
9 - Yakup Kınalıoğlu
10 - Şefik Hüsnü (listeden)
11 - Ethem Nejat
12 - Sadrettin Celâl
13 - Mustafa Nermi
14 - İsmail Hakkı
15 - Kâzım Ali

16 - Lütfi Nejdet
17 - Dursun Ali
18 - Halil Aydınlı
19 - Şefik Boçkalı
20 - Asker Ali
21 - Asker Hakkı

Bu liste yazılıp okunduktan sonra, Merkez Komitesinin kendi faaliyetini tanzim etmek ve 7 kişilik Faaliyet (Merkez İcra) Komitesini ve 4 kişilik Harici Büro Komitesini kendi aralarında seçmeleri için (çünkü bu büroları seçmek ve çalıştırmak kongre'ye ait değil, Merkez Komitesine aittir) toplandılar. Merkez Komitesi dışındakiler de ayrı bir yerde olan çay salonuna geçti ve onları başbaşa bıraktı.

Bir saat kadar süren aradan sonra Teşkilatın hazırlandığı söylendi ve bütün delegeler tekrar yerlerini aldıktan sonra Merkez Komitesince seçilmiş ve kabul edilmiş görev taksimi listesi Kongre mensuplarına okundu:

Merkez İcra (Faaliyet) Komitesi

1. Sekreterliğine Dr. Şefik Hüsnü (listeden)
2. Sekreterliğine Ethem Nejat

Azalıklar

Maksut Ekşi	Teşkilât
Sadrettin Celâl	Neşriyat
Kadir Erzurumlu	Gençlik Teşkilâtı
İsmail Hakkı	Mali İşler
Kâzım Ali	Sevk ve İrtibat

Merkez İcra (Faaliyet) Komitesi böylece sıralandıktan sonra Harici Büro'da ve İşlerde çalışacak kimseler de şöyle sıralanmıştı:

Komitern Bürosu (Harici Büro)

Ali Rıza Keskin	Merkezde
Osman Topçuoğlu	Merkezde
Murat Sarı	Neşriyatta
Mustafa Börklüce	Talebe Sevk ve İdaresinde

Alınan karara göre Parti, Merkezini Türkiyeye naklettikten sonra, Moskova'daki Harici Bürosunu muhafaza edecek

ve açılacak Şark Üniversitesine Türkiye'den gelecek talebelerin idaresini, Türkiye ile Komintern arasında yapılacak münasebeti ve yazışmaları bu Büro vasıtasıyla yürüyecektir.»

PROGRAM HAZIRLAMA KOMİTESİ:

«Bu kısımlar da böylece tamamlandıktan sonra Parti programının hazırlanması ele alındı. Daha önce Kurucu Komite tarafından hazırlanmış 25 maddelik Programın da dikkate alınarak; ihtiyaca göre ve Türkiye şartlarına uygun bir program hazırlanması için, bir komisyon seçilmesi teklif edilmişti. Komisyonun Programı hazırlayabilmesi için gerekli zamana kadar Kongrenin tehirini isteyen teklifler de gelmişti. Komisyona 7 kişi teklif edildi:

1 — Mustafa Suphi
2 — Maksut Ekşi
3 — Ethem Nejat
4 — Sadrettin Celâl
5 — İsmail Hakkı
6 — Ali Rıza Keskin
7 — Mustafa Börklüce

Bu komisyon; Kongrenin 13 eylül 1920 akşamı saat 17. 00'de aynı yerde toplanmasını münasip görerek, o tarihe kadar mühlet istedi. Kongre gece saat 02.00'de bu şekilde işini bitirmiş ve dağılmıştık.

En küçük bir ihtilaf doğmadan bu Kongre, o kadar muntazam organize ve idare edilmiş, o kadar sağlam delegeler seçilmişti ki; günlerce şehirde dolaşan ve dağılmayan Kurultay gruplarından hiç bir kimse, Kongre'den haberdar olmamıştı. Tabii Zinovyev, Radek ve Sovyetler ricalinin haberi vardı. Ve bu muntazaman çalışma için, bilhassa iyi teşkilâtçı olan Maksut Ekşi ile Mustafa Suphi'yi tebrik etmişlerdi.»

Ali Rıza anlatmaya devam etti:

«13 Eylül 1920 akşamı saat 17.00'de Kızıl ordu salonundaki toplantıya bütün delegeler neşeli gelmişlerdi. Kongre'nin ilk gününde olduğu gibi, durgunluk ve çekingenlikten eser kalmamıştı. Artık hepsi bir teşkilâtın azası, mücadele arkadaşı, kardeş olmuşlardı. El sıkışmalar, kucaklaşmalar ve öpüşmeler oluyordu. Saat 17.00'den itibaren, Maksut Ekşi Başkanlığında Kongre'ye devam edildi. Ve komisyonca hazırlanan 48 maddelik Program ve 45 maddelik Nizamnamenin bütün maddeleri birer, birer okunup, açıklandı. Nizamnamenin iki maddesinde biraz değişiklik yapıldıktan sonra, tümü oya sunuldu ve oybirliğiyle kabul edildi.

Kendisi İstanbul'da bulunan ve Türkiye İşçi Çiftçi Fırkası Sekreteri olup, bu kez Türkiye Komünist Partisi teşkilât (Merkez icra komitesi) Sekreteri unvanı verilen Dr. Şefik Hüsnü'ye, T.K.P. Genel Sekreteri Mustafa Suphi tarafından bir talimat yazıldı ve delegelerin yerlerine, geri dönmeleri kararıyla Kongre'ye son verildi.

Bütün yazıların hazırlanması, T.K.P.'nin Kominter'ne kaydının yaptırılması ve programının bastırılıp icap edenlere gönderilmesi işi, Harici Büro'ya havale edilmişti.

14 Eylül günü matbaada program ve nizamname basılmaya başlanmış, henüz Bakû'den ayrılmamış olan Zinovyev ve Radek'e evraklar verilmiş ve 14 Eylül tarihiyle kaydın yapılması rica edilmişti.

Ayni tarihle bir de beyanname yayınlayarak; Türkiye Komünist Partisi'nin I. Kongresi'ni yaptığını, Merkez Komimitesini ve Genel Sekreterini seçtiğini ve Merkezini Ankara'ya naklederek çalışmasını orada sürdüreceğini bir çok yerlere bildirdik.

Artık bütün mesele, Ankara Hükümetinden, Türkiye'ye nakil müsaadesini temin etmekti. Yazışmayı bütün kollar-

dan sürdürüyorduk. Nihayet 15 Aralık 1920'de Ankara'dan ve 17 Aralık tarihinde de Kâzım Karabekir Paşa'dan birer mektup aldık. Bunların ikisinde de, Türkiyeye gelmemize izin verildiği bildiriliyordu. Hemen hazırlığa girişildi. Bu arada Sovyetler tarafından Türkiyeye Sefir tayin edildiği ve gideceği öğrenilen Budi Midevani başkanlığındaki heyetle birlikte gitmenin daha kolay olacağı düşüncesiyle temasa geçildi. Bu temas müspet sonuçlandı ve Sovyet Sefaret Heyeti ve bizim arkadaşlar hep birlikte arabalarla yola çıktılar.

Aynı konvoya, asker esirlerden Mehmet Emin de, üç arkadaşıyla birlikte katılmıştı. Bizimle hiç bir alâkaları yoktu, ama birlikte gidiyorlardı.

28 Aralık 1920 günü bütün arkadaşların Kars'a ulaştıklarını ve orada Kazım Karabekir tarafından çok iyi karşılanıp Otele yerleştirildiklerini, geri gelen arabacılardan öğrendik ve bir daha haber alamadık, ses seda kesildi.»

MUSTAFA SUPHİ VE ARKADAŞLARININ TÜRKİYEYE GELİŞLERİ VE ÖLDÜRÜLÜŞLERİ

MUSTAFA SUPHİ VE ARKADAŞLARININ TÜRKİYE'YE GİRİŞİ:

Ali Rıza (Keskin) anlatmasına devam etti:

«Bizden Partili olarak 16 kişi yola çıkmıştı. Bizimle bağları olmayan Mehmet Emin ve 3 arkadaşı da konvoya dahil olmuşlardı.

Partili olarak isimlerini hatırlayabildiğim şu isimler vardı:

1 — Mustafa Suphi
2 — Semra Suphi
3 — Maksut Ekşi
4 — Ethem Nejat
5 — İsmail Hakkı
6 — Yakup Kınalıoğlu
7 — Kadir Erzurumlu
8 — Şefik Boçkalı
9 — Topçu Hakkı
10 — Dursun Ali
11 — Halil Aydınlı
12 — Kâzım Ali
13 — Hilmi Celâl
14 — Asker Hakkı
15 — Asker Nazmi
16 — Asker Ali

Bunların hepsi iyi giyinmişti ve hepsinin de tabancaları vardı. Silâh taşıma yasağı olmadığı için, Bakû Kurultayında dahi bütün delegelerin silâhları beraberlerinde bulunuyordu.

Bizler artık rahatlayarak Türkiyeden gelecek sevindirici

haberleri beklemek üzere vazifeli olduğumuz yerlerimize dağıldık. Ben ve Mustafa Börklüce Moskova'ya gittik. Osman Stavropol'e, Murat Sarı da Kırım'a gitti.»

ANKARA'NIN KOMİNTERN'E MÜRACAATI:

«Aradan iki ay kadar bir zaman geçmişti ki, Komintern Bürosu'ndan çağrıldım. Büroda bana;

«Türkiyede, bütün grupları içine alan bir Komünist Partisi kurulmuş ve Moskova'ya gelen Dr. Tevfik Rüştü (Aras) tarafından bu Partinin Komintern'e kaydı istenmiştir. Biz kendilerine; Mustafa Suphi Genel Sekreterliğinde, Türkiye Komünist Partisi olarak kayıtlı bir parti var, ikinci bir parti kaydı yapamayız. Onları da içine alan bir kuruluş iseniz, birleşip Kongre yapın ve program hazırlayıp, Sekreter seçin ve bize bildirin yeter. Ayrı parti kurmaya lüzum yoktur dedik, geri gittiler» dendi. Durumu inceleyin ve bize bildirin diye de ikaz edildim. Yalnız ben değil, Sovyet organları dahi bunu hayretle karşılamış, şaşırmışlardı.»

CEVAPSIZ KALAN MEKTUPLAR :

«Hemen Dr. Şefik Hüsnü ve Sadrettin Celâl'e mektup yazarak; yapılan müracaatı anlattık. Ayrıca Mustafa Suphi'nin ne olduğunu sorup, kendisinden henüz hiç bir haber alamadığımızı bildirdik ve acele olarak bize bilgi verilmesini istedik.

Aradan uzun bir zaman geçti; tekrar, tekrar yazdık fakat Şefik Hüsnü ve Sadrettin Celâl'den hiçbir cevap gelmedi.»

MUSTAFA SUPHİ'Yİ ARAMA VE SONUÇ :

«Onlardan ümit yoktu. Bunun üzerine Erzurum'a bir

adamımızı gönderdik. Kısa bir zaman sonra da bu adamımız dan yalnız Mustafa Suphi ve diğer arkadaşların durumunu değil, Türkiyenin bütününü anlatan bir mektup gelmişti. Bunda, Türkiye'nin durumu şöyle tesbit ediliyordu:

«Padişaha ve Emperyalist istilâcı ortaklarına karşı Halk ayaklanmış ve Millî Kurtuluş Savaşı başlamıştır. Dağınık gruplar tarafından hareket günden güne geliştirilmektedir.

Mustafa Kemal; Samsun yoluyla Anadoluya geçmiş, 8 Temmuz 1919 tarihinde askerlikten istifa etmiş, Padişaha Paşalık elbiselerini bırakmış, sivil olarak halk arasına karışmış ve Erzurumda toplanmakta olan Millî Mücadele gruplarının Kongresine katılmıştır. 23 Temmuz 1919 tarihinde toplanan bu Kongrenin reisliğine seçilmiş ve bu Kongrede, Milli direniş ve dayanışma kararı alınarak grupların birliği temin edilmiştir. 4 Eylül tarihinde Sivasta Vilâyetler delegelerinin iştirakiyle geniş bir Kongre daha toplanmış ve Mustafa Kemal'e daha geniş selâhiyetler verilmiştir. 23 Nisan 1920 tarihinde Ankara'da, Türkiye Büyük Millet Meclisi ismi ile anılan Meclis toplanmış ve Mustafa Kemal'i Meclis Başkanlığına getirmiştir. Bu Meclis 29 Nisan 1920 de tekrar toplanarak, Padişahı düşmana satılmış hain olarak ilân etmiş ve bütün yetkilerini elinden alarak Padişah'ın alacağı kararların hükümsüz sayılacağını halka duyurmuş ve Mustafa Kemal'i de Hareket Orduları Baş Kumandanlığına getirmiştir. Sizlere sıraladığım bu gelişmelere rağmen bugün Türkiye çok kritik bir durumdadır. Kısa bir zamanda Hareket Orduları, Düşmana karşı bir zafer kazanamaz ve mağlûp olurlarsa; Avrupa tarafından dış düşmanlar ve Kafkas tarafından da Enver Paşa orduları (ki Kâzım Karabekir Paşa da onlara dahildir.) harekete geçecek ve Türkiyeyi istilâ edeceklerdir. Ankaranın durumu böyle iken ve Rusya'dan yardım almaması ve andlaşma yapmaması için Mustafa Kemal Paşa, Kâzım Karabekir

Paşa tarafından zorlanır ve aralarında çekişme devam ederken; Mustafa Suphi ve arkadaşlarının Kars yolu ile gelerek Kâzım Karabekir Paşa'nın eline düşmesi büyük bir şanssızlık olmuştur. Kâzım Karabekir Paşa bu fırsattan istifade ederek, Mustafa Kemal ile Lenin yoldaşın arasını açmayı plânlamış ve çok sinsice ve haince bir plân uygulamıştır. Trabzon, Sinop yoluyla Ankaraya gönderme bahanesiyle Mustafa Suphi ve arkadaşlarını denizde kurşunlatmış ve öldürtmüştür. Başınız sağ olsun.»

Mektup burada bitiyordu. Mustafa Suphi ve arkadaşlarının yolda öldürüldüğü anlaşılıyordu. Ama, bir iki kişi değil, 16 kişilik bir grup, Ankara'nın ve Sovyetlerin malûmatıyla Türkiye'ye geçmekte olan bir Parti ön Kadrosu, böyle nasıl sessiz sedasız kurşunlanır?. Demek ki, mektupta bildirildiği gibi çok ustaca ve haince bir tuzak tertiplenmiş, kurulmuştu.

Soruşturmaya girişdik. Yoldaşların hepsinde hatta Semra'da dahi tabanca vardı. Sonra hepsi Partizanlık yapmış, cesur ve iyi silâh kullanan kimselerdi. İçlerinden Kadir Erzurumlu, Asker Ali ve Halil Aydınlı atıcılıkta müsabakalara girẹn, uçan kuşu kafasından vuracak kadar atıcı kimselerdi. Yol boyunca her hangi bir çatışma olmamış ve hiç bir yerde silâhları da alınmamıştı. O devirde her yerde silâh taşımak serbestti. Şark Milletleri Kurultayı toplantısı salonuna dahi herkes silâhlı olarak gelmiş ve silâhlar toplanmamıştı.

Özel olarak araştırmaya gönderdiğimiz kimseler şöyle bir sonuç tespit etmiş ve raporlarını vermişlerdi:

«Kars'a kadar Sovyetler elçisi Budi Midivani ile birlikte rahatça gelen konvoyun, burada çok iyi karşılanıp, otellere yerleştirilmesi ve şereflerine büyük bir ziyafet verilmesi, Kâzım Karabekir tarafından hazırlanmış sinsice bir tertipti. Bu, Sovyetlere Mustafa Suphi'nin Türkiye tarafından iyi kabul edildiğini gösterme taktiği idi. Mustafa Suphi henüz

Kars'ta iken, Sovyetler Birliğine büyük elçi olarak tayin edilen Ali Fuat (Cebesoy) da Kars'a gelmiş ve Mustafa Suphi ile konuşmuştur. Bu konuşmadan sonra Mustafa Suphi hemen yola çıkmak istedi ise de, Kâzım Karabekir Paşa Ankara ile muhabere ettiğini bahane ederek kendilerini iki hafta kadar oyaladıktan sonra yola çıkarmıştır. Ankara, henüz kazanılan İnönü ve Sakarya zaferleri şenliğini yaparken; Kâzım Karabekir ve adamı olan Erzurum Valisi Hamit de rollerini sinsice oynuyorlardı. Ankaraya gidiş yolu; Karstan Erzuruma, oradan Trabzona ve Trabzondan motorla Sinob'a ve oradan da karadan Ankara'ya şeklinde çizilmişti ve böylece uygulanacaktı (!).

Yoldaşlar Erzuruma kadar trenle rahat gelmiş ve Vali Hamit'in hazırlattığı Ilıca otelinde iki gece kalmışlardır. Karsta iken Mehmet Emin ve bir arkadaşı konvoydan ayrılmış ve diğer iki arkadaşı ise beraberce gitmeye devam etmişlerdir. Mustafa Suphi ve arkadaşlarının Erzurumdan hareketlerinde yol göstermek üzere Vali tarafından yanlarına bir de Jandarma eri verilmiştir. Bayburttan geçerken Mehmet Emin'in bir arkadaşı daha kendisinin Bayburtlu olduğunu söyleyerek ayrılmış ve yola devam edilmiştir. Bütün yol boyunca hiç bir sataşma olmamış ve akşama doğru Trabzon'a gelmişler, bir otelin salonuna alınmışlardır. Burada istirahat ettirildikten sonra akşam yemeği verilmiştir. Otel salonuna alındıkları sırada bir kadın gelerek Mustafa Suphi'nin eşi Semiramis'i kadınlar bölümüne yemek yemek ve ihtiyaçlarını görmek üzere çağırıp görüşmüştür. Akşam olmak üzere iken, Sinob'a götürecek motorlarının hazır olduğu haber verilmiş ve Mustafa Suphi ve 14 arkadaşı motora binmişlerdir. Motorda bir reis ve iki de tayfa vardı. Özel olarak hazırlandığı için motora başka yolcu alınmamıştı. Motor hareket etmek üzere iken Mustafa Suphi eşini istedi. Hem motor reisi ve hem de dışardaki gemiciler kendisine; hemen arkadan kadınlarla

yüklü motor da kalkacak, eşiniz onunla geliyor dendi ve motor hareket etti. Kadir Erzurum'lunun sülâlesinden gelmiş gözcüler ve Boçka'dan gelmiş Şefik Boçkalı'nın akrabası birinci motorun arkasından ikinci bir motorun da hareket ettiğini ve içinde siyah çarşaflı kadınlar bulunduğunu, bunların arasında yakası kürklü ve başında kükten yapılı şapkasıyla meşin ceketli kadını da (Semiramis kürklü meşin ceket ve çizme giymişti) iyice görmüşler, tesbit etmişler ve Trabzondan öyle ayrılmışlardı.»

Özel olarak gönderdiğimiz araştırıcılarımızın verdikleri bilgi bundan ibaretti. Yaptırılan bütün soruşturma ve araştırmalara rağmen bundan başka kesin bir bilgi edinemedik. Rivayet ve fısıltı olarak kulaktan kulağa, ağızdan ağıza dolaşanları ve sır olarak tutulan söylentileri de birleştirdik. Şöyle bir netice çıktı:

Arkadan gelen motorda çarşaf giyinmiş silâhlı adamlar vardı. Bunlar Mustafa Suphi ve arkadaşlarını aldatmak için Semiramis'i gözle görülür şekilde tutarak motorlarını birinci motora yanaştırmışlar. Yanaştırınca da tabanca ve makinalı tüfek ile taramaya başlamışlar. Büyük bir çatışma olmuş, birinci motor kurşun yağmuruyla delik deşik edilmiş. Ölüleri batmakta olan motora bağlamak için zaman kalmadığından batmakta olan birinci motordan cesetler ikinci motora alınmış. Karaya çıkarılarak, bilinmeyen bir yerde hepsi soyulmuş ve büyük bir çukura gömülmüşlerdir. Gömülen ceset 19 adet imiş. Mustafa Suphi'leri taşıyan ilk motorun reis ve tayfalarını da bir daha kimse görmemiş.

Mustafa Suphi'nin eşi Semiramis'in bavulundaki para ve ziynet eşyası katillerce paylaşılmış ve kendisinin de bir daha izi bulunamamıştır. Çok büyük bir ihtimaldir ki; motorda vurulmuştur. Semra gibi cesur bir kadının sağ kalsa bile, sonradan intihar etmeden veya delirmeden yaşayacağına ihtimal veremedik ve durumu öylece karanlıklarda kaldı.

Özel olarak gönderdiğimiz kişiler ve Erzurumlu ile Boçkalı'nın adamları; bu araştırmalarını sürdürürken, Ankara Hükûmeti namına Feridun isminde birinin de gizlice tahkikat yapmakta olduğunu tesbit etmişler. Bu da cinayetin Kâzım Karabekir tarafından yaptırıldığı kanaatını kuvvetlendirdi. Ve bütün dikkatler sahil kayıkçılar kâhyası Yahya'ya çevrildi. Anlaşıldığına göre; birinci motorun reis ve tayfalarının cinayetten haberleri yoktu. 28/29 Ocak 1921 gecesi açılan yaylım ateşle meydana gelen çatışmada bu reis ve tayfalar da vurulmuşlardı. O günden sonra geri dönmeyen reis ve tayfaların akrabaları Yahya'yı sıkıştırdıkları ve tehdit ettikleri için Yahya hep tetikte ve tedbirli dolaşmakta idi.»

YAHYA KÂHYA'NIN MAHKEMESİ VE SONU:

«Sonradan öğrendiğimize göre; işi maskelemek ve Yahya'yı temize çıkarmak için Kâzım Karabekir, onu Sivas Mahkemesine göndermiş ve beraat ettirmişti. Ancak Mahkemede Yahya, fazla sıkıştırılmış olmalı ki; Trabzon'a geldikten sonra bazı yerlerde; çok daha sıkıştırsalardı kafam kızar herşeyi ortaya dökerdim gibi sözler sarfetmiş ve 3 Temmuz 1922 tarihinde de Trabzon'da Soğuksu mevkii Askerî Kışlası civarında vurulup öldürülmüştü. Bu öldürülme hadisesinin; motorcuların akrabaları tarafından mı, yoksa ona cinayeti yaptıranlar tarafından mı işlendiği anlaşılamamıştır.»

Burada Ali Rıza'nın gözleri yaşarmış ve konuşmayı kesmişti. Ben de duygulanmış ve ona soru sormaktan vaz geçmiştim.

Uzun bir zaman sonra bir kır gezintisinde konuşmalarımız tekrar Parti meselelerine dönüşünce, yine bu konunun devamını sordum ve anlatmasını rica ettim. Anlatayım İbrahim kardeş, dedi ve bıraktığı yerden devam etti:

OSMAN TOPÇUOĞLU'NUN ÖLÜMÜ

«Acı günlerimiz sıralanmaya başlamıştı. Biz Mustafa Suphi acısındayken, bir de haber aldık ki ağabeyin Osman Topçuoğlu tifoya tutulmuş hastahanede yatıyor. O yıllarda Rusya'da tifonun salgın hal aldığını sen de bilirsin. Hemen Mustafa Börklüce'yi, ağabeyinin yattığı Stavropol Devlet Hastahanesine gönderdim. Fakat tarafımızdan yapılacak bir şey yoktu. Doktorlar gerekeni yapıyor, kurtarmaya çalışıyorlardı, ama kurtarılamadı ve senin de bildiğin gibi Osman'ı kaybettik ve Stavropol'de gömdük.»

AHMET CEVAT EMRE'NİN MAHKEMESİ

«Yine bir gün Komintern Bürosu'ndan çağrıldım. Gittiğim zaman bana:

«Türkiyeden gelerek Şark Üniversitesi Öğretmenleri arasına sokulmuş Ahmet Cevat isminde bir spekülâtörün muhakemesi yapılıyor. Karar verilmek üzeredir. Sibirya'ya sürülecek, gidip alâkadar olun» dediler Mustafa Börklüce'ye haber verdim birlikte durumu inceledik.

Ahmet Cevat (Emre) isminde biri, halı ticareti yapmak için Batum'a geçmiş. Bu arada harp dolayısıyla hudutlar kapanmış, ticaret yapmak zorlaşmıştı. O da işi öğretmenliğe çevirmiş ve hem öğretmenlik yapmış, hem de halı işletmiş. Bu arada, Şark'ta kaynaşma başlamış; Bakû'de Şark Milletleri Kurultayı toplanmıştı. Bu Kurultaya girmek serbest olduğundan Ahmet Cevat da, Bakû'ya gelen bir çok Türkler gibi Bakû'ya gitmiş. Orada bir çok kimselerle tanışmış, ahbap olmuş. Bu arada Moskova'da Şark Dergisini çıkaran bilgin Profesör Pavlof'la da tanışmış. Pavlof dil bilgini olduğu için, Ahmet Cevat'a yakınlık göstermiş, ahbap olmuşlar. Kurultay dağıldıktan sonra Ahmet Cevat tekrar Batum'a dönmüş, eski işine

devam etmiş. Ahmet Cevat bir otelde kalıyormuş; burada, öğretmenlik yapan ve bekâr bir genç olan Şevket Süreyya da (Aydemir) varmış. Ahmet Cevat, O'nun, okul müdürünün kız kardeşi ile evlenmesine yardım ettiği için dost olmuşlar. Bu arada Türkiye'den Şark Üniversitesine gitmek üzere, Mehmet Eti tarafından Batumdaki irtibatçıya gönderilen Nazım Hikmet ve Vâlâ Nurettin de, Ahmet Cevat'ın kaldığı otele inmişler. Türk oldukları için Ahmet Cevat ve Şevket Süreyya (Aydemir) ile zaruri bir tanışmaları olmuş ve irtibatçı gelinceye kadar da ahbaplıklarını ilerletmişler.

Ahmet Cevat daha önceden tanıdığı Pavlof'dan istifade etmeyi düşünmüş ve hemen Moskova'ya, ahbablığını kazandığı Profesör Pavlof'a bir mektup yazmış ve açılmakta olan Şark Üniversitesine Türkiyeden talebeler geldiğini, kendisine de orada bir öğretmenlik vazifesi verilirse, yanındaki 4 gençle birlikte gelebileceğini bildirmiş ve acele cevap istemiş. Profesör Pavloviç; siyasi entrikalardan haberi olmadığından, gidip alâkadarlarla konuşmuş ve onlar da normal partili kanallardan geldiğini zannederek, telgrafla, gelebileceklerini ve yolculuk için gerekli yerlere baş vurmalarını bildirmişler.

Ahmet Cevat telgrafı alınca; daha önceden ikna ettiği Şevket Süreyya Aydemir ile eşini ve sizi de Moskova'dan istiyorlar diye (o sırada irtibatçıyı bekleyen) Nazım Hikmet ile Vâlâ-Nurettin'i de yanına alarak Moskova'ya gitmiştir.»

ŞARK ÜNİVERSİTESİNE GİDEN İLK TÜRK TALEBELERİ

«Moskova'da Nazım'ı, Vâlâ Nurettin'i, Şevket Süreyya ve eşini okullar lojmanına ve Ahmet Cevat'ı da öğretmenlerin kaldığı lojmana yerleştirmişler ve diğer öğretmenlerin gidebilecekleri konferans, kongre ve bunun gibi bütün özel yerlere girmek için gerekli izin kartlarını da kendisine vermişlerdir.

Aylarca böyle yatmış kalkmış, yemiş içmiş, gezmiş, vakta ki, okul faaliyete geçerek, vazifeler taksim ve verilmeye başlanınca; Ahmet Cevat'ın Partili olmadığı ve Marksist - Leninist bilgisi de bulunmadığı anlaşılmış ve okula adeta bir casus gibi sokulduğu düşüncesiyle okuldan çıkarılmış ve mahkemeye verilmişti.

Mahkemesi bitmiş ve artık karar verilme sırasında iken, biz işe el koyduk. Ahmet Cevat'a on sene ceza verilecek ve Sibirya'ya sürülecekti.

O yaptığını bilen bir kimse idi. Aylarca hakkı olmayan yerde yatıp kalkmış, maaş almış, konferanslara girip çıkmış ve cezayı da hak etmişti. Ama bizim için iş böyle değildi. Mustafa Suphi ve yoldaşların ölümü yüzünden ortalık zaten çalkalanıp duruyordu. Bir de Ahmet Cevat'ın Sibirya'ya sürüldüğü duyulursa Türkiye'de kötü bir tesir yapacaktı ve işin iç yüzünü bilmeyen talebelerin de moralini bozacaktı. Komintern Bürosu'na gidip, bu endişemizi bildirdik ve çare bulalım dedik. Bizi haklı gördüler, çare düşünüldü ve bulundu.»

AHMET CEVAT EMRE HAPİS VE SÜRGÜNDEN KURTARILIYOR

«Eğer Ahmet Cevat; Mahkemede hatasını ve 15 gün zarfında Sovyetler Birliği hudutları dışına çıkmayı kabul ederse, Mahkeme ona göre karar verebilir ve kendisini serbest bırakabilirdi.

Ahmet Cevat'ı büromuza çağırtarak durumu bildirdik. Çok sevindi ve Mustafa Börklüce ile birlikte mahkemeye giderek bu şekilde ifadesini imzaladı ve serbest bırakıldı. Kendisine isteği üzerine Batum'a kadar seyahat izni ve yol masrafı da verilerek gönderildi. Oradan da Türkiye'ye geçti.

Yanımızdan ayrılırken kendisini kurtardığımız için teşekkür edince; Türkiye'ye gittiğinde İstanbul'daki Şefik Hüsnü ve Ankara'daki Salih Hacıoğlu'nun durumlarını tesbit edebi-

lirsen bize bir mektupla bildir dedik. Ama, Ahmet Cevat bir defa olsun bize mektup göndermedi. Fakat Parti mensubu olmadığı halde, Partili imiş gibi bazı kimselere mektup yazdığını ve uydurma ünvanlar takındığını duyduk.»

HALK İŞTİRAKİYÛN FIRKASI'NIN KAPATILMASI VE VANLI KÂZIM İLE HÜSAMETTİN'İN MOSKOVA'YA GELİŞİ

Biz Ahmet Cevat'tan mektup beklerken, Hüsamettin Özdoğu (Aziz) ve Kâzım Kip (Vanlı Kâzım) çıka geldiler. Onlardan; Salih Hacıoğlu ve mebus arkadaşlarından kurulu «Halk İştirakiyûn Fırkası» nın Ankara Hükûmetince kapatıldığını ve Partili «İmalâtı Harbiye Fabrikası» grubunun dağıldığını, kendilerinin de buraya geldiklerini öğrendik ve okula yerleştirdik.

Aradan uzunca bir zaman geçmişti ki, Komintern Bürosu'ndan yine çağrıldım. Bu sefer de acı bir dramla karşılaştım. Büroya girdiğimde Radek bana; «Eh gözünüz aydın, Parti Sekreteriniz geldi gördünüz mü?.» diye sordu... Bunun şaka götürür tarafı yoktu. Zaten Radek'le hiç şakalaşmazdık. Yüzüne baktım; hayır ola ne sekreteri bu diye sordum. «Türkiye'den Dr. Şefik Hüsnü gelmiş, yanında Sadrettin Celâl de var. Komintern V. Kongresine, Türkiye Komünist Partisi Sekreteri olarak iştirak etmek istiyor ve giriş kartı talep ediyor. Tanıyor musun?» diye sordu. Kendisini görmedim, ama Parti Kongresinde ismi listede vardı ve Türkiye'deki İcra Komitesi Birinci Sekreterliğine seçtik, fakat kendisi bir daha bizimle temasa geçmedi. Sadrettin Celâl de Merkez Komitesi azasıdır ama, O da gittikten sonra bizimle hiç temasa geçmedi dedim. Mustafa Suphi öldürüldüğünden beri; Şefik Hüsnü bizi herhalde tanımaz oldu ki, Büromuza dahi uğramadan size gelmiştir diye ilâve ettim. Bana yer göstererek «oturunuz, şimdi gelecekler, tanışırsınız ve hazır gelmişken işleri halle-

delim» dedi. Aradan onbeş yirmi dakika geçmişti ki; Şefik Hüsnü, Sadrettin Celâl ve Manulesko yoldaş içeri girdiler. Manulesko ve Sadrettin Celâl bana el uzattılar, selâmlaştık. Radek; Şefik Hüsnü'ye beni göstererek «bu yoldaşı tanır mısınız?» diye sordu. Tanımam, cevabını alınca; «Türkiye Komünist Partisi Merkez Komitesi azası ve Komintern nezdindeki Harici Bürosu Sekreteri Ali Rıza'dır, takdim edeyim» demişti. Şefik Hüsnü; renkten renge girmiş, evet duymuştum, memnun oldum diye bana elini uzatmıştı. Biz el sıkışınca, Manulesko; madem tanıştılar, gidip bürolarında işlerini halletsinler, ben onlara gerekeni söyledim dedi. Biz, zaten ayakta bulunuyorduk, buyurun bizim Büro'ya gidelim dedim ve yürüdük. Bu sırada Radek; tertibatınızı alın, kongrenizi yaparak Sekreteri seçin ve proğramınızla birlikte gelin, kaydınızı yenileyelim diye bizi uğurladı. Sonradan öğrendim ki; Manulesko onları iyice haşlamıştı ve onun için de, Bürolarına gidip işlerini halletsinler demişti. Manulesko, Komintern Merkez Komitesi azası ve Ukrayna delegesiydi.»

ŞEFİK HÜSNÜ'NÜN MUSTAFA BÖRKLÜCE İLE TANIŞMASI VE 2. KONGRE ANLAŞMASI

«Bizim Büro'da bulunan Mustafa Börklüce ile de tanışan Şefik Hüsnü Değmer ve Sadrettin Celâl o gece misafirhanede kaldıktan sonra, ertesi günü, yani 22 Haziran 1924 günü Moskova'dan ayrılarak Odesa yoluyla Türkiye'ye gittiler.

Yaptığımız andlaşmaya göre, en az bir sene okulda (Şark Üniversitesinde) okumuş ve biraz bilinçlenmiş kimseler, ard arda 5 ay içinde Türkiye'ye gönderileceklerdi. En son olarak da Mustafa Börklüce ve ben, Türkiye ye gelerek T.K.P. nin 2. Kongresini toplayacak ve yeni Merkez Komitesiyle, Parti Genel Sekreterini seçecek ve programını da düzenleyip Kominter'e gönderecek ve kaydını yenileyecektik.

Bu karara dayanarak, okuldakileri birer birer göndermeye başladık. Şevket Süreyya ve Eşi, Nâzım Hikmet, Vâlâ Nurettin, Hamdi Alev (Şamilov), Kâzım Kip (Vanlı Kâzım), Lâz Ismail (Mara), Hüsamettin Özdoğu (Aziz), daha sonra Mustafa Börklüce ve arkalarından da ben İstanbul'a geldik. Gelenlerin çoğu Aydınlık Dergisinde vazife almış ve 2. Kongre hazırlıklarına girişilmişti.»

BAKÛ KONGRESİ'NİN EVRAKLARI:

«Birinci Kongre'nin ve Kurucu Komitesi'nin bütün evrakları Mustafa Börklüce'de bulunuyordu. Bunlardan birer suret de çıkarmış, Krım'da Murat Sarı'ya muhafaza için bırakmıştık. İşte dostum benim anlatacağım bu kadardır.» dedi.

Ali Rıza Keskin ile uzun seneler birlikte mücadeleler yaptık, birlikte hapishanelere girdik. Ali Rıza 1959 senesinde öldü. Ben, cezaevinde tutuklu olduğum için, cenazesine dahi gitmek imkânını bulamadım.

Şimdi; Mustafa Suphi'nin sol kolu ve Türkiye temsilcisi olan ve ömrü boyunca bütün hareketlere karışan, tevkifatların çoğunda bulunan ve asla provokasyona kaçmayan, efendi dürüst, namuslu mücahit Mustafa Börklüce'den dinlediklerimi nakledeceğim. 1960 senesinde ölen Mustafa Börklüce ile, bu uzun yaşantı içinde baş başa kalıp, geçmişin notunu almak imkânını bulamamıştım. Bu imkânı ancak; 1946'da kurulup, kısa sürede kapatılan, iki Sosyalist Partisi mensubu olarak girdiğimiz Harbiye Cezaevinde bulabildim. Sonradan nakledildiğimiz Sultanahmet Cezaevinde daha bol vakit bularak notlarımı aldım.

Ali Rıza Keskin'in bana anlattıklarını aynen kabul ettikten sonra, Mustafa Börklüce şöyle devam etmişti:

M. BÖRKLÜCE'NİN GELİŞİ VE AYDINLIK GRUBU'NA KATILIŞI

«Ali Rıza'dan evvel, Odesa yoluyla bir şileple doğru İstanbul'a geldim. Tayfalarla birlikte şehri gezmeye çıktım ve bir daha gemiye geri dönmedim. Hemen irtibata geçerek Aydınlık grubuna karıştım.

Aydınlık Dergisi etrafında, Aydınlık grubu diye Fransa'da, Almanya'da ve sair yerlerde okumuş Burjuva Münevverlerinden oluşan bir kadro vardı. Bunların çoğu Ankara'nın Halk Partisi'ne, Mustafa Kemal taktiğine meyyal kimselerdi. İçlerinde Amele Kesiminden çok az kimse vardı. Dr. Şefik Hüsnü Sekreterliğindeki, Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası da o sıralarda henüz faaliyette idi.»

TÜRKİYE'DE ŞEFİK HÜSNÜ İLE T.K.P. İÇİN İLK KONUŞMA

«Ali Rıza geldikten sonra, Şefik Hüsnü'yü karşımıza alarak; siz ne karar verdiniz, Burjuva partisini (İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası) kapatıp Kongre'yi toplayacak mıyız; yoksa biz, siz olmadan 2. Kongreyi toplayıp teşkilâtı düzenleyelim mi, dedik. Şefik Hüsnü; bu partiyi kapatacağız, zaten çoğu Halk Partisi'ne geçti, biz Kongremizi toplar ve Partimizi düzenleriz, demişti... Bu cevabı üzerine parti evrakını çıkarıp kendisine teslim ettim.

Dr. Şefik Hüsnü bir liste hazırladı. Bizler de bildiklerimiz değerli kimselere haber saldık ve küçük bir oturumda tespit edilen isimlerden birleşik bir liste meydana getirdik. Ve mutabık kalındıktan sonra, bu listedeki isimlere duyurarak, kendilerini Kongre'ye çağırdık.»

T.K.P. (İSTANBUL) 2. KONGRESİ

T.K.P. 2. KONGRESİ AÇILIYOR

«Türkiye Komünist Partisi İkinci Kongresi; Dr. Şefik Hüsnü'nün Beşiktaş'taki evinde, 1 Ocak 1925 tarihinde toplanmıştı. Dışarıya iki gözcü eleman konulmuş ve saat 7.30 - 8.00 arasında, gelen delegeler içeri alınmıştı. Toplantıya gelenler, ismen bilinen kimseler olduğu için pek yabancılık çekilmemiş ve birbirleriyle tanışmayanlar da tanıştırılarak, kendilerinden kısa biyoğrafileri dinlenmişti.

Ev sahibi sıfatıyla saat 8.00'de Kongre'yi açan Dr. Şefik Hüsnü (Değmer), Açış konuşmasında ezcümle:

Türkiye'nin geçirmiş ve geçirmekte olduğu krizlerin hepimiz içindeyiz ve görüyoruz, Mustafa Kemal hâlâ bocalamakta ve yöneleceği istikâmeti tayin edememektedir dedi. Ve Mustafa Kemal'in de hakim olamadığı çok karışık bir devrede, Mustafa Suphi'nin Türkiye'ye geldiğini ve facianın önlenmesine imkân bulunamadığını da (özür diler şekilde) açıkladı. Bu ortam içinde; Partimizin çok dikkatli çalışması gerektiğini de ilâve etti ve, 1 Kongre Başkanı ile 2 Kâtip seçilerek Kongre'nin çalışmaya başlamasını teklif etti.

Şefik Hüsnü'nün sessizce dinlenen bu konuşmasından sonra, Kâtip olarak 3 kişi seçilmesi istendi ve kabul edilerek isim teklifleri yapıldı.

Kongre Başkanlığına 3 kişi teklif edilmişti, bunlar, 1 — Vanlı Kâzım, 2 — Şefik Hüsnü 3 — Dr. İhsan Özgen idi. Böyle bir kaç aday olup da, adaylar başkaları lehine feragat etmeyince, en yaşlısının seçilmesi usülden olduğundan, yaşlarına bakıldı. İleride siyasî mücadele biyoğrafisini vereceğimiz Dr. İhsan Özgen'in; Tramvay, Tersane ve Deniz İşçileri inkılâpçı kısımları ile Müstakil Sosyalist Partisi kuran işçi kesimi önderlerinden olup, 1886 İstanbul doğumlu olduğu tespit e-

dildi. Dr. Şefik Hüsnü Değmer'in 1887 doğumlu Van'lı Kâzım'ın ise 1884 doğumlu olduğu anlaşıldı. En yaşlıları Vanlı Kâzım olduğundan Kongre Başkanlığına oybirliği ile seçildi.

Kâtipliklere; Mustafa Börklüce, Şevket Süreyya Aydemir, Vedat Nedim Tör seçildiler. Vanlı Kâzım'ın Başkanlığında ve onun kısa bir konuşmasıyla 2. Kongre açıldı. Bu konuşmasında Vanlı Kâzım (Kip):

«Yoldaşlar, Suphi yoldaşı ve birçok kıymetli arkadaşlarımızı kaybettik. Kongre'yi açarken kendilerini anmak için bir dakika sükûta davet ediyorum. Şimdi Kongreyi açıyorum. Evvelâ, Kongreye gelmiş mevcut delegeleri tespit edelim, sonra delegeler için teklifleri toplayalım. Ve bilâhare geçmişin eleştirilerini, geleceğin temennilerini de tespit ettikten ve cevaplarını da aldıktan sonra, Parti kuruluş şekli ve miktarlarını tespit ederek Kongre'yi devam ettireceğiz» demişti.

TÜRKİYE KOMÜNİST PARTİSİ 1. KONGRESİNDEN GELENLER, ŞUNLARDI:

1 — Ali Rıza Keskin, 2 — Mustafa Börklüce, 3 — Dr. Şefik Hüsnü Değmer, (Listeden seçilmiş) 4 — Sadrettin Celâl Antel, 5 — Salih Hacıoğlu, (Bunların hepsi katılmışlardır.)

MOSKOVA ŞARK ÜNİVERSİTESİNDE EĞİTİM GÖRÜP, GELEN DELEGELER

1 — Nazım Hikmet Ran, 2 — Hüsamettin Özdoğu, 3 — Şevket Süreyya Aydemir, 4 — İsmail Mara (Lâz İsmail), 5 — Kazım Kip (Vanlı Kâzım), 6 — Hamdi Alev (Şamilov). (Bunların da hepsi katılmışlardı.)

İŞÇİ KESİMİNDEN GELENLER:

1 — Dr. İnsan Özgen, 2 — Faik Usta, 3 — Abdülkerim

Soyka, 4 — Elektrikçi Nuri, 5 — Seyfettin Osman. (Bunların da hepsi hazır bulunuyorlardı.)

AYDINLIK GRUBUNDAN GELENLER:

1 — Vedat Nedim Tör, 2 — Hasan Ali Ediz, 3 — Baytar Ali Cevdet (Fahri), 4 — Mehmet Vehbi, 5 — Hüseyin Hikmet (Kıvılcımlı). (Bunlar da hazır bulunuyorlardı.)

Yapılan sayımda, 21 kişinin Kongre'ye katıldığının tespit edildiği ve Aydınlık Grubu'ndan gelenleri Şefik Hüsnü'nün Kongre'ye teskiye ettiği de kayda geçirildi.»

KONGRE'DE İLK TARTIŞMA :

«Delege hususunda teklif olup olmadığı sorulduğunda; Dr. Şefik Hüsnü, münevverandan kıymetli bir kaç kişiyi de aramıza alma teklifinde bulunmak istiyorum dedi. Bunun üzerine, Salih Hacıoğlu söz alarak:

«Dr. Şefik Hüsnü'ye Bakû Kongresinde verdiğimiz İcra Komitesi Sekreterliğini, Mustafa Suphi'nin öldürülmesinden sonra kullanmasını ve Türkiye'deki Grupları bir merkezde toplamasını kendisinden ısrarla istedik. Halk İştirakiyûn Fırkamız ile Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası ve diğer dağınık Grupları birleştirerek ve 2. Kongre'yi toplayarak T.K.P. Genel Sekreterini seçelim, Parti'yi tazeleyelim dedikse de, Şefik Hüsnü bize yanaşmadı. Halk İştirakiyûn Fırkamızın kapanma sı ve mahkûmiyetlere uğramamıza sebep olanlarla ise, Şefik Hüsnü ilişkili bulunuyordu. Bu münevveran burjuvalardır ki, 1921 yılından beri aramıza sokulup bozgunculuk yapmışlardır. Onların yaptığı ihanetler yüzünden uğradığımız mahkûmiyetlerden, 1923 Cumhuriyet ilânı ve affı ve Kanunlardaki değişiklikler olmasa idi kurtulamıyacak ve şu anda aranızda olmayacaktık. Bu kadar darbe yetmiyormuş gibi, şimdi de Şefik Hüsnü'nün yine o münevverlerden bir kısmını aramıza

sokmaya çalışmakta olduğu görülmektedir. Talebinin reddini ve ancak buraya cesaretle gelenlerin her birinin, tam selâhiyetli kongre azası sayılmasını ve dışarıdan başka delege kabul edilmemesini, mevcut 21 aza ile Kongre'nin yapılmasını teklif ediyorum» dedi.

Bu teklife Vanlı Kâzım ve Faik Usta da iştirak ettiklerinden reye kondu ve 15 reyle (Şefik Hüsnü'nün tezkiye ettiği beş kişinin dışındakilerin reyi) Şefik Hüsnü'nün teklifini red ve Salih Hacıoğlu, Vanlı Kâzım ve Faik Usta'nın teklifini kabul ettiler.

Bu oylama sonucunda, 21 delege de tam selâhiyetli oy sahibi olmuştu. Ve Kongre çalışmasına devam ederek; bu kez, geçmişi eleştirmek ve geleceğe ait teklifler için söz almak isteyenlerin isimleri yazılmaya başlandı. İlk sırayı Sadrettin Celâl Antel, 2. Vânlı Kâzım, 3. Ali Rıza Keskin almışlar ve başka kimse de söz istememişti.»

SADRETTİN CELÂL SÖZE ŞU ŞEKİLDE BAŞLADI VE SÜRDÜRDÜ :

«Yoldaşlar, bence bir insan hayatta evvelâ karakter sahibi, sonra söz sahibi ve daha sonra da ahlâk sahibi olmalı. Biz mücadelede bunların hepsini de kaybetmek durumuna düşürülmemeliyiz. Bu böyle devam edecekse, yüzümüze karşı verilen söz tutulmayıp, arkadan entrikalar çevrilecekse, bu davadan vazgeçelim. Hadi, Bulgaristan'da yapılan B.K.P. Kongresine T.K.P. namına gittik. Fakat hakkımız olmadığı halde ve Moskova'da Komintern'in gözü önünde, Türkiye Komünist Partisi'nin, yani bizim Partimizin Harici Bürosu ve orada vazife verdiğimiz arkadaşlarımız var iken, Mustafa Suphi öldü ve Kadronun çoğu yok oldu diye kendimizi kahraman sayıp gittiğimiz 5. Kongre'de, Manulesko ve Karl Redek'in söylediklerini yutmak kolay olmadı. Bunun kabahatı bizde idi; arkadaşımız Şefik Hüsnü'ye bu teşebbüsten vaz-

geçmesini ısrarla söylemiş ve dinletememiştim. Şefik Hüsnü arkadaşımızda sabit fikirlilik ve inatçılık vardır. Bu yüzden büyük kayıplara uğradık ve daha da uğrayabiliriz. Salih Hacıoğlu arkadaşla birlikte 21 Eylül 1920 tarihinde Türkiye'ye döndüğümüzde; Ben Bakû Kongresi Program ve kararlarını getirip, Türkiye İcra Komitesi Sekreteri olarak listeden seçtiğimiz Dr. Şefik Hüsnü'ye verdim. Hangisi tatbik edildi?. Bizi Moskova'dan kovalar gibi geri çevirdiler. Gidip Kongre'nizi yapın, normal bir parti haline gelin dediler, şimdi burada toplanmış bulunuyoruz. Neden bu Kongre'yi daha evvel biz toplayıp yapmadık da, mecbur edildiğimiz için şimdi toplandık?. Eğer proleter davasını, bugüne kadar Türkiye'de yapıldığı gibi ciddiye almayacak ve hâlâ İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası maskesi kullanacaksak, şimdiden dağılıp gidelim. Biz daha evvel, Türkiye'yi iyi inceleyip, iyi değerlendirerek Mustafa Suphi'ye bildirse idik; O da verilen vaad ve davetlere uymaz, kanmaz, bizim sözlerimizi dinler, Türkiye'ye gelmez ve 15 arkadaşımız da denizde kurşunlanmazdı. Türkiyedeki bugüne kadar uygulanan çalışma taktiği, benim ahlâk ve karakterime uygun düşmedi, çok acı duydum. Bundan sonra seçilecek Komite ve Sekreter, Parti Program ve Nizamnamesine tam uyarak çalışsınlar. Sözlerim bu kadardır hepinize başarılar dilerim...» dedi.»

Mustafa Börklüce, Kongre'deki durumu bana anlatmasına devam etti ve dedi ki:

«Hayatında ilk defa tenkit edilen Dr. Şefik Hüsnü, (Bilhassa en yakın ve en güvendiği arkadaşı Sadrettin Celâl tarafından) böyle acı şekilde tenkit edilirken renkten renge giriyordu. Ben de, daha evvel, ya İşçi Çiftçi Sosyalist Partisi ya T.K.P. diye dayattığımda da, renkten renge girmişti. Ama o zaman yalnız Ali Rıza, Ben ve Kendisi 3 kişi idik. Şimdi ise 21 kişi ve Partinin en yetkili kimseleri karşısında bulunuyordu.

Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası Kurucusu, Aydınlık Dergisi sahibi ve Şefik Hüsnü'nün en fazla güvendiği arkadaşı olduğu için, 1922 de beraberinde alıp Bulgaristan Komünist Partisi Kongresi'ne götürdüğü ve Bakû Kongresi'ne kendisini temsilen gönderdiği Sadrettin Celâl'in bu eleştirisi; herkesi şaşırttığı gibi, Şefik Hüsnü'yü de tamamen şaşkına çevirmişti.

Öyle ki, Başkan kendisine; buyurun, cevaplayın dediğinde büsbütün kızarmış, kekeleyerek:

«Efendim arkadaşım haklıdır. Şartlar çok karışık ve insanları bazı taktikleri kullanmaya icbar ediyor, bundan sonra bu durumlara düşmemeye gayret edelim» diyebilmişti.

Konuşma sırası Vanlı Kâzım'da idi. Kâzım Kip:

«Ben kısa konuşacağım ve şunu söyleyeceğim; Davamız münevver davası değil işçi davasıdır. Münevverlere de ihtiyacımız vardır, fakat esas olan, İşçi Sınıfını şuurlandırmaktır. Bütün kuvvetimizi işçiyi teşkilâtlandırmaya ve işçinin sempatisini kazanmaya verelim ve aramızda daha samimi ve sağlam birlik kuralım» dedi.

Söz Ali Rıza'ya verildi, Ali Rıza şöyle konuştu:

«Dostlar, benim söylemeye hazırlandıklarımın çoğunu arkadaşımız Sadrettin Celâl söylemiştir. Yalnız ben burada, huzurunuzda sormak istiyorum. Mustafa Suphi'nin öldürüldüğü haberini aldığımızda; ben hemen tahkikatı yapıp, durumu aydınlatmasını rica eden bir mektup yazarak, bir elemanla bizzat eline verilmek üzere Şefik Hüsnü'nün kendisine gönderdim. Ve bu elemana cevabını vermesini istedim. Elemanı başından savıp, cevap vermedi. Sebebini söylesin.» dedi.

Başkan, Şefik Hüsnü'ye cevaplayın dediğinde; Dr. Şefik Hüsnü «Bu adama itimat edemedim» dedi. Ali Rıza; «peki adama itimat etmedi, bizim Harici Büroyu bilmiyor muydu, neden yazıp göndermedi?» diye tekrar sordu. Şefik Hüsnü; «imkân bulamadım» diye sudan cevap verince, ben

Başkandan söz istedim. Başkan söz vereceğini söylemiş ve başka söz isteyen var mı diye sorunca, Lâz İsmail (Mara) de söz istemişti. Kongre başkanı Vanlı Kâzım, evvelâ bana söz verdi. Ben:

«Bakû'de hazırlanan program, Komintern'ce de kabul edilmiş bir programdır. Dr. Şefik Hüsnü'ye getirip verdim. Bu programı okutalım ve madde madde inceleyelim. Kongremiz için hazır bir programdır, bunu teklif ediyorum» dedim.

Lâz İsmail'e söz verildi. İsmail de:

«Şark Üniversitesi bizim için bulunmaz bir nimettir. Ne kadar çok talebe gönderebilirsek, o kadar çok Marksist—Leninist, Ekonomi — Politik kültüre kavuşmuş elemanlar kazanırız. Bunun için artık tartışmaları bırakarak Kongreyi tamamlayalım. Yeni Kuruluşu hatasız ve enerjik çalışmalar yapacak kimselerden teşkil edelim. Memleketimizde sosyalist kültürü verecek okul yok, kitap yok. Bu Şark Üniversitesinden istifade edelim. Proleterin anlayabileceği dille kitaplar ve broşürler neşredelim. Proleter davası ancak böyle yürür kanaatındayım.» dedi.

Başkan son sözü Dr. Şefik Hüsnü'ye vererek; «Baş olmak kolay değildir. Bugüne kadar Türkiye'deki hareketi yönetme yetkisi, size Bakû Kongresi'nce verilmiş olduğundan, bütün sorular da size tevcih edilmiştir. Bu dağınık şartlar içinde uygunsuz bir çok şeyler olmuştur. Bundan sonra bir arada çalışarak kusur yapmamaya, hep birlikte gayret edeceğiz. Şimdi artık konuşmayı bitirmek istiyorum. Sizin Söyleyecek şeyiniz varsa, buyurun söyleyiniz» dedi. Bunun üzerine Dr. Şefik Hüsnü ayağa kalkarak:

«Arkadaşlar ben kimseye gücenmedim. Tabii olarak hedef hep ben oldum. Ama hepsi haklı idi. Eğer haklı olmasa, en yakın arkadaşım Sadrettin Celâl beni bu kadar sert eleştirir mi idi. Demek ki kusurlarım vardır ve demek ki bundan sonra bu kusurlarımı düzeltmeye çok ihtiyacım olacak

Ben eminim ki, bu kusurlarımı sizlerin yardımı ile düzeltecek ve Partinin istediği gibi bir adam olacağım. Artık teşkilât meselelerine geçelim.» dedi.

Ve benim getirip kendisine teslim ettiğim program ve evrakı Kongre Başkanına verdi.

Kongre kâtiplerince okunan programdan, bir madde kaldırıldı ve bir madde yeniden ilâve edilip yazdırılarak program kabul edildi.»

T.K.P. 2. KONGRESİ'NDE SEÇİLEN GENEL SEKRETER VE MERKEZ KOMİTESİ :

«Merkez Komitesi, yapılan teklif üzerine 21 kişi olarak kabul edildi. Ve kayda geçirildi. Merkez Komitesi Sekreterliği için, Ali Rıza Keskin tarafından teklif edilen Dr. Şefik Hüsnü, alkışlarla kabul edildi. İcra (Faaliyet) Komitesi miktarı üzerinde duruldu ve teklif üzerine 7 kişilik bir İcra Komitesi seçimine geçildi. Bu arada Dr. Şefik Hüsnü'nün bir teskere verdiği görüldü. Bu teskerede; İcra Komitesi Sekreterliğine Vedat Nedim Tör, Neşriyata Sadrettin Celâl ve Şevket Süreyya Aydemir, Teşkilât işlerine Elektrikçi Nuri ve Baytar Ali Cevdet, Gençlik Teşkilâtı işlerine Hüseyin Hikmet (Kıvılcımlı), Mali işler için Hamdi Şamilov isimleri teklif ediliyordu. Bunlar da itirazsız, aynen kabul edildiler. Türkiye dahilindeki teşkilatların kontrol ve murakabe işlerine Mustafa Börklüce ve Ali Rıza Keskin; Moskova Harici Büro ve İrtibat işlerine Lâz İsmail (Mara), Hüsamettin Özdoğu, Hasan Ali Ediz seçildi ve Teşkilât İşleri böylece tamamlandı.»

T.K.P. 2. KONGRESİNDE ALINAN KARARLAR

«Bundan sonra şu kararlar yazılarak oybirliği ile kabul edildi:

1 - Kongre kararını ve Parti Programını, Komintern'e götürüp vermek ve gereken işlemleri yaptırmak için, Genel Sekreter Dr. Şefik Hüsnü'ye tam yetki verilmiştir.

2 - İcra Komitesi ayda bir defa toplanacaktır.

3 - Parti Merkez Komitesi; Genel Sekreterin Başkanlığında 3 ayda bir toplanarak, çalışmaları kontrol ve murakabe edecektir.

4 - Komitelerin toplanma zamanında Sekreterler bulunamazsa; Komite, azasının (3/2) üçte iki fazlası kararıyla içinden yedek bir sekreter seçerek, faaliyet kararlarını alacaktır.

5 - Parti, 2 senede bir Kongresini toplar ve durumunu gözden geçirir.

6 - Parti Merkez Komitesi, azasının üçte iki çoğunluğu ile fevkalâde Kongresini toplayabilir.

7 - Teşkilâtın bütün kademelerinde, Kongrelerde seçilmiş azalar, bir sonraki Kongre'de kendini savunabilir, arada faaliyet dışı bırakılmış olsa dahi yanlışlığın düzeltilmesini isteyebilir.

Bu kararlar da yazıldıktan sonra Kongreye son verilmiş ve gece saat 2 sularında, Kongreye katılanlar birer ikişer aralıklarla çıkarak, Kongre dağılmıştır.»

Dr. İhsan ÖZGEN

Nazım HİKMET

Hüsamettin ÖZDOĞU

«1925 Kongresi yapıldıktan sonra; Hüsamettin Özdoğu, Laz İsmail (Mara) Moskova'ya Harici Büro'ya, Baytar Ali Cevdet, ise okuduğu Almanya'daki okuluna gitti. Sadrettin Celâl (Antel), sahibi göründüğü Aydınlık dergisi neşriyatına hız verdi. Şevket Süreyya (Aydemir) sahipliğinde «Orak Çekiç» neşriyata sokuldu. Ve Bursa'da da Yoldaş Gazetesi yayınlandı.

Van'lı Kâzım, Salih Hacıoğlu, Dr. İhsan Özgen, Şevki, Elektrikçi Nuri birleşerek; Tramvay işçilerini, Tersane ve Deniz işçilerini teşkilâtlandırıp, merkezleştirdiler. İzmir'de de Ali Rıza Keskin, Kerim Soyka ve arkadaşları da aynı paralelde faaliyete geçerek; Aydın-Kasaba demir yolları işçilerini, Mensucat sanayi işçilerini, Tütün, İncir, Üzüm mağazaları işletme işçilerini, teşkilatlandırdılar. Bütün bunlar, Vedat Nedim Tör Komitesini destekler vaziyette ve Türkiye'ye yaygın bir çalışma taktiği ile yapılıyordu. Bir çok yerlerde işçiler arasında toplantılar yapılıyor ve bu yerlere Şefik Hüsnü'nün gitmesi ve Liderlik gövde göstermesi yapması isteniyor, fakat Şefik Hüsnü bu gibi iştiraklerden kaçınıyor ve bu yüzden komite toplantılarında Elektrikçi Nuri, Vanlı Kâzım, Salih Hacıoğlu tarafından devamlı tenkit ve şikâyetlere uğruyordu. Şefik Hüsnü arkadaşımız Münevver arkadaşlarıyle bol bol konuşur ve sohbet eder de, davasını gütmekte olduğunu iddia ettiği işçiler arasına girmekten neden çekiniyor, diyorlardı. Ayrıca, kendi Münevver arkadaşları arasında da çekişme vardı. Vedat Nedim, Şevket Süreyya ve diğerleri de aralarında Burjuva ve Milliyetçilik meselelerinde tartışıyorlardı. Bu durum böyle sürüp gidiyor ve Şefik Hüsnü bir türlü sempati kazanıp otoritesini kuramıyordu.»

ŞEYH SAİT İSYANI

«Parti bu çabalama içinde iken; 15 Şubat 1925 günü

Şeyh Sait İsyanı patlak verdi. Takriri Sükûn Kanunu çıkarılarak şiddetli bir terör havası esmeye başladı. 12 Mart 1925 günü Aydınlık, arkasından Orak Çekiç ve onu takiben de Yoldaş Dergisi kapatıldı Terör sürdürülmeye başlanmış, en küçük bir taşkınlıkta dahi istiklâl Mahkemesine gitmek korkusu yaratılmıştı.

Bu durumda, tabii olarak faaliyetimiz de kısıldı. Çalışma temposu yavaşlatılarak, açık verilmemesi için çok dikkat ediliyordu. Yaptığımız ara toplantılar da Şefik Hüsnü; işçi teşkilâtının, dergilerin kapatılmasını ve neşriyatın yasaklanmasını protesto etmelerini istiyor ve Vedat Nedim'in bunu organize etmesini diliyordu. Vedat Nedim ise buna yanaşmıyor ve; canım, işçiler niye elin gazetesi kapandı diye protestoya gitsinler? Bu gazeteler işçi derneğinin gazeteleri değil ki, işçileri harekete geçirelim ve yürüyüşe sokalım, olmaz böyle şey diyordu. Doğrusu da buydu; Sadrettin Celâl veya Şevket Süreyya'nın namına çıkan gazeteler kapandı diye Tersane işçilerinin greve gitmesi doğru olamazdı. Ama, Şefik Hüsnü'nün maksadı ve düşündüğü vardı. Nitekim bu maksadı bir süre sonra anlaşıldı. Mayıs ayı yaklaşıyordu ve 1 Mayıs'ta Amele bayramı vardı. Bu bayramda bir broşür yayınlanması, Amele Cemiyetince teklif edilmişti. Şefik Hüsnü bunu fırsat bildi. Ve hazırlanan broşür yazısı Komitece incelenirken, Şefik Hüsnü bu broşürün başına «Bütün Dünya işçileri birleşiniz» ibaresinin yazılmasını istedi ve yazdırdı. Broşür, Amele Teali Cemiyeti namına basılıp dağıtılacaktı. Broşür hazırlanıp, bastırıldığında; broşürün başında büyük puntolu yazılarla dizilmiş «Bütün Dünya İşçileri Birleşiniz» ibaresini okuyan Amele Teali cemiyeti idare heyeti, telaşa düşerek itiraz etmişti. Biz bir siyasi kuruluş değiliz, terör ve tevkifatların sürdürüldüğü bir ortamda bu yazıyı yayınlamak, bile bile polisi üzerimize çekmek olur. Biz bunu kabul edemeyiz. Broşür dağıtılmadan, «Bütün Dünya İşçileri Birleşi-

niz» ibaresini karalayarak silelim, ondan sonra dağıtalım diye ısrar ettiler ve hatta bir kısmına bant yapıştırdılar. Fakat Şefik Hüsnü onları dinlemiyerek diğer kısmını değiştirmeden dağıttırmıştı.»

1925 YILI TEVKİFATI VE ŞEFİK HÜSNÜ'NÜN YURT DIŞINA KAÇIŞI

«Broşürün dağıtılmasından kısa bir zaman sonra, savcılık faaliyete geçerek tevkifata girişti. Bu arada, tevkifatın yapılacağını bilen Dr. Şefik Hüsnü, tedarik ettiği pasaportla, çömezi Hasan Ali Ediz'i yanına alarak yurt dışına kaçtı. Şefik Hüsnü'nün kaçacağını haber alan Nazım Hikmet ise, bana ve görebildiği arkadaşlara tehlikeyi bildirerek o da yurt dışına kaçtı. Biz de mümkün olan süratle gözden uzak yerlere sığındık, ve dağılmaları için diğer arkadaşlara haberler saldık. Ne çare ki, kaçamayan ve gözden uzaklaşamıyan bir çok arkadaş yakalandı. Yüzlercesi sorgudan geçti ve İstiklâl Mahkemesini boyladı.

Dr. Şefik Hüsnü'nün bu davranışı, çeşitli söylentilerin ve düşüncelerin doğmasına yol açmıştı. İşçi kesiminde, bu tevkifat, 1925 Kongresinde reddedilen münevverler listesinin Şefik Hüsnü tarafından alınmış bir intikamı olarak nitelendirilmişti.

O zamana kadar Türkiye'de böyle büyük bir tevkifat yapılmış değildi. Yüzlerce kimse sorgudan geçmiş ve içlerinden 38 kişi Ankara'ya getirilerek, orada kurulu İstiklâl Mahkemesinde muhakeme edilip mahkum edilmişti.

Muhakeme edilenlerin isimleri şunlardır:

1. - Sadrettin Celal (Antel) Aydınlık dergisi sahibi.
2. - İbrahim Hilmi (Yoldaş gazetesi sahibi)
3. - Şevki (Amele Teali Cemiyeti kâtibi)

4. - Elektrikçi Nuri (Amele Teali Cemiyeti azası)
5. - Sami (Ressam)
6. - Samih (Talebe)
7. - Nuri (Talebe)
8. - Şahin (Talebe)
(Bu sekiz kişi 7'şer sene ağır cezaya mahkum edildiler.)
9. - Süleyman Neşati
10. - Abdi Recep (Amele Teali Cemiyeti sekreteri)
11. - Şevket Süreyya Aydemir (Orak Çekiç gazetesi sahibi)
12. - Eczacı Vasıf (Orak Çekiç gazetesi Müdürü)
13. - Mümtaz (Askeri doktor)
14. - Hüseyin Hikmet (Kıvılcımlı), Tıp talebesi.
(Bu beş kişi 10 sene ağır cezaya mahkum oldular.)
15. - Şefik Hüsnü (Doktor)
16. - Nazım Hikmet Ran
17. - Hasan Ali Ediz
18. - Ali Cevdet (Baytar talebesi)

Bunlar yurt dışında, kaçak olduklarından, gıyaplarında 15'şer sene ağır hapis cezasına mahkum edildiler. 14 kişi beraat etmiş ve 6 kişi de meni muhakeme kararı almışlardı.

Karar 12 Ağustos 1925 tarihinde verilmiş ve arkasından, 23 Ekim 1926 Cumhuriyet bayramında çıkarılan af kanunu ile hepsi tahliye edilmişlerdi.

Mustafa Börklüce, bir hayli düşündükten sonra anlatmasına devamla dedi ki:

«Tevkifat dışı kalmış olduğumuz için Ben, Salih Hacıoğlu, Vanlı Kâzım, Ali Rıza Keskin, Kerim Soyka, Teşkilâtı ele almış, düzenlemiş ve Vedat Nedim'in icra komitesi arkadaşlarının tahliyesinden sonra, yine onun İcra Komitesine devredip, yardımcı olarak çalışmamızı sürdürmüştük. Terörün henüz devam ettiği ve bir çoklarının afişe olduğu ortam-

da Vedat Nedim Tör, haklı olarak çalışma temposunu yavaştan almıştı ve dikkatli bir çalışma yapmaktaydı. (Sonradan Vedat Nedim'in davaya ihanet ettiği bir gerçektir ve ihaneti, ihanettir. Ancak tarihi doğruları aynen vermek de bizim görevimizdir. İ. T.)

ŞEFİK HÜSNÜ'NÜN VİYANA BÜROSU

«Şefik Hüsnü, Türkiye'de Parti çalışmalarının gürültülü olmasını, gazetelere geçmesini ve dışardan duyulmasını istiyordu. Bunun için, Vedat Nedim'e mektuplar gönderiyor. sıkıştırıyor ve çalışma taktiğini değiştirmeye zorluyordu.

Şefik Hüsnü Türkiye'den kaçtıktan sonra Viyana'ya gitmiş, orada kendine bir büro açmıştı. Bu Büro'dan Türkiye'yi idare etmek ve aynı zamanda Büyük İnkılâpçı cakasını sürdürmek istemekte idi. Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fıkrası Sekreterliğini yapmış, dört gazete ve mecmuada yazılar yazmış ve şimdi de büyük tevkifata uğramış Türkiye Komünist Partisi'nin Genel Sekreter'i olarak, Avrupa'da idi. Az şey mi bu? Lenin, yıllarca Parti'yi dışardan idare etmiş te, o neden etmesin ve Türkiye'ye gelip neden tehlikeye girsin? Bu taktikle, hem Vedat Nedim'e göz dağı vermek ve hem de kendini saydırmak için, Viyana'daki Büro'sunda, Parti Merkez Komitesi azalarıyla bir (plenum) toplamaya karar verdi. Türkiye'den Vedat Nedim ve diğerlerine ve Moskova'da bulunan Komite azalarına haber göndererek, Viyana'ya çağırdı.»

VİYANA'DA PLENUM TOPLANTISI

Mustafa Börklüce anlatmasına devam etti:

«Türkiye'den, Vedat Nedim Tör, Ben, Hamdi Şamilof, Faik Usta, Vanlı Kâzım (Kip), Salih Hacıoğlu, Ali Rıza Keskin gittik. Moskova'dan Nazım Hikmet, Lâz İsmail (Mara), Hasan

Ali Ediz, Hüsamettin Özdoğu geldiler. Şefik Hüsnü ve Ali Cevdet de Viyana'dan olmak üzere 13 kişi toplandık.

Oturumu açan Şefik Hüsnü; Hazırladığı konuşmayı hep Vedat Nedim'in pasif çalışması üzerine kurmuş ve bütün teşkilata dil uzatarak kınamaya başlayınca kendisi hücuma uğramıştı.

Vedat Nedim; Şefik Hüsnü ye, «1925 senesi 1 Mayıs tevkifatının ve habersiz kaçışının hesabını burada toplanmış yetkili Merkez Komitesine versin, ondan sonra çalışma taktiğimize dil uzatsın» deyince ortalık karıştı. Sözlü düello açılmıştı. Oldukça sert çıkışlar yapılıyordu. Bu arada Nazım Hikmet ve Ali Rıza Keskin; «Moskova'da Harici Büromuz var iken, Viyana'da büro açarak (Plenumu) burada toplanmamız Komintern'i terk midir, sebebi nedir?» diye Şefik Hüsnü'yü cevaplamaya zorlamış ve bir hayli hırpalamışlardı. Şefik Hüsnü ne ummuş, ne bulmuştu. Ona, eğer Vedat Nedim'in çalışmasını beğenmiyorsan; teklif et değiştirelim, yeni bir İcra Komitesi ve Sekreteri seçelim dediler işe de, Şefik Hüsnü buna yanaşmamıştır. Ve maksadım, birlikte toplanıp durumu incelemekti demişti. Ama sonunda şu kararlar alındı:

1. — Vedat Nedim Tör Sekreterliğindeki komite çalışmasına devam edecek ve Lâz İsmail (Mara) ile Hüsamettin Özdoğu takviyeci olarak Türkiye'ye gidecek ve Türkiye'de Kerim Soyka da takviyeye iştirak edecektir.

2. — Dr. Şefik Hüsnü (nerede olursa olsun, yurt dışında olduğu müddetçe.) Yurt dışında yapılacak toplantıları Moskova'da ki Harici Büro'da yapacaktır.

3. — Dava, Proleter davası olduğundan Türkiye'nin de bağlı bulunduğu Proleter Enternasyonalı paralelinde yürümesi ve dışarda çözülecek iç meselelerin dahi, yalnız Moskova'daki Harici Büroda çözülmesi sağlanacaktır.

4. — Dr. Şefik Hüsnü'nün, en kısa bir zamanda yurda dönmesi ve davayı, yoldaşlarla birlikte ve onların da oylarını alarak yürütmesi gereklidir.

Bu dört madde oylanıp kabul edilmiş ve Şefik Hüsnü'nün bunlara hiç bir itirazı olmamıştır. Ancak Şefik Hüsnü'nün oylamadan memnun olmadığı aşikârdı; ama dirense aleyhine olurdu, o da bunu anlamıştı.»

MÜNEVVERLERİN ÇALIŞMA TAKTİĞİNDE DEĞİŞMELER

«Türkiye'ye döndüğümüzde, Vedat Nedim Tör, Neşriyat ve Gençlik koluna ehemmiyet verdi ve bu teşkilâtda Dr. Hikmet Kıvılcımlı'yı vazifelendirdi. Kendisinin ve Burjuva arkadaşlarının yapılan neşriyatlarda Halk Partisi'ne kaymaya başladıkları seziliyordu. Oysa takviye edilen Komite'nin işçi mücahitleri, plânlı bir çalışma ile işçiler arasında teşkilatlanmayı başarmışlar ve bir hayli eleman kazanmışlardı. Şefik Hüsnü, gizlice İstanbul'a bu durum içersinde geldi. Evimde görüştük. Hüsamettin Özdoğu'yu da görerek mutabık kaldık. Beyoğlunda tutulan bir pansiyona yerleşti. Bir kaç gün durumu inceledikten sonra, Merkez İcra Komitesi'nden bir kaç kişi ile toplandık. Şefik Hüsnü, Vedat Nedim'in faaliyetini beğenmediğini, beyannameler bastırılıp dağıtılmadığını,işçilerin arasına beyannameler sokulmadıkça işçinin Parti'den haberdar olamıyacağını söylüyor ve bunların mutlak yapılmasını istiyordu. Oysa, neşriyatı münevverler idare ediyordu ve aslında bu çatmalar tamamen münevverlere yöneltilmişti. Bu yüzden Vedat Nedim, Şevket Süreyya, Hikmet Kıvılcımlı, Sadrettin Celâl ile Şefik Hüsnü'nün arası açılmış ve kavga, zamanla sen-ben kavgasına dönüşmüştü.

Bu arada, kavgaya İşçi Kesimi de karıştı ve Elektrikçi Nuri, Şefik Hüsnü'ye hitaben:

«Sen, 1925 yılı 1 Mayıs broşürünü ısrarla dağıttırdın amele arkadaşlar Hapishanelere, İstiklâl Mahkemelerine sürüldüklerinde, kolaylıkla alabildiğin pasaportla dışarı kaçtın. Şimdi de gelmiş, yine bu taktiğini tatbike koymak istiyor sun. Zorlamaya hakkın yoktur. Komitenin çalışmasını beğenmiyorsan, böyle birkaç kişi değil, Plenumu toplar ve teklifini ortaya korsun. Hep birlikte toplanır, inceleriz ve icab ederse Komiteyi değiştirir, yeni taktikler hakkında kararlar alır, o kararlara göre çalışmalar yaparız. Sen, Parti Merkez Komitesine bağlısın, kendi kendine strateji icad edip ortalığı karıştırma, diktatör istemiyoruz» diye dikilmişti.

Bu, haklı bir dayatma idi ve eğer reye konsaydı; Şefik Hüsnü'nün aleyhine dönüşürdü. Şefik Hüsnü de, durumun vehametini anlamış ve hiç beklenilmediği kadar aşağıdan alarak «Maksadım kimseyi kırmak değil, çalışmamızı hızlandırmak için arkadaşlarımla konuşmaktır.» demiş ve «Vedat Nedim'e takviyeci verdik, takviyeci olarak hepimiz, yardımcı olalım, çalışalım demek istiyorum. Plenumu toplamaya veya İcra Komitesi'ni değiştirmeye lüzum yoktur. Yalnız, daha tutarlı ve bol neşriyatlı çalışalım demek istiyorum» diye sözlerini tamamlamış ve toplantı bitmişti.

Bu münakaşalı toplantı, iştirak etmemiş münevverler ve işçiler arasında duyulunca, soğuk bir hava yaratmıştı. Herkes, bunun ortasının nasıl bulunacağını ve Teşkilâtın parçalanmasının nasıl önleneceğini merakla bekliyordu.»

ŞEFİK HÜSNÜ'NÜN TAKTİĞİ

«Biz çok sonra anladık ki, Şefik Hüsnü'nün esas amacı; Teşkilât, derine yerleşip kuvvetlenmeden, Kongre'ye giderek başka bir Genel Sekreter seçmeden ve kendisini silkeleyerek atacak hale gelmeden, büyük çapta ajitasyonlar yaptırıp ortalığı dalgalandırmak ve bu suretle geniş tevkifatlara

sebeb olarak, Türkiye Komünist Partisi başında kalmak ve kendine ün sağlamaktı.

Mustafa Suphi'den gelen ve Şark Üniversitesinde yetiş miş olan kimselerin, Parti'nin esas kadrosunu teşkil etmekte olduğunu bildiği için, bu kimselerin gelişip kuvvetlenmesine ve proleterler arasına yerleşmelerine engel olacak tek çare, geniş çapta ajitasyon yapıp, polisin dikkatini üzerlerine çekerek tevkifat yaptırmaktı.»

AYRI İCRA KOMİTESİ

«Şefik Hüsnü, haber göndererek beni, Hüsamettin Özdoğu, Lâz İsmail, Nazım Hikmet, Kerim Soyka'yı çağırdı ve birlikte toplandık. Arkadaşlar, bir teklifim var diye söze başladı. Vedat Nedim ve Komitesi çalışadursun biz, benim Sekreterliğimde ayrı bir Komite kurarak faaliyete geçelim ve bilâhare iki Komiteyi birleştirelim dedi. Bazı arkadaşlar tarafından bu teklif Parti usul ve talimatına aykırıdır, nasıl olur bu? İki Komite'nin birbirlerinin yaptıklarından haberi olmazsa, tedbirsiz bir davranış her ikisini de ele verebilir. Tüzüğe de aykırıdır bu, dendi ise de o bunda ısrar etti. Ve kendi Sekreterliğinde Nazım Hikmet, Hüsamettin Özdoğu, Hamdi Şamilov, Ben ve Kerim Soyka'dan İkinci İcra Komitesi teşkil edildi. O zamana kadar gevşek tutulan Tütün işçileri arasında hücreler kuruldu ve geniş çapta beyannameler dağıtıldı. Mensucat Sanayi fabrikalarına da el atıldı ve işçileri arasında da beyannameler dağıtıldı.»

İbrahim TOPÇUOĞLU, Babası ve Kardeşi

Rusya'dan Türkiye'ye geldiği 1927 yılında çekilmiş fotoğraf

AYRI İCRA KOMİTESİNİN DUYULMASI VE TEPKİSİ

«Vedat Nedim Tör'ün bu İkinci Komite'den haberi yoktu. Ona haber verilmesini Şefik Hüsnü istememişti. Biz faaliyeti mizi genişletelim, sonra haberdar ederiz diyordu. Ama etrafa beyannamelerin dağıtıldığı, Vedat Nedim'e bildirilmiş ve Komitesi tarafından araştırılmaya başlanılmıştı. Kısa bir zaman sonra, Şefik Hüsnü'nün bu tertibini öğrenen Vedat Nedim, ondan esaslı bir intikam almayı kafasına koymuştu. Burjuva damarı kabarınca, arkadaşlarını dahi düşünmedi ve iyice tasarlayarak, tuzağa karşı o da tuzak kurdu.»

VEDAT NEDİM TÖR'ÜN TEŞKİLATI POLİSE İHBARI — 1927 TEVKİFATI

«Bu tertibin Şefik Hüsnü tarafından yapıldığını anladığı için, polise gidip, Şefik Hüsnü Değmer'i beraberinde çalıştığı arkadaşlarını ve Teşkilattan kimleri tanıyorsa ve hatta nelerin yapılacağını duydu ise hepsini birer birer anlattı ve elindeki bütün Parti evrakını verdi. Bu evrak arasında (Birinci Kongre dahil) alınmış kararlar, yazışmalar ve isim listeleri vardı.

Bu böyle bir teslimdi ki yalnız mevcudu değil, geleceği de polise bildiriyordu. Hatta T.İ.Ç.S. Fıkrası sempatizanı olup da, T.K. Partisi'ne girmeyenlerin dahi listesini vermişti.»

ŞEFİK HÜSNÜ'NÜN İSTEDİĞİ OLMUŞTU

«Şefik Hüsnü'nün istediği olmuştu. Neşriyat, beyanname yok, sessizlik ve hareketsizlik var diye zorlayıp duruyordu. İşte artık hareket, alabildiğine hareket vardı ve gazeteler de büyük puntolarla ismi yazılıyordu.

Adana, İzmir, Ankara, İstanbul ve daha bir çok yerlerde tevkifat yapılarak, Türkiye adeta süzülmüş ve Merkezi İstan-

bul kabul edilerek tevkif edilenlerin hepsi İstanbul Ağır Ceza Mahkemesine sevkedilmişlerdi.

Bu arada, tarihe geçen bir dram daha oynatılıyordu. Bu da şuydu:

Vilâyet ve kasabalardaki tevkifat sırasında, İzmir Vilâyeti tevkifat dışı kalıyor ve kendini bu badireden sıyırmaya çalışıyordu. Fakat bu sırada polisler için bir mucize doğmuştu. Şefik Hüsnü Değmer'in el yazısıyla yazılmış ve pansiyonunda ele geçmiş, yazılı beyanname taslağı ile İzmir Mensucat ve İplikçiler Birliği Vilâyet Komitesi beyannamesi taslağı ele geçirilmişti. Böyle belgeler ele geçer de polis durur mu? İzmir devrimcilerini de sürükleyip, İstanbul'a getirmiş istenilen geniş tevkifatı tamamlamıştı.»

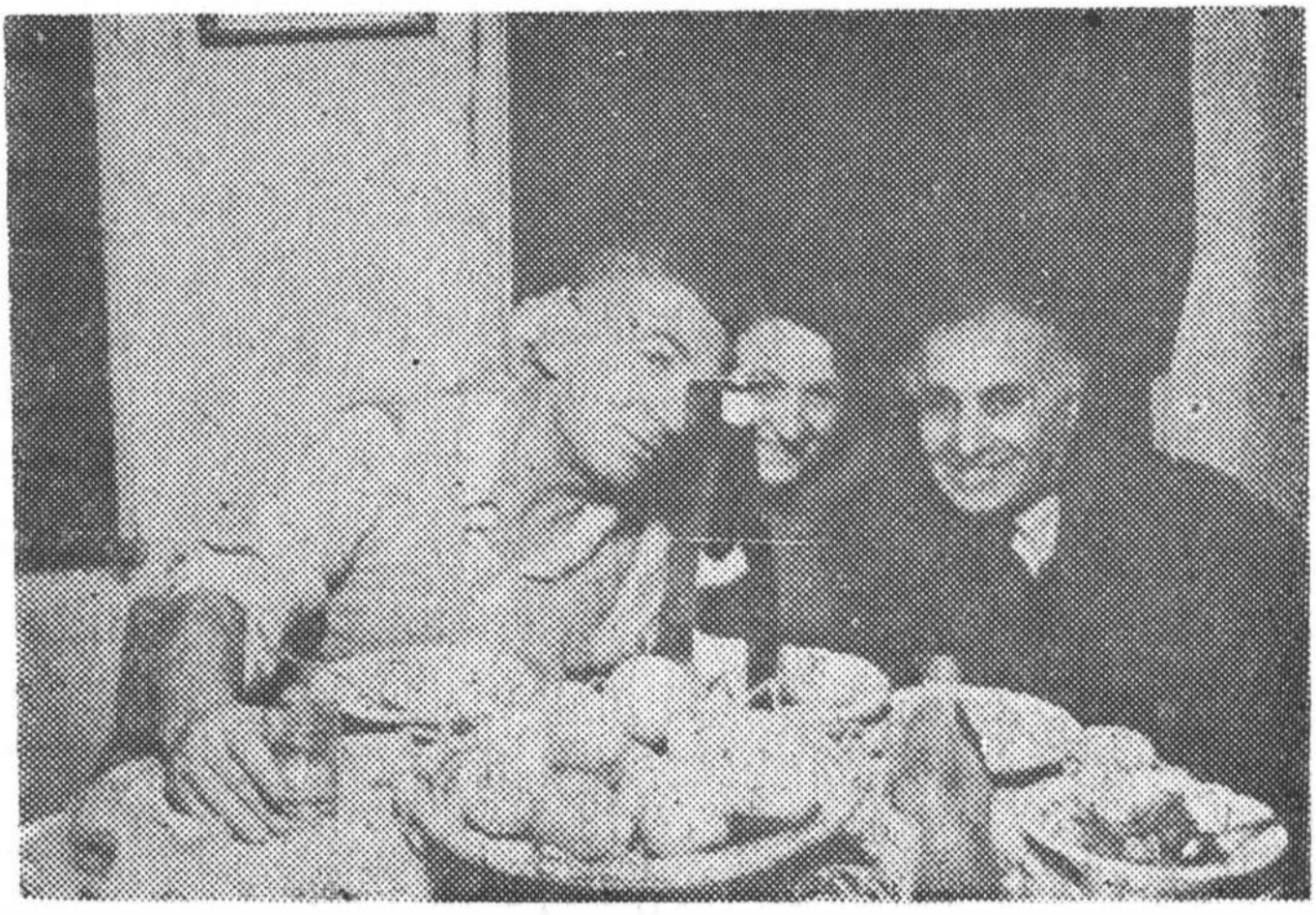
BURJUVAZİ UYANIYOR

«Burjuvazi henüz uyanıyordu. Sınıf mücadelesi bugünkü gibi keskinleşmemişti. Ceza maddeleri de bugünkü kadar ağır değildi. Ağır ceza Mahkemesi, tevkif edilen devrimcileri şöyle cezalara bağlamıştı:

Dr. Şefik Hüsnü toplam olarak 18 ay; Salih Hacıoğlu, Hüsamettin Özdoğu, Lâz İsmail (Mara), Hamdi Şamilov, Suphi, Fahrettin'den oluşan grubun her biri 4 er ay; Kerim Soyka, Muallim Adnan, Tesfiyeci Hakkı, Niko, Hüseyin Hikmet (Kıvılcımlı), Stefan, Tamirci Mehmet, Otomobilci Tevfik, Tornacı Fethi, Nazım Hikmet, Ben, Tesfiyeci İbrahim, Hasan Ali Ediz, Mesrûr, Kazancı İsmail, Makinist Şevki, Abdülmecit Alâaddin, Mehmet Kaplan, 3 er ay; Şöför Ragıp 2 ay 15 gün, Vedat Nedim Tör 2 ay, Tevfik 1,5 ay hapse mahkûm edilmiştik. Şevket Süreyya Aydemir ve bir kaç kişi de beraat etmişlerdi. Bu tevkifat sırasında Nazım Hikmet ve Hasan Ali Ediz yurt dışına çıkmış olduklarından ceza gıyaplarında verilmişti.

İbrahim TOPÇUOĞLU (Ortada) arkadaşlarıyla 1928'de İzmir'de

Solda: Hamdi (ŞAMİLOV), Sağda Hüsamettin ÖZDOĞU
Ortada: Hamdi (ŞAMİLOV)un eşi.

Bu mahkemede verilen cezalar, kısa vadeli oluşu yüzünden fazla sıkıntı vermemişti. Zaten yakalama, sorgu ve mahkeme zamanı içinde geçen günlerde çoğumuz cezalarımızı doldurmuş ve karar günü, Dr. Şefik Hüsnü hariç, hemen hemen hepimiz tahliye edilmiştik.

1927 yılı tevkifatı, işçi kesiminde büyük tahribat yapmakla kalmamış; Şefik Hüsnü'nün yıllardan beri dayandığı güvendiği, öğündüğü münevver zümrenin de Halk Partisine kaymasına, veya siyasetten çekilmesine sebeb olmuştu. Öyle ki; Dr. Şefik Hüsnü, 1929'da Ceza evinden çıktığı zaman Türkiyede yanında kimse kalmamıştı. Güvendiği kimseler sadece, Almanya'dan Moskova'daki Harici Büro'ya gönderdiği Baytar Ali Cevdet ve cezasını bitirip bir müddet evvel Moskova'ya giden Hasan Ali Ediz gibi kimselerdi ki, bunlar da daha sonra bozuldular.»

Hele Mustafa Kemal'in Ağustos 1929 konuşmasında, Sosyal Nizamı yıkmak isteyen Vatansız ve Milliyetsiz'lere çatması ve kınaması «Şefik Hüsnü ve Entellektüel burjuva arkadaşlarının hepsini yerinden oynattı ve çoğu Halk Partisi ve Hükümetin bazı kollarına girerek Şefik Hüsnüyü terk etti»

ŞEFİK HÜSNÜ'NÜN İKİNCİ YURT DIŞINA ÇIKIŞI

«Münevverlerden olup, İşçi Kesiminde mücadele sürdüren Sadrettin Celâl, Salih Hacıoğlu ve İhsan Özgen; her zaman, Şefik Hüsnü'nün hatalı çalıştığını söyler, tenkit eder ve O'nu tutmazlardı. Hele son tevkifat O'nu işçinin gözünden de düşürdü. Bu durumda, Şefik Hüsnü, tek çıkar yolun; yurt dışına çıkmak olduğu kararına vardı ve tahliyeden sonra tedarik ettiği pasaportla Almanya'ya gitti. Bir müddet sonra Fransa'ya, Paris'e geçerek 1939 yılına kadar orada kaldı. Şe-

fik Hüsnü'nün gidişi, Türkiye Devrimcilerinin hareketini durdurmamış, fakat onun müdahalesinden de kurtulamamışlardır. Türkiye'de yapılan tevkifatların hepsinde onun parmağı görülmüştür. Bu parmaklar yapıcı değil, hep yıkıcı olmuştur.»

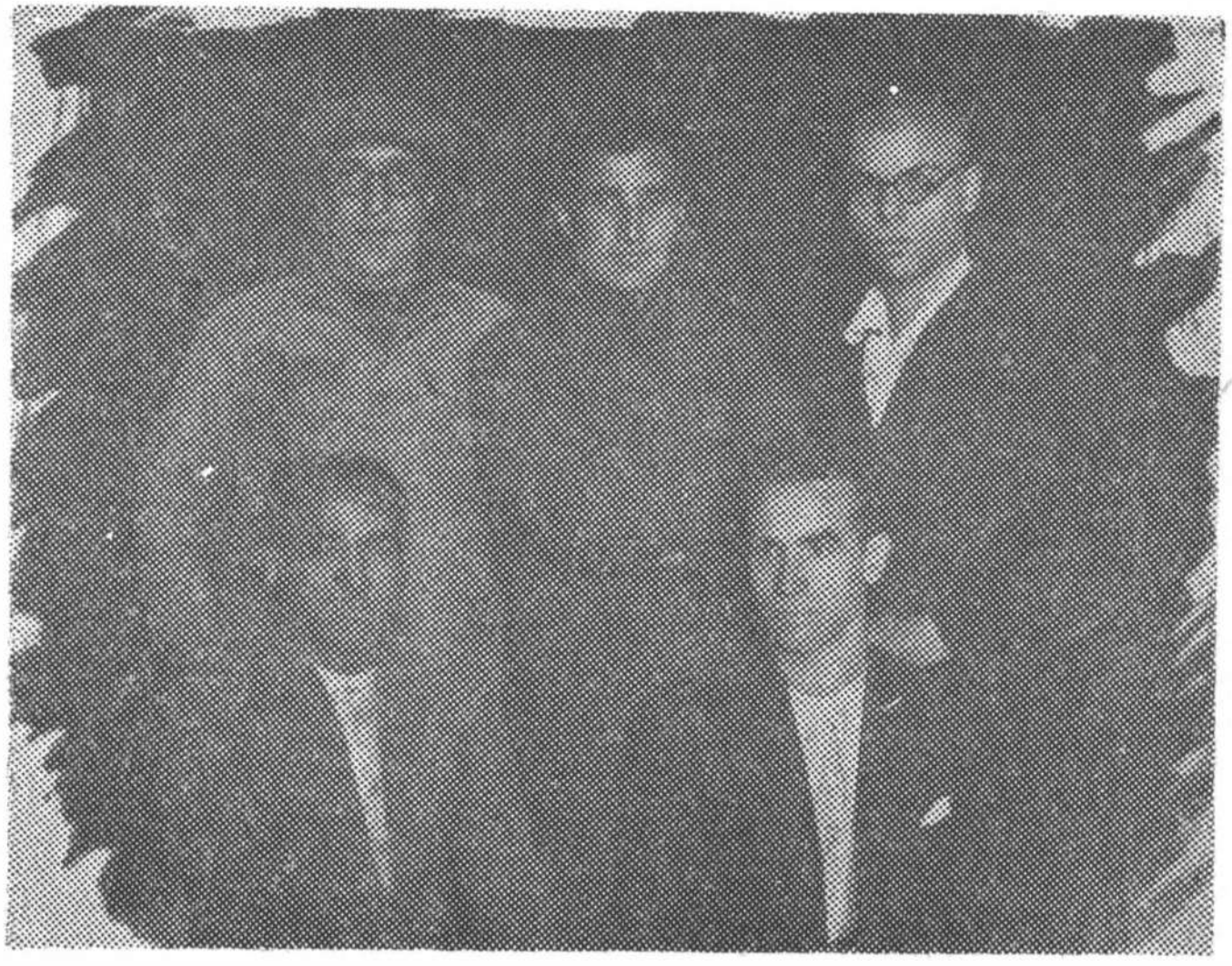
1928 - 1929 TEVKİFATI

1928 - 1929 tevkifatını ele alalım. Mustafa Börklüce bu tevkifatı şöyle anlatmıştır:

«İcra Komitesi Sekreterliğine Hüsamettin Özdoğu'yu getirmiştik. Vedat Nedim Tör'ün yaptığı işfaatlara az bulaşmış olan İzmir Vilâyetini, Çalışma Merkezi olarak ayarladık. Lâz İsmail (Mara), Adana'ya giderek kısa bir zamanda orasını teşkilâta kazandırmıştı. Kerim Soyka da; Aydın, Manisa, İzmir şimendifer Cer atölyelerinde faaliyet göstererek, işçileri teşkilâtlandırmaya gayret sarfetmiştir. Teşkilât ve Neşriyat, Türkiyenin başlıca sanayi kolları olan yerlere kaydırılmıştı. Ve çalışmamız daha ziyade, işçilerin teşkilâtlanması ve işçi hakları mücadelesi şuuruna kavuşturulması şeklinde yapılıyor ve ayrıca Hikmet Kıvılcımlı Sekreterliğinde Gençlik Kollarını geliştiriyorduk. Bizim en zayıf noktamız da burasıydı, Hikmet Kıvılcımlı, fazla kendisine güvenir, hudutsuz konuşur ve fazla hayalperest bir tipti. Meselâ 1929 Tevkifatının sebebi şöyle olmuştu:

Hikmet Kıvılcımlı, İstanbul'da hazırladığı gençlerle, diğer Vilâyetlerdeki gençlik kuruluşlarıyla tanışmak ve Türkiye çapında bir «Genç-Kol Teşkilatı» nı meydana getirmek için bir gezi tertiplemek teklifinde bulunmuş ve Teşkilâtça onayını istemişti. Bu tehlikeli olabilirdi. Çünkü, Hikmet Kıvılcımlı polisçe bilinen bir kimse idi. Gençler grubu ile birlikte seyehat etmesi polisin gözünden kaçacak gibi değildi. Ama tamamen geziye çıkmış gençler gibi davranacaklarını ve konuşmaların-

da çok dikkat edeceklerini söyleyerek izni kopardı. 1929 Mayıs ayı başında İstanbul, İzmir, Adana Gençleri ile buluşma ve tanışma gezisi tertipledi. Bu geziye Vedat Nedim'ce ele verilmiş gençler de karışmış ve Hikmet Kıvılcımlı da gittiği bu yerlerde kendini Türkiye'nin tek teşkilatçısı ve gençlerin temsilcisi diye satmış ve atıp tutmuştu. Tabi bunu kollayan, polis derhal tevkifata geçip, Teşkilât Merkezini İzmir saymış ve bütün yükünü İzmir'e bindirerek yüzlerce kimseyi yakalamış, sorgu ve zorlamalardan sonra 35 kişi İzmir Ağır Ceza Mahkemesine sevkedilmişti. Hikmet Kıvılcımlı, kendisini üstün görme hastası bir tipti. Ceza evinde de bunun belirtisi görülüyordu İşçi olanlardan uzak durur, hep gençlerle oturur konuşurdu. Biz, O'na, bu bir proleter davasıdır ve buraya toplanan Proleter mücahidleridir. Konuşmak istemediğin bu işçilerin kurtuluşu ve eğitilişi için burada bulunuyoruz. Sen bu gidişle, ya kayar burjuva sınıfına iltihak edersin, veya ömrün boyunca kendi başına kalırsın diye çıkışmıştık. Bu tevkifattaki arkadaşlar arasında bütün hayatınca Proleter davasına hizmet eden devrimciler bulunuyordu.

Diyarbakır cezaevinde: Soldan sağa:
1 — İsmail (MARA)
2 — Hüsamettin ÖZDOĞU
3 — Niko
4 — Halil YALÇINKAYA
5 — Ahmet KAYA

Aramızda; Hüsamettin Özdoğu, Laz İsmail (Mara), Muallim Ahmed Kaya, Ferit Kalmuk, Kafkasyalı İbrahim, Marangoz Hilmi Seyhan, Saatçi Niko, Küçük Hilmi ve daha bir çok genç vardı. Bir Komün kurmuştuk. Hikmet, Komünümüze de iştirak etmemiş ve Mahkemede kendini savunma sırasında da bu huyundan vaz geçmemişti.

Mahkeme zabıtlarına geçmiş iki konuşmayı belge olarak buraya alıyorum. Bunlar Hüseyin Hikmet Kıvılcımlı ve Hüsamettin Özdoğu'nun Mahkemedeki sözleridir. Mahkeme Başkanı'nın Sormasına cevap olarak; Hikmet Kıvılcımlı «Ben Komünistlikle esas ve Prensip nokta'i nazarından alakadar oldoğumu inkâr etmemekle beraber, maznun Komünistlerle hiç bir alâkam yoktur» demişti. Burada mühim olan taraf «Maznun Komünistler» derken eliyle mahkeme edilenleri işaretle bunlara tenezzül etmez gibi bir tavır takınmasıydı. Yaptığı bu jest yüzünden günlerce hücuma uğramış ve devrimciler tarafından azarlanmıştı.

Oysa aynı soruya cevap veren Hüsamettin Özdoğu şöyle konuştu: «Ben ameleyim. İlk amelelik hayatımı Ankara'da İmalâtı Harbiyede geçirdim. Orada; o zaman Hükümetçe resmen tanınmış bir «Halk iştirakiyûn» Fırkası vardı. Ben de o Fırkaya devama başladım... Amele ve iktisadi cereyanlarla alakadar oldum. İşte bütün komünistliğim böyle nazaridir. İddia ediliyor ki; biz ameleden adamları mevki'i iktidara geçirmek istiyormuşuz. Her hangi bir vatandaş gibi ameleden adamların Mevki'i iktidara geçmek hakkına haiz olmayacağını hangi kanun yazmaktadır. Her vatandaş her türlü arzu besleyebilir, hele bu arzu kanuna uygun olursa kimse ona birşey diyemez. Biz bunun dışında bir şey yapmadık» demiştir.

Uzun süre devam eden mahkeme nihayet kararını verdi ve Türkiyede İstiklâl mahkemesinden başka hiçbir mahkemenin komünist cemiyetini kurmaktan taklibi hükümet madesini uygulayarak ağır cezalar vermemişti. Oysa mahkemesi yapılan 35 kişiden yalnız 10 kişi beraat etmiş diğer 25 kişi iki sene ile 4 sene 6 ay arasında ağır cezalara çarptırılmıştı.

Yapılan itirazı temyiz para etmemiş ve cezalar aynen tasdik edilmişti. Hikmet Kıvılcımlı da 4 sene 6 ay ceza almış gençler arasında böbürlenip duruyordu. Onunla zaten bir iki genç samimi konuşuyordu diğerleri ona sokulmuyorlardı.»

CEZA EVİNDE KOĞUŞLARA BASKIN :

«Bir sabah erkenden odalar gardiyanlarca basıldı ve bir genç ile Hikmet Kıvılcımlı alınıp götürüldü. Hepimiz şaşırmış kalmıştık. Öğleye kadar ses çıkmayınca devrimcilerin her yerde yaptıkları gibi direnişe geçmeyi kararlaştırdık fakat biz teşebbüse geçmeden baş gardiyan koğuşa gelerek; Hikmet Kıvılcımlı ile gencin ahlaksızca münasebette bulunduklarını ve yapılan tıbbi muayenede gencin uzun zamandan beri homoseksüel olduğunu ve her ikisinin başka yere sürgün edilmek üzere tecride konduğunu bildirmiş ve gençlerinize sahip olun, dedikoduya meydan vermeyin, burada yüzlerce edepsiz takımından insan var lâf atarlar başınız derde girer diye de sıkı sıkı tenbih etmişti. Üç gün sonra ayrı hapishanelere sürgüne gönderildiklerini haber alınca Hüsametin Özdoğu başgardiyanın odasına gitti. Bu hadise hakkında resmi bir evrak var mı diye sordu. Adliye doktorluğunca tanzim edilmiş bir rapor gösterdiler ve ırza zorla geçme ve iğfal vakası olmadığından ve şikayetçi de bulunmadığından bu hadise hapishaneler inzibatı içinde mütalaa edilmiş ve hapishaneler savcılığı selahiyeti ile sürgün cezası ile iktifa edilmiştir denmişti. Koğuşa dönüp arkadaşlara aldığı sonucu an-

latınca hepimiz üzülmüştük. Tarafımızdan yapılacak hiçbir şey yoktu.»

T. K. P. PRENSİPLERİ:

«Kuruluş prensiplerimize göre bir eleman uzun bir devre içtimai, iktisadi ve ahlâki yönlerinden zaafları ve dayanıklığı ölçülmedikçe ve bütün bunlardan sağlam bir mücahit olacağına kanaat getirilmedikçe siyasete sokulmaz ve partiye alınmaz. Türkiyemizde bilhassa Şefik Hüsnü ve bazı taratarları sırf adam yetiştirdim diye öğünerek parti kademelerine adamlar sokuşturmuşlardı. Bu genci de Şefik Hüsnü ile uzun zaman arkadaşlık yapan biri teskiye ile Hikmet Kıvılcımlıya takdim etmişti ve zaten Hikmet Kıvılcımlı da bu gibi süzgeçten geçirilmeden Şefik Hüsnü tarafından partilenmişti.

Her ne kadar kimseye duyurmamaya çalıştıksa da hapishanede havadis çabuk yayılır. Kısa bir müddet sonra sataşmalar başladı. Siyasi koğuşumuz ayrı ve yalnız bize tahsis edilmiş idi ise de müşterek avluya açılan ana kapı parmaklıklarına yanaşıp «Bize yokmu anam» diye gençlere sataşan oluyordu.»

NAZIM HİKMET'İN İCRA KOMİTESİ SEKRETERLİĞİNDE FAALİYET

Mustafa Börklüce anlatmasına şöyle devam etti:

«Ben az bir ceza ile kurtulmuştum. Nazım Hikmet de üzerine atfı cürüm yapılmadığı için tevkif edilmemişti. Ben çıktıktan biraz sonra Nazım'la buluşarak tevkifat dışı kalan Hamdi Şamilof, Vanlı Kâzım ile birleşerek Nazım Hikmet'in Sekreterliğinde bir Komite kurduk ve teşkilâtı toparlamaya başladık. Bu arada daha evvel Şark Üniversitesine göndererek yetiştirdiğimiz kimselerden biri bizi arayıp bulacağına; meydan boş kalmış gibi kendini yetkili saymış ve Moskova'-

da Harici Büro'da bulunan Baytar Ali Cevdet ve Hasan Ali Ediz'e mektup yazmış ve Türkiye'ye gelerek teşkilatı ele almalarını ve kendilerine gerekli kolaylığı yapacağını bildirmişti.»

HASAN ALİ EDİZ'İN BOZGUNCULUĞU:

«Hasan Ali gönderilen mektubu fırsat bilmiş. Viyanada bulunan Şefik Hüsnü ile görüşerek gerekli talimatı alarak 1930 senesinde Türkiyeye gelmiştir.»

Mustafa Börklüce devamla dedi ki:

«Hasan Ali Ediz de gelip bizimle temasa geçeceğine etrafına bir iki kişi toplamış ve beraberinde getirdiği bir kaç beyannameyi İstanbulda teksir ettirmiş ve eline geçirdiği telefon rehberinden çıkardığı adreslere beyannameler göndermeye başlamıştı. Telefon bir Tüccar, Esnaf ve Burjuvada bulunur. Hasan Ali Ediz'in zaten maksadı Emekçilere değil Burjuvalara duyurmak ve tevkifatı yaptırarak kurulmuş Proleter örgütlerini yakalatmaktı. Çünkü bir müddet evvel Salih Hacıoğlu ve Elektrikçi Nuri Moskova'ya Harici Büroya gitmiş ve Nazım Hikmet'in sekreterliğinde teşkilatın faaliyete başladığını bildirmişlerdi. Hasan Ali Ediz bunu Şefik Hüsnü'ye de duyurmuş ve beraberce hazırladıkları taktikle Türkiye'ye gelerek bu ajitasyona girişmişti. İçimizde bu kadar hainçe çalışılacağına inanamıyorduk ama hakikat işte karşımıza dikiliyordu. Hasan Ali Ediz bu ajitasyonla da bizi yıkmayacağını anlayınca daha da hainçe bir yola saptı. Temas kurduğu kimselerle teşkilatımızın içine doğru havadisler yaymaya başladı. Bunda diyordu ki: «Nazım Hikmet, Hüsamettin Özdoğu, Hamdi Şamilof, Mustafa Börklüce, Elektrikçi Nuri, Salih Hacıoğlu, Komitern kararı ile partiden tard edildiler ve teşkilâtla alakaları kalmamıştır» Bu tabii uydurulmuş bir yalandı. Kominternin ne olduğunu, parti tüzüğü ve teşkilât selahiyetlerinin ve de disiplinin ne olduğunu bilenler bu söylentilere

güler geçerlerdi ama bunu herkes bilemezdi. Hele gençler nereden bilecektiki Komintern dünya milletlerinin, Komünist partilerinin bir araya gelerek kurduğu merkezi bir örgüttür. Partiler bütün tutum ve tatbikatları ile bu merkez organın azası olduğu müddetçe, bu organın tüzüğüne uyar ve ona karşı sorumludur ama bu organ bir partinin iç işlerine ve hele şu veya bu kimseleri partiden ihraç ettim veya ihraç et gibi gülünç kararlar almaz. Komintern ancak müşterek siyaset veya ahlakına uymayan partiyi azalığından ihraç eder. Veya bu parti Kominternden ayrılır, milli parti olarak çalışmasına devam eder. Mesela «Titocu Yugoslav Komünist Partisi» «Enver Hocanın Arnavut Komünist Paritisi» veya Maocu «Çin Komünist Partisi» gibi Komintern anlaşmaları dışında kendi taktiğini kullanır.

Biz yine Hasan Ali Ediz'in bu provakasyonlu çalışmasına aldırmayarak yalnızca bize sıçramamasına çok dikkat ederek parti faaliyetimizi sürdürüyorduk ama bu adam ve etrafına topladığı bir kaç kişi ile işi o kadar cıvıtmış, o kadar açık ve lüzumsuz yerlere Şefik Hüsnü'nün taktiğini kullanarak «Bütün Dünya İşçileri Birleşiniz» beyannameleri dağıtıyor, postalıyor ve polis te buna göz yumarak araştırmasını yapıyordu. Bundan da belli idi ki polis bütün yapılanlardan haberdardı ve ana olarak saydığı kadroya sıçramasını bekliyordu. Hasan Ali Ediz Maltepe askeri okuluna da beyannameler gönderince polis daha fazla bekleyemedi ve tevkifata geçerek Hasan Ali Ediz ve etrafına toplanan 25 kişiyi tutukladı. Bunlar arasında Hasan Ali ile birlik olan İzmir'den Giritli Cazım Aktimur ve Yusuf Etik de tutuklandı. Bu bozgunculuk Hasan Ali Ediz tarafından hapishaneden de devam ettirildi ve akrabalığı olan Celal Zühtü Benneci'yi de kullanarak beyanname teksirini yaptırdı ve bunları da yine posta ile muhtelif yerlere göndertti. Polis bunlardan da haberdar oldu ve Celal Zühtü Benneci, Ressam Halit, Burhan Neşet ve başkaları yakalanarak muhtelif cezalara çarptırıldı.»

T.K.P. (İSTANBUL) 3. KONGRESİ

T.K.P. ÜÇÜNCÜ KONGRESİ TOPLANIYOR:

Mustafa Börklüce, T.K.P. 3. Kongresinin öncesini ve yapılışını da şöyle anlattı:

«Bu Provakasyonlu ajistasyonla grupçuluk yaratmakta olduğu anlaşılmaya başlayınca, Hasan Ali'nin etrafı boşalmaya başlamış ve aklı başında olanlar esas kadromuza dönmüş hatalarını kabul etmişlerdi. Biz ise bu arada Kongreyi toplama hazırlığını yaptık ve Şefik Hüsnü dahil, her tarafa davetiyeler göndererek 1932 Şubat ayının 10'unda İstanbul'da toplanarak Kongreye gelmelerini bildirdik. Moskovada bulunanlara da yazmıştık. Bunlardan Baytar Ali Cevdet gelmeyeceğini, Salih Hacıoğlu ile Elektrikçi Nuri Şark Üniversitesinde bulunan Reşat Fuat Baraner'i gönderdiklerini ve kendilerinin de gelmeye çalışacaklarını bildirmişlerdi. Sadrettin Celal Antel, Şevket Süreyya Aydemir ve Hikmet Kıvılcımlıya gün ve saat bildirmemek sureti ile böyle bir niyetimiz olduğunu ve kendilerinin iştirak hakları olduğunu, Kongrede tenkit ve savunma haklarının bulunduğunu geçen arada başka bir Kongre yapılmadığından kendilerinin 1925 yılı Kongresinden beri Merkez Komitesi azası olduklarını anlatarak toplanacak kongreye iştirak edip etmeyeceklerini sorduk.

Sadrettin Celal Antel ve Şevket Süreyya Aydemir artık kendilerini komünist partili saymadıklarını ve Kongreye iştirak etmeyeceklerini, mevcut eski kayıtlarının da Kongrede silinmesini istediler ve Kongreye başarılar dilediler. Hikmet Kıvılcımlı ise; benim Kongrede müdafaa edecek bir şeyim yok, Kongrenize de iştirak etmiyeceğim demişti.

Kongreye katılanlardan, Merkez Komitesi delegeleri olarak; Ben, Ali Rıza Keskin, Kerim Soyka, Kâzım Kip, Faik Usta,

Dr. İhsan Özgen; Vilâyet delegeleri olarak da; Ahmet Furuncu, Fuat Usta, Reşat Fuat Baraner ve daha bir kaç kişi olarak 15 kişi toplantıya gelmişti. Üçüncü T.K.P. Kongresi Yaşlı ve tecrübeli olan Dr. İhsan Özgen ve 2 kâtip'le çalışmaya başladı ve evvelâ Kongreye iştirak'e hak kazanmış olanların ve hakları olup da gelemeyen veya gelmeyenlerin isimleri konuşuldu ve iştirak listesi hazırlandı. Bu listede Dr. Şefik Hüsnü, Salih Hacıoğlu. Elektrikçi Nuri, Hüsamettin Özdoğu, Laz İsmail (Mara), Celal Zühtü Benneci, Nazım Hikmet Hamdi Şamilof, Zeki Baştımar ve daha isimlerini bilmediğim kimselerden 15 kişilik bir liste hazırlandı. Bunların bir kısmı yurt dışında, diğerleri Ceza Evlerinde bulunuyorlardı. Bu liste yazılırken her isim, Merkez Komitesi azalarından en az 2 kişinin teskiyesi alındıktan sonra listeye giriyordu. Delege kaydı halledildikten sonra hazırlanmış program ele alındı ve geçmiş çalışmalar, provakasyonlar ve ihanetler birer birer incelendi. 1925 yılından beri bir çok sebeplerle ve bilhassa Şefik Hüsnü'nün yurt dışında kalışından ötürü Kongre yapılamamış ve faaliyet dışı olmakla birlikte hâlâ Merkez komitesi azası sayılan bazı kimseler bulunduğu görülmüş ve evvelâ bunlar ele alınmıştır.

Bunlardan; Vedat Nedim Tör, Hasan Ali Ediz, Baytar Ali Cevdet'in yaptıkları Provakasyon ve ihanet sayılarak Partiden Tard edilmelerine; Hüseyin Hikmetin (Kıvılcımlı) yaptığı davranışlarla Partiyi lekelediği ve bunun hesabını vermek üzere çağrıldığı halde kongreye gelmemekle parti disiplinine uymadığından Partiden Tard edilmesine;

Sadrettin Celâl Antel ve Şevket Süreyya Aydemir'in istekleri üzerine Partiden kayıtlarının silinmesine karar verilmiş, Tutanak olarak yazılmış ve oylanarak oy birliği ile kabul edilmişti.»

T.K.P. 3. KONGRESİNDE 2 TEKLİF:

«Partinin diğer meseleleri kısa aralıklarla incelenmiş, ka-

rarlar alınmış ve Genel Sekreter ve Merkez Komitesi azalarının seçimine geçilmiştir. 2 Teklif verilmişti; bunlardan biri, Kongrede kaydı yapılarak delegelikleri kabul edilen 30 kişinin Merkez Komitesi Azası sayılması, ikincisi ise, Kongreye iştirake gelmiş 15 kişi'nin Merkez komitesi sayılması şeklinde idi. Ali Rıza Keskin söz alarak, «Burjuvazi bizi her fırsatta ezmektedir, ve serbest kalma hürriyetlerimizi elimizden almaktadır. Biz ikinci teklifi kabul eder ve Ceza evlerinde olup hürriyetleri ellerinden alındığı için Kongreye gelemeyen kıymetli mücahid arkadaşlarımızı komite dışı bırakırsak bu partinin dağılması olur ki, bunu namuslu hiç bir mücahid'in kabul edeceğini düşünmek dahi istemiyorum. Bunun için birinci teklifle, 30 kişilik listede yazılı kişilerin Merkez Komitesi olarak tesçilini ve Yurda gelip otoritesini tesis şartiyle Dr. Şefik Hüsnü'nün Genel Sekreterliğe getirilmesini teklif ediyorum» demişti.

Hatalı çalışması Mustafa Suphici Kadro tarafından bilindiği halde Şefik Hüsnüyü Genel Sekreterliğe teklif, birliği temin etmek için yapılmıştı.

MERKEZ KOMİTESİ, GENEL SEKRETER VE İCRA KOMİTESİ SEÇİMİ:

«Oylamaya geçileceği sırada ikinci teklif sahibi ayağa kalkarak teklifini geri aldığını ve birinci teklife uyacağını bildirdi ve oylanarak Merkez Komitesi 30 kişi olarak, Genel Sekreter de Dr. Şefik Hüsnü Değmer (listeden) kabul edilerek kesinleşti.

Kongrede mevcut 15 kişi'den 5 kişilik İcra Komitesi de seçilerek Kongre çalışmasını bitirdi.»

1932 TEVKİFATI BAŞLIYOR

«Çağrı, 10 şubat günü için tanzim edilmişti. Kongre delegeleri ise daha evvel geldikleri için toplantı 6 Şubatta yapılmış ve bir günde bitirilmişti. Bu dört gün öne alınması, Muhalefette olanlarla, Polisin hazırlığını da alt üst etmiş ve hazırlanan; kongre halinde tevkifat plânı da suya düşmüştü. (Muhalefet, Hasan Ali Ediz ve onun bozguncu çömezleri idi)

Kongreyi basamayan polis; kızgınlıkla saldırmış ve provo katörleri de, muhalefetteki yardakçılarını da sıkıştırmış ve Türkiyeyi adeta bombardımana tabi tutmuştu, 12 şubat 1932 de Edirnede, 13 Şubat'ta İzmir'de, 15 Şubat'ta Adana'da, 18 Şubat'ta Aydın da, 20 Şubat'ta Bursa'da, 22 Şubat'ta İstanbul'da, 5 Mart'ta yine Edirne'de, 6 Mart'ta Samsun'da sıra tevkifatları yapılarak büyük bir dalgalanma yaratıldı ve Merkezi İstanbul kabul edilerek, yakalananlar İstanbula getirildi. Bu tevkifatın hazırlanmasında Hasan Ali Ediz'in ve yardakçılarının polise büyük katkısı olmuştur. Bilhassa, İzmir Sendika teşkili tevkifatında; gönderilen beyannamelerin onun adamlarıyla polisin tertibi olduğu sonradan anlaşılmış ve daha o zaman Hasan Ali hain ilân edilmiştir.»

Mustafa Börklüce bana; İbrahim arkadaş, İzmir tevkifatını İstanbul'a bağlayamadıkları için ondan sonrasını sen benden iyi bilirsin dedi ve yine bilemediğin şeyler olursa bildiğim kadar yardım ederim diye ilâve etti.

Mustafa BÖRKLÜCE ve Kızkardeşi Zehra

Melek TOPÇUOĞLU

İbrahim TOPÇUOĞLU

TÜRKİYE'DE İLK SENDİKA'NIN KURULUŞU VE YIKILIŞI

İzmirde tevkif edilenleri İstanbula bağlayamamışlardı. Çünkü İzmir'de tevkif edilenlerin arasında bir tek bozguncu eleman yoktu, ve yayınladığım «Türkiye'de İlk Sendika» kitabımda belirttiğim gibi, ben askerdim ve bu bozgunculârla ilişkisi olmayan, tamamen sendikalist bir teşkilat kuranlarla alakadardım. Hasan Ali ve polisle çalışan bozguncu grubunun tertiplediği, Şeker kutusu içinde beyanname gönderip, yine polisçe alındıktan sonra, yapılan yakalama da tamamen bir tertipti.

Ben, Eşim Melek ve Kerim Soyka idareci sayılarak 4'er seneye mahkûm olduğumuz bu dava, hakiki bir işçiyi uyandırış davasıydı.

Biz sendika kurmaya başladığımızda; İzmir'de C.H. Partisi de birtakım işçi büroları kuruyor, örgütler meydana getiriyordu. Bu işlerin başında da İzmir valisi Kazım Dirik bulunuyordu. Teşkilâtımız **(Beyannamelerle)** sabote edilip, sorguya çekildiğimizde bizzat İzmir valisi Kazım Dirik Paşa, İzmir'in Sarı kışlasındaki askeri sorgu şubesine gelerek beni karşısına almış **«Biz işçileri bir birlik halinde toplamaya çalışırken, siz ne diye sendika diye bir kuruluş ortaya atarak bozgunculuk yapıyorsunuz»** demişti. Ona cevap olarak; işçinin tek Birliği sendikadır, bütün dünyada böyle örgütlerde işçiler toplanmış bulunuyor, siz neden sendika kurmuyor da başka yolları deniyorsunuz, sendikayı siz kurun hepimiz sendikanıza girelim, aramızda hiç ihtilaf kalmaz demiştim. O tarihte bu valinin emriyle tertipli tevkifatı yaptıran polis müdürü ile görüşen Cumhuriyet ve Akşam gazeteleri muhabirlerinin yazılarını bir belge olarak buraya alıyorum:

15 ŞUBAT 1932 TARİHLİ CUMHURİYET GAZETESİNDEN

«Muhabirimiz İzmir polis müdürü Fevzi beyle konuştu. Aldığı izahat şöyledir: Komünist teşkilatının Merkez Komitesi tamamiyle meydana çıkarıldı. Evlerinde yapılan aramada klişeler, makineler, alet ve edavat bulunmuştur. İstanbul'dan zabıtaya gelen mektupla maznunlardan biri namına İstanbudan şeker kutusu içinde beyannameler gönderildiği bildirildi. Posta ile bir adrese gelen beyannameler bulundu ve müddei umumiliğe teslim edildi. Şimdiye kadar 8 kişi tevkif edildi bunlardan üçü kadındır.»

AYNI TARİHLİ AKŞAM GAZETESİNDEN ALINMIŞTIR:

«15 Şubat 1932 İzmir'de tevkifat. Komünist şebekesinin merkezi bulundu:

Zabıta bir müddetten beri İzmir'de gizli olarak tahrikat yapan komünist şebekesinin yerini arıyordu. Nihayet evvelki gün şebekeyi meydana çıkarmıştır. Zabıtaya gelen mektupla maznunlardan biri namına İstanbul'dan şeker kutusu için de beyannameler geldiği bildirilmiş ve bunun üzerine zabıta akşam üzeri hükümet konağı civarında Berber Osman Nabi Efendinin dükkânında araştırma yapmış ve Osman Nabi Efendi, enişteşi Modelci Kerim efendi ve sanatlar mektebinden Osman ve Mustafa efendiler, Melek, Melâhat ve Makbule hanımlar tevkif edildiler tahkikat yapılmaktadır.»

Bu iki gazete yazısı da; beyannamelerin bilinerek gönderildiğini ve alıcısı beklemeden ve hiç bir cürmü meşhut yapılmadan, zabıt dahi tutulmadan polisçe alınıp götürüldüğünü açık olarak bildiren belgelerdir. Bunlar tevkifatı yapmak için tertiplenmiş bahane ve tutanaklardı ve İstanbul'a bağlama çabalarıydı.

Sendikalist Mücadelemizi gösterir şu ifade dahi bizleri

kurtaramamıştı. Belge... 22 Mart 1933 tarihli İzmir Yeni Asır Gazetesinden:

«Komünistlerin Muhakemesi:

Maznunlar Komünistlik değil İşçiler teşkilatı yapmak istiyorlarmış.

Şehrin muhtelif semtlerine komünistlik propagandasını muhtevi beyannameler atmaktan maznun modelci Kerim ve arkadaşları hakkında muhakemeye dün Ağırceza Mahkemesinde devam edilmiştir.

Celse açılınca sabık Merkez Kumandanı Agâh bey dinlemiştir. Mumaileyh demiştir. ki:

«Ben o zaman Deniz Kumandanı idim. Üçüncü muhakeme şubesine gitmiştim. Orada bir çok beyannameleri ihtiva eden bir Çanta ve sair evrak vardı. Bu sırada İbrahim'in ifadesi alınıyordu, Evrak meyanında mevcut zabıt varakasında yazıldığı şekilde ifadede bulunmuştur ki, bu ifadede maksatlarının Komünistlik teşkilatı değil İşçiler Cemiyeti Sendika tesisinden ibaret olduğu ve bu sebeple müteaddit defalarda toplanıp konuştuklarını ve hazırlık yaptıklarını Beyanname dağıtmadıklarını, bu beyannamelerle hiç alâkaları olmadığını ve bunları polisin getirip çantaya doldurduğunu söylemiştir.»

(Bu ifade mahkemede esen sert havayı yumuşatmış ve salonu dolduran İşçi ve Halk tarafından şiddetle alkışlanmıştır.)

İktidar istediğinde muvaffak olmuş, Sendikalist hamlemizi durdurmuş, dağıtmış ve biz önde gelenleri mahkûm etmişti.

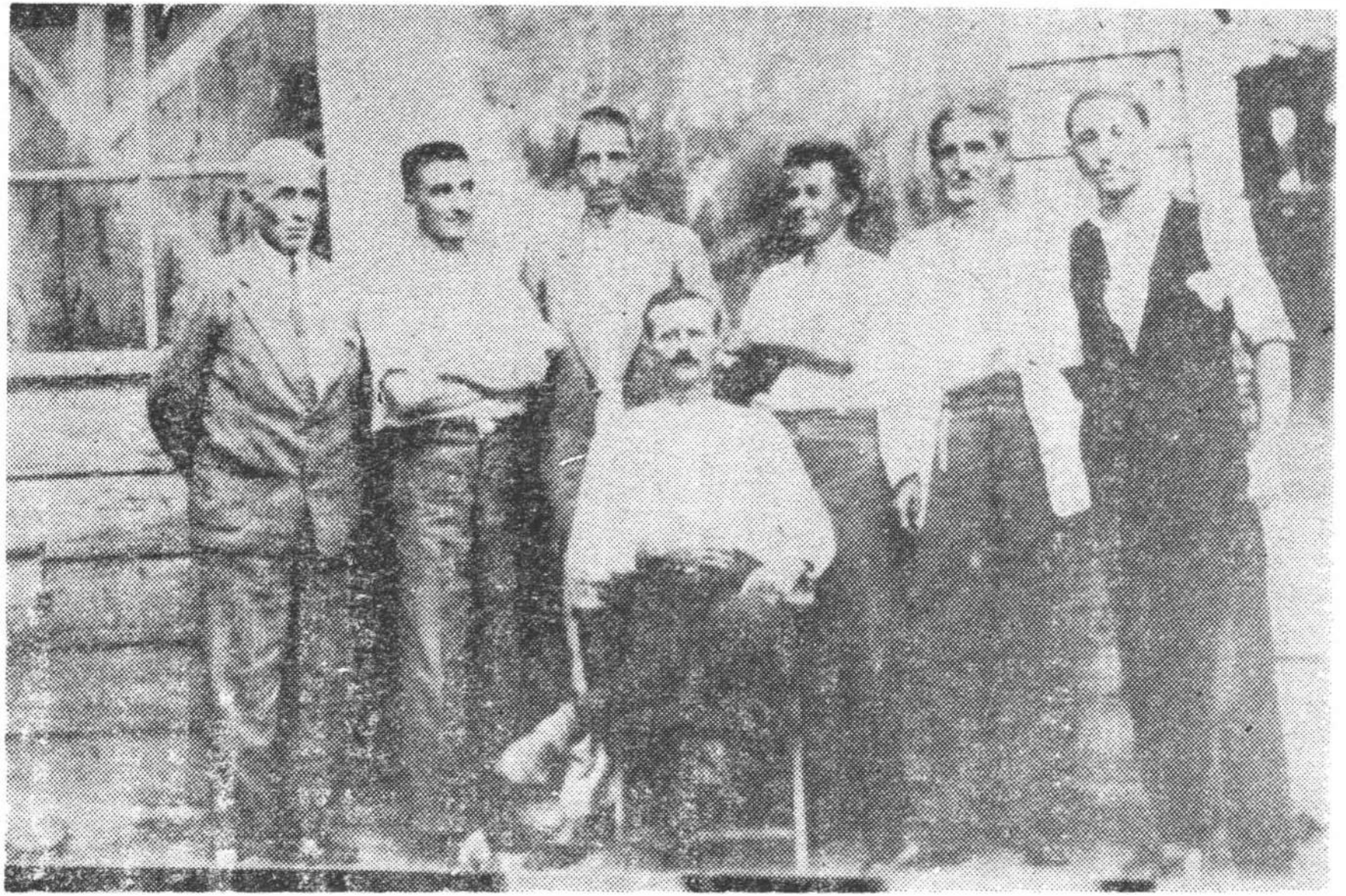
1 — İsmail (Mara)

2 — Kerim SOYKA

3 — Osman UZLAŞ

Sendikacılar İzmir Ceza evinde 1932

İzmir Ceza evinde bir grup 1932.İbrahim TOPÇUOĞLU ayak ta, ikinci sıranın ortasında

İstanbul'a toplanan diğer Vilâyetlerin tevkifatı ve davanın sebep ve neticeleri hakkında malûmat alabilmek için yine Mustafa Börklüce'ye baş vurdum. Bana bu tarihi hadiseleri şöyle anlatmaya koyuldu:

«1932 yılı tevkifatı çok yıkıcı olmuştu, öyle ki Moskova dan Reşat'la birlikte gelmiş Greta bile ihbar edilmiş ve 3 sene cezaya çarptırılmıştı. Biz bu karışık durumu nasıl ve neresinden düzelteceğimizi araştırırken 1933 Af kanunu çıkarılmıştı. İlan edilen bu afla ceza evinde bulunanların hepsi serbest bırakılmış ve hakiki mücahitler kısa bir zamanda birleşmiş, harekâtı ayarlamışlardı.

Hasan Ali Ediz Türkiyede kimsenin yüzüne bakacak halde olmadığından hemen yurt dışına kaçmış ve bir daha yurda dönmemiştir.

Greta, bir müddet Reşatla birlikte yaşadıktan sonra o da Moskova'ya gitmişti. Teşkilât dikkatle eleniyor ve disipline uymayanlar tercit ediliyor, faaliyet dışı bırakılıyor ve onlarla olan alâka kesiliyordu.

Artık zamanı geldiğine kanaat getirerek «Plenum»u topladık. Şefik Hüsnü Af çıktığı halde yurda dönmediği için, daha fazla beklemeden Parti tüzüğü uyarınca geçici bir Sekreter seçtik. Bu Sekreterliğe Nâzım Hikmet getirilmişti. Kongrede icra komitesi sekreterliğine seçilen Sako ve komite azasından bazıları da 1932 tevkifatından kurtulmak için yurt dışına gitmiş olduklarından, yeni 5 kişilik İcra Komitesi Sekreterliğine Hüsamettin Özdoğu'yu, Moskova'daki Harici Büromuza da Lâz İsmail (Mara'yı) vazifelendirdik. Daha bazı kararlar alarak yavaş yavaş teşkilâtı toplamaya ve düzeltmeye başladık. Aradan bir müddet geçtikten sonra, 1932 kongresinde Listeden Genel Sekreter olarak seçilen Şefik Hüsnü'nün Moskova'ya gidip Kominterne Kongre kaydını yaptırma-

sı için Kongre kararlarını ve gerekli diğer evrakları hazırlaya rak Reşat Fuat Baraner'e verip Almanya'da bulunan Şefik Hüsnü'ye onunla gönderdik. Gönderildiğinden iki ay kadar bir zaman sonra Reşat'dan bir mektup aldık; mektup Moskova'dan geliyordu. Mektupta; evrakları Şefik Hüsnü'ye verdim, ben icabına bakarım dedi ve başka birşey söylemedi, ben de buraya geçtim. Burada Greta ile beraberim ve Harici Büro ile de temastayım, burada bir müddet kalacağım, dostça selâmlar, diye yazılmıştı. Reşat, Greta'ya aşık olmuştu. Parti disiplinine göre; Almanyadan geri dönmesi icap ederken Moskova'ya gitmişti, bunu gençlik heyecanına verip, bağlamadan evvel Greta'nın raporu üzerine Moskova'da Harici Büroda 1932 tevkifatında, Greta tevkif edildiği halde onunla açık teması olan Reşat'ın neden tevkif edilmediği sorusu soruldu ve Reşat Greta ile evlenerek 1937 yılına kadar Moskova'da kaldı.»

GRUPLARA BÖLÜNMELER.

«Çoğunluğu burjuva münevverlerinden meydana gelmiş ve İnkılapçılığı kendi düşüncelerine göre yorumlayanlardan Vedat Nedimci bir grup vardı. Ayrıca, Partiyi içten sabote eden ve iki yüzlü çalışan ve bilhassa Partiden atılıp yurt dışına giderek Fransaya yerleşen ve ölünceye kadar orada kalarak Türkiye'deki çömezlerine devrimcilik taslayan Hasan Ali Ediz'ci grup da meydana gelmişti.

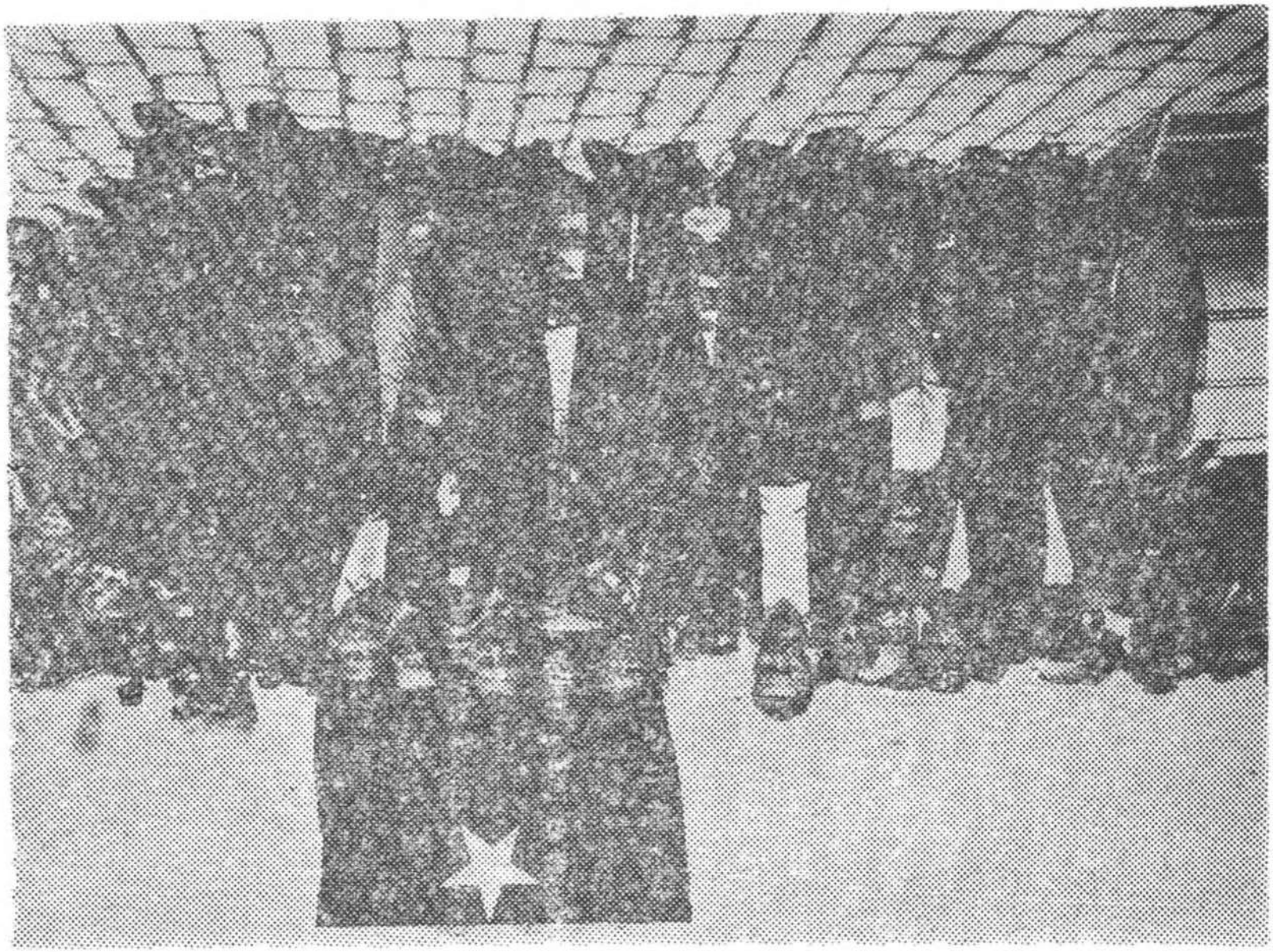
Parti dışı kalan ve Şefik Hüsnü'yü ben temsil ediyorum diye övünerek grupçuluk yapan Hikmet Kıvılcımlı da bir grup meydana getirmişti.

Ayrıca, bu parçalanmalardan istifade ederek güya ara bulucu, birleştirici, oysa tamamen ajanlardan kurulu bir de polis grubu vardı.

Bu grupların bütün uğraşılarına rağmen yıkamadıkları ve ana direği teşkil eden bizim Mustafa Suphi'ci Parti merkez grubumuz, bütün bu engellere göğüs gererek adım adım yolunda yürüyordu.»

İbrahim Topçuoğlu yıldızın tam altındadır.

İZMİR'DE İŞÇİ YÜRÜYÜŞÜ 1937

İZMİR'DE İŞÇİ YÜRÜYÜŞÜ 1937

İbrahim Topçuoğlu x işaretlidir.

STALİN'E GÖNDERİLEN İHANET RAPORU:

«Yurt içinden ve yurt dışından yapılan ayak takmalar, sabotajlar ve envai şekil tertiplere rağmen mücadelemize devam ederken 1935 yılı başında Moskova'daki Harici Büro'dan bir mektup aldık, Bu mektupta «Şefik Hüsnü'nün Stalin'e gizli bir rapor göndermiş olduğu ve bu raporunda Nazım Hikmet, Mustafa Börklüce, Hüsamettin Özdoğu, Hamdi Şamilof, Salih Hacıoğlu, Elektrikçi Nuri ve daha isimlerini kesin olarak tespit edemediğimiz kimselerin Stalin'e karşı olduklarını ve bunun için onları partiden ihraç ettiğini bildirmiş. Bu Jurnalın esasını Komintern Bürosu dahi tam olarak bilmemektedir. Onlar da bunu hayretle karşılamaktadır. Burada Şefik Hüsnü'nün durumu inceleniyor, Öğrendiğime göre, Şefik Hüsnü 1925 Kongresinin kaydını yaptırmamış, program ve evrakını getirip vermemiş ve bugüne kadar Türkiye sallantıda bırakılmış ve 1932 yılı 3. Kongrenin evrakları da gelmemiş ve kaydı yapılmamıştır. Bana bildirildiğine göre, Türkiye durumunu ele alarak bir şekle bağlamak lazımdır. Bunun için bir tahkik komitesi kurarak, Türkiye Komünist Partisinin bundan sonraki durumunu tayin eder karar alınacaktır, yoldaşlarımıza bildiriniz ve komitece istenecek bilgileri vermekten çekinmesinler dediler. Mart 1935»

Moskova'da Şark Milletleri büroları Stalin'in başkanlığında faaliyetlerini sürdürürken, Türkiye Bürosu Mustafa Suphi Sekreterliğinde çalışmış ve Baku'da 1. Kongresini yaparak T.K. Partisi kurulmuştu. Parti Sekreteri ile partizanlardan Jurnalda isimleri yazılı kimselerin çoğunu Stalin şahsen tanırdı. Şefik Hüsnü ise Stalin için bilinmeyen bir şahsiyetti. Troçkist ve Menşevikleri temizlemekte olan Stalin Özel bir komisyon kurdurdu ve netice Şefik Hüsnü'nün aleyhine

oldu. İsimleri yazılan arkadaşlar temize çıktı, Şefik Hüsnü ise kovuldu.

Hemen «Plenum» u topladık. Bu mektubu okuyup, inceledik. Hasan Ali Ediz'in Türkiye'yi birbirine katan beyanname bombardımanını ve polisle birlik provakasyonlu çalışmasını ve tevkifatı yaptıran davranışlarını Şefik Hüsnü'den aldığı direktifle yapmış olduğu anlaşılıyordu. Tahkikat komitelerince sorulması üzerine; T.K.P.'nin ta kuruluşundan beri geçen hadiseleri bir rapor halinde hazırlayarak gönderdik. Bu yazı Nazım Hikmet Sekreterliğindeki Faaliyet Komitemizce yazılmış ve 1935 yılı Nisan ayında Hüsamettin Özdoğu'ya verilerek Moskovaya gönderilmişti. Orada yapılan görüşmelerde; Baytar Ali Cevdet Bürodan alınarak öğretim işlerine verilmiş ve Merkez kadromuzu temsilen tam selahiyetle, Elektrikçi Nuri, Salih Hacıoğlu, İsmail (Mara) kabul edilmiş ve tahkikat yürütülmeye başlanmıştı. Soruşturmanın başlamasıyla Şefik Hüsnü Polonyaya geçmiş ve oradan da Almanyaya gitmiştir. Hüsamettin Özdoğu ise soruşturma sırasında Karısı ve kızı'nın yanında kalmış ve 1936 sonuna doğru yurda dönmüştür.

T.K.P. LİKİDE EDİLDİ - 1937

Kominternce teşkil edilen araştırma Komitesi şöyle bir tesbit yapmış ve kararını vermişti. Kararda:

«Burjuva entrikacısı Dr. Şefik Hüsnü; Mustafa Suphi ve arkadaşlarının öldürülmesini fırsat bilmiş; Halk istirakiyun Fırkasının Türkiye çapında bir Kongre toplayarak T.K. Partisinin 2. Kongresini yapma tekliflerini reddetmiş, kendisini T.K.P. Genel Sekreteri göstererek komintern 5. Kongresine iştirak etmek üzere Moskova'ya gelmiş ve iştirakte israr edince kendisine, T.K.P.'nin Mustafa Suphi Sekreterliğinde ka-

yıtlı bulunduğu, bunun değiştirildiğine dair bir Kongre kararı bulunmadığı bildirilmiş ve memleketine dönerek Kongreyi toplaması, Kongre kararı ile Genel Sekreter seçilirse o zaman kongre evrakları ile gelip kaydını yaptırması söylenmiş ve geri çevrilmişti. Buna kinlenen Şefik Hüsnü, o tarihten sonra yapılan Kongrelerde kendisini Sekreter seçtikleri halde, Parti icra Komitesinde ön kadroyu Mustafa Suphi'ci grubun temsil ettiğini görerek ve bu grubu da yıkma kuvvetini bulamayarak devamlı şekilde bozgunculuk yapmış ve burjuva arkadaşlarından kurdurduğu Vedat Nedim Sekreterliğindeki Merkez İcra Komitesini, entrikacı tutum, davranışları ve hareketleri ile kızdırarak provokasyona sevketmiş ve bütün kadroyu ele verdirmişti. Ayrıca Hasan Ali Ediz'i de kullanarak bozgunculuğa devam ettiği, bütün iyi niyetlerine rağmen Birinci T.K.P. Kongresinden gelen ve Teşkilâtın ana kadrosunu teşkil eden yoldaşları hiç sevmediği, onları çekemediği ve Türkiye hareketini gruplara bölerek Parti çalışmalarını parçaladığı, sekteye uğrattı ve son olarak Stalin Yoldaşa verdiği jurnalde tamamen sahte bir beyanda bulunduğu tesbit edilmiş olduğundan Türkiye K.P. nin bu durumda bir parti olarak kabul edilemeyeceği ve bundan sonra gelişecek samimi mücahitler gurubunun bir parti haline gelmesine imkân verilmek üzere Türkiye namına kayıtlı T.K. P. nin Likide edildiği.» bildiriliyordu.

Bu karardan sonra artık ne Şefik Hüsnü'nün Sekreterliği, ne de Türkiye Komünist Partisi kalmıştı.

Şefik Hüsnü bundan ne kazanabildi? Proleter davasına bir idealist olarak girmemiş miydi?. Sen, Ben davasına dönüştürdüğü mücadelemizin içinden ayrılan burjuva arkadaşları yüksek mevkilere tırmandılar, ama, bu bencil karakteriyle burjuva yüksek mevkilerinde de tutunamazdı. Netekim uzun yıllar kaldığı dış ülkelerde de kendine dost muhiti yaratamadı.

PLENUM TOPLANARAK NAZIM HİKMET'İ GENEL SEKRETER SEÇTİ:

«Partinin likide edilme kararı resmen ilân edilmemiş Harici Büromuz kanalıyla Merkez Grubumuza bildirilmişti. Biz artık yeni bir toparlanmaya ve esaslı kadrolar hazırlayarak, kısa zamanda Kongre'ye giderek yeni program ve yeni bir Genel Sekreter'le Komintern'e kaydımızı yaptırmaya karar vermiş ve bu arada Nazım Hikmet'i Genel Sekreter seçerek faaliyeti hızlandırmıştık. Fakat ...»

DONANMA TEVKİFATI

«Hiç beklemediğimiz bir devrede tepeden inme bir tevkifat yaptırılmıştı. Bu tevkifat öyle bir tevkifattı ki, başı koparmak gibi bir şeydi ve herkesin sevip saygı duyduğu Yavuz zırhlısı, gemiler ve denizaltılara yönelmişti. Komünistler bu gemileri zaptetmek için gemilere nüfuz etmiş, teşkilât kurmuşlardı ve bunların başında da Nazım Hikmet vardı.

Tevkifatı yaptıran ordunun en başında da Mareşal Fevzi Çakmak bulunuyordu. Tevkif edilenler arasında ayrı grup ta olan Hikmet Kıvılcımlı da vardı.

Nazım Hikmet ile Hikmet Kıvılcımlı arasında ise teşkilât birliği yoktu ve olay tamamen bir tertipti. Yavuz zırhlısı baş gediklisi Hamdi Alevtaş 1958 senesinde seninle beraber tevkif edilmişti iki sene beraber kaldınız, donanma tevkifatını o sana daha esaslı anlatmış olmalıdır» diyerek Mustafa Börklüce bu konuda daha fazla izahat vermedi.

Hakikaten Hamdi Alevtaş tahliye edildikten sonra İzmir'e gelmiş, yerleşmiş ve benimle tanışmıştı. 1958 yılında Kıbrıs'ın ya taksim ya ölüm yaygaralarında yapılan tertipli tevkifatta Hamdi de yakalanmış ceza evine getirilmişti. Uzun zaman bir arada kaldığımız Hamdi Alevtaş;

«Donanma tevkifatı için anlatılacak uzun boylu bir şey yoktur. Şunu kesin olarak söyleyim ki gemilerde teşkilât yoktu; gizli olmayıp piyasada satılan şiir ve tercüme kitaplardan başka bir şey bulunmamıştı. Bunları ise gemiye getirip okumak ancak disiplini ilgilendiren şeylerdi. Ama bunlar büyütüldü; yazarları da karıştırıldı ve teşkilât haline getirildi. Nazım Hikmet'in ismi istismar edilerek bizlere akıl almaz ağır cezalar verildi» demişti. Ve her sorduğumda **«Bu dava emirle hazırlandı ve emirle karar verilinceye kadar yürütüldü»** demekte ısrar ederek Fevzi Çakmak'ın bu davada parmağı olduğunda kararlıydı.

İKİNCİ CİHAN HARBİNİN BAŞLAMA DEVRESİ

İkinci cihan harbi başlamış; Avrupa karışmış ve Fransa'da tehlike baş gösterince Şefik Hüsnü Fransa'da kalmayı tehlikeli bulmuş ve Avukat kardeşi yardımıyla Türkiye Hükümetine baş vurarak yurda dönme müsaadesi istemişti. Bu istek, (İsmet İnönü'nün de yardımıyla) Türkiye'de hiç bir surette siyasete karışmayacağına dair Emniyet Genel Müdürlüğü'ne imzalı taahhütname vererek kabul edilmiş ve 1939 yılında yurda dönmüş, bir müddet sonra da askere alınmıştır.

1939 yılı son ayında ben de askere alınmış ve kıtam olan İzmir Gaziemir Hava kuvvetleri merkezine gönderilmiştim. Misafirhane dedikleri yeni gelip gidenlerin uğradığı koğuşta bir ay kadar bekletilmiştim. Beni göndereceksleri kıtayı kararlaştıramadıkları anlaşılıyordu; nihayet Akhisar'da üstlenmiş bir seyyar topçu bölüğüne gönderdiler. Orada da bir misafir gibi tutuldum ve kısa bir hizmet yaptırılarak terhis oldum.

Ben İzmir'de yaşadığım için İstanbul'da olanları iyi bir şekilde bilemezdim ve esaslı notlar alabilmek için yine Mustafa Börklüce'ye rica ettim ve 1940 - 1946 arası geçmiş olayları anlatmasını istedim.

Mustafa Börklüce bu arayı bana şöyle anlatmıştı:

«Reşat Fuat Baraner de yurda dönmüş, askere gitmeler gelmeler olmuş ve bu duraklamalardan sonra grubumuzdan olan Reşadın Sekreterliğinde bir İcra Komitesi kurarak faaliyete sokmuştuk. Atılan şiarlar; Faşizme karşı cephe birliği, tek cephe ve vurgunculara karşı savaştı. Bu şiarlar bilhassa gençler tarafından tutuluyor ve yayılıyordu.

Bu arada Şefik Hüsnü taahhüdüne sadık kalmış ve hatta hastalanıp ameliyat olduğundan askerden terhis edilmiş ve evine kapanarak en yakın burjuva arkadaşlarından dahi geçmiş olsun demeye gelmek isteyenleri kabul etmemişti. 1943 yılına kadar da hiç bir davranışta bulunmadığı biliniyordu. Zaten etrafı da yoktu.»

Mustafa Börklüce'nin bu sözlerini doğrulayan belgeyi çok sonraları elde ettim, onu buraya almak İstanbul piyasasında devrimci geçinenleri su yüzüne çıkarmak bakımından çok faydalı olacaktır:

Devrimci yazarlardan Kerim Sadi'nin yazı hayatının 50. yılı için bir kitap yayınlanmıştı. Bu kitapta Kerim Sadi için bir çok kimselerin methiye yazıları vardı. Ben bu yazıları okurken Mustafa Börklüce'nin **«Şefik Hüsnü kimse ile konuşmuyordu»** sözünü destekleyen bir yazı gördüm. Kapmaca düzmece ve devrişme yazılarla kitaplar düzenleyen ve devrimci komünistlere dil uzatan bu yazısını buraya aktarıyorum. Yazar Rasih Nuri İleri'dir. Yazısı da şöyledir:

«Broşürlerinden tanıdığım Kerim Sadi dostumu ilk defa 1942 yılının yaz aylarında Sansaryan hanının tavan aralarında gördüm.. Arif Dino'ya bazı eşya ve bu arada büyük bir kutu pasta götürmeye gitmiştim. Birinci şubede bulunanlar arasında Kerim Sadi de vardı. İşin garip tarafı «Komünist Partisi» üyesi bilinenlerin bu sürgüne dahil edilmemesiydi. Örneğin az önce Dr. Şefik Hüsnü Değmer Sivas'ta yüzbaşı

rütbesiyle askerliğini yaparken hastalandığından terhis edilmiş ve ameliyatından sonra evine dönmüştü.»

Ben bu kadar kısmını naklettim, isteyen saçmalıklarla dolu yazının tamamını kitaptan okusun.

Şefik Hüsnü siyasetle uğraşmayacağı taahhüdüne bağlı idi ama, diğer mimli komünistlerin sürgüne gönderilmeyerek himaye edildiklerine dil uzatan bu büyük devrimci; Sansaryan hanına polislere ziyafet çekmek için büyük bir pasta kutusu ile gidiyor ve megoloman hastası olduğu için bu saçmalıkları kitaba rahatlıkla yazabiliyor, Tarih nelerle doludur. Fransa'da halk ekmeksiz, aç kıvranırken; Marie Antuanet ekmek yoksa pasta yesinler diyor ve boynu giyotinde kesiliyor. Rasih Nuri de komünistler himaye edilerek sürgüne gön derilmiyor derken kendisi büyük bir pasta kutusuyla Sansaryan handa ziyafet çekiyor. Harbiyede 1947 de komünümüzda çorbamızı içen Kerim Sadi için 2. kitabımda açıklamam olacaktır.

Rasih Nuri'nin bu yazısı kitaba yazıldığında Mustafa Börklüce ölmüştü. Ben yine Börklüce'nin bana anlattıklarına devam ediyorum:

«Gençlik arasında geniş bir heyecan ve dalgalanma vardı. Nerede ise SS ler gibi kollarında işareti eksik, çizme giymiş Turancılar kol geziyor; meydan okuyorlar, Hitleri tutuyorlardı. Bu açık gösteriş karşısında Faris Erkman'ın imzasıyla «En Büyük Tehlike» broşürü yayınlanarak dağıldı. Yazar, belli olduğu için Faris sorguya çekildi; zorlandı ama kimseyi ele vermedi.»

FARİS ERKMAN

1947 yılında Harbiye Ceza evine getirildiğimizde Faris Erkman'la tanıştım. Narin yapılı, güzel bir delikanlı sayılırdı ve her davranışı olgunluğunu ispatlıyordu. İleri Gençler Birliği kolundan ele verilmiş ve yakalanmıştı. Ressamdı. Ken-

disi ile çok samimi konuşmalarımız olmuştu. Ve bence kıymeti çok olan, kontraplak üzerine 40x60 ebadında yağlı boya bir resmimi yapmıştı. O resmi çerçevelettim ve camla muhafaza altına aldım, koruyorum.

Yine Börklüce'nin anlattıklarına dönüyorum:

«En Büyük Tehlike broşüründen bir müddet sonra, hiç beklenmedik bir anda Reşat ve bazı arkadaşlar tevkif edildiler. Tevkifatta esaslı bir açık verilmemişti. Biz sebebini araştırırken, bir komünist tevkifatının daha yapıldığı gazetelerde yayınlandı.»

MİHRİ BELLİ'NİN ORTAYA ÇIKARILMASI

«Tevkifatın yapılmasına hayret etmiştik, hemen durumu inceledik. Başlarında İstanbul İktisat Fakültesi Asistanlarından Mihri Belli isminde biri olmak üzere, Tahsin Berkmen, Sefa Yurdanur adında üç kişi yakalanmıştı. Bunlar Süleymaniye camiinin iki minaresi arasında «Saraçoğlu Hükümeti Faşisttir» yazılı afiş asmak istemişlerdi. Bu üç kişilik tevkifat, sorgular sırasında yayıldı, bir çok sempatizan talebelerin isimleri karıştı ve İleri Gençler Birliği'ne sıçratılarak büyük bir grup tutuklanıp ceza evine sokuldu.

Savcılık bu gençlerin Mihri Belli tarafından yetiştirilip teşkilatlandırıldığını iddia ederken; biz Gençler Birliği ve diğer Gruplardan haberdardık ama, idareci diye Mihri'nin ortaya atılması ve israrla başa kondurulmaya çalışılması bizi daha derin araştırmaya sevk etmişti. Hiç bir harekâtta kumandan; durun ben siperden çıkıyorum, ben vurulursam siz arkamdan gelin taktiğini kullanmaz. Bu, orduyu başsız bırakmak, orduyu terk etmek olur ve orduda bu hareket suçtur. Hakiki kumandan; ordusu varsa öncüler çıkarır, vazife verir ve hedefe gönderir. Demek ki, Mihri'nin grupları yoktu ve bilhassa kendisinin ismen meydana çıkması etrafını kabartması ve tevkif edilmiş olan Reşat Baraner'e çullanarak Gru-

bumuza sokulması plânlanmıştı. Zaten asmak için değil, isim yapmak için bir kaç metre yazılı bez getirilip cami bekçisinin gözü önüne konmuş, yakalanma olmuş ve tevkifat genişletilerek Reşat'ın mahkeme edildiği Gruba kadar uzatılarak iki mahkeme davasının birleşmesi temin edilmiş ve 28 kişi mahkûm edilmiştir.»

ŞEFİK HÜSNÜ'NÜN ORTAYA ÇIKIŞI

«Araştırmalar sonunda Komitemiz şu sonuca varmıştı: Emniyet Genel Müdürlüğüne siyasetle uğraşmayacağına dair taahhütname imzalayan Şefik Hüsnü, Merkez Teşkilatımızın Türkiye'de solun faaliyetine hakim olduğunu ve önderlik ettiğini öğrenmiş Reşat Baraner'in idare ettiği Gençlik Kollarının Faşizme karşı faaliyet gösterdiklerini de tespit etmişti.

Bu arada Komintern de dağıtılmış olduğundan Şefik Hüsnü teşkilata karışmayı aklına koymuş, bu arada yapılmış kötülüklerinin üzerine sünger çekip temizlemek yollarını aramaya koyulmuş ve ceza evinde Nazım Hikmet'le birlikte yatan Hikmet Kıvılcımlıyı aracı olarak kullanmak istemiş, fakat Hikmet Kıvılcımlı dahi ona yanaşmayıp red edince başka yollar aramaya girişmişti. İşte tam bu sırada bir tanıdığı, çok ateşli bir genç olan İktisat Fakültesi Asistanı Mihri Belli isminde birini Şefik Hüsnü'ye tanıtmıştı. Böyle bir fırsatı Şefik Hüsnü gibi bir kimse kaçırır mıydı? Mihri Belli ile tanıştı ve kendi idaresinde, onu şöhret yapacak bir vazifeye tayin etti.

Bu vazife çok basitti, ama şöhrete kavuşturmaya yeterli idi. Ve plân tatbik edilerek Mihri Belli böylelikle ortaya çıktı Reşat Baraner'e sıkıca sarıldı, Şefik Hüsnü'ye de bağlanmış oldu.

Bu dram oynandıktan sonra Şefik Hüsnü yavaş yavaş bizimle irtibat aramış, neşriyat sahasına sokulmuş, Tancılarla

bağ kurmuş ve aleyhinde olan havayı yumuşatmaya çalışırken, ikinci cihan harbinin bitmesiyle de tamamen su yüzüne çıkmıştı.»

Mustafa Börklüce biraz duraklayıp düşündükten sonra bana dedi ki:

«İbrahim kardeş, bütün iyi niyetlerle attığımız adımlar köstekleniyor yolumuza devamlı moloz dökülüyor ve kalleşliğin daniskası yapılıyordu. Benim anlatmama artık lüzum yoktur, bundan sonrasını sen benden iyi biliyorsun. Şefik Hüsnü'nün gönderdiği çağrı mektubu üzerine İzmir'den bana geldiğinizde ben size; «Bu adama itimad edilmez yine bir entrika çevirir ve esmekte olan demokratik hava içinde atacağımız kuvvetli bir adımı hazmedemez, bizi baltalar demedim mi? Görüşüm yanlış mı, aynen çıkmadı mı? İşte burada Harbiye ceza evinde bulunuşumuz ve Şefik Hüsnü'nün el yazılı itirafları bu doğru görüşümü desteklemiyor mu?» dedi ve anlatmasını kesti.

Daha evvel Mustafa Börklüce'nin anlattığına göre:

Nazım Hikmet'i moralman yıkmak için ağır cezalar verilmiş ve uzun zaman ceza evinde kalması, üzerinde bulunan Genel Sekreterlik vazifesini yapamaz hale getirmişti. Bundan da ayrıca sıkılmakta olduğundan Hamdi Şamilof'la anlaşmış ve «Plenum» un toplanmasıyla yeni bir Sekreterin seçilmesini teklif etmiş ve Mustafa Börklüce'yi Genel Sekreterliğe teklif ve teskiye etmişlerdi. Bunun üzerine 1/1/1946 tarihinde toplanan «Plenum» da bu teklife uymuş ve Genel Sekreterliğe Mustafa Börklüce'yi seçmişti.

Ben daha evvel yazılı satırlarda anlattığım iki Parti kuruluş ve yıkılışını daha fazla açıklığa kavuşturmak için bizzat içinde bulunduğum 1946 parti kuruluşlarının perdesini açıyorum.

Dr. ŞEFİK HÜSNÜ'NÜN PARTİ KURMA ÇAĞRISI

1946 yılı Nisan ayında Ali Rıza Keskin beni ve Kerim Soyka'yı çağırarak, İstanbul'dan Şefik Hüsnü'den bir mektup geldiğini, bu mektupta bir legal parti kurulması düşünül düğünü ve görüşmek anlaşmak üzere kendisi ile temas kurmamızı yazıyor dedi. Mektubu gösterdi ve **«Bu bizi bölme taktiği olabilir, ikiniz İstanbul'a gidin arkadaşlara bildirin onlara da çağrı mektubu gelmiş ise inceleyin, bir karar alın, ben alacağınız karara iştirak ediyorum»** demiş ve bizi İstanbul'a göndermişti.

Kerim Soyka ile İstanbul'a geldiğimizde doğru Mustafa Börklüceye gittik, konuştuk:

Mustafa Börklüce **«Şefik Hüsnü Merkez Komitesi'ne de bir mektup gönderdi. Bunda barış elini uzattığını bildiriyor ve dargınlıkları bırakalım, birleşelim ve Legal bir parti kuralım teklifinde bulunuyor ve toplantıya çağırıyor.»** demişti. Akşam oturup konuştuğumuzda Hüsamettin Özdoğu bize:

«Arkadaşlar, biz hiç bir zaman Şefik Hüsnü'ye fenalık yapmadık. Fenalıklar ve samimiyetsizlikler hep ondan geldi. Şimdi bizim birliğimizi bildiği halde, hem Merkeze ve hem de İzmir'e mektup gönderiyor. On senedir yurt dışındadır, belki karakterini değiştirdi diye düşünsek, bu ayrı ayrı çağrıyı neye yoralım, bu durumda ya görüşmeyi red edelim veya gidip isteğini öğrenelim.» demişti. Şefik Hüsnü'nün çağrısına iştirak kararı alarak bir Cumartesi günü akşamı evine gittik. Bizi neşeli bir halde karşıladı, çok samimi bir şekilde oturmak için yer gösterdi ve ayrı ayrı yanımıza gelerek el sıktı ve hoş geldiniz dedi. Sonra kendisi de bir koltuğa oturarak; taktim için içimizde yabancı kimse yoktur, bir birinizi tanıyorsunuz dedi ve şöyle konuştu:

«Şimdi isteğim şudur; aradan uzun yıllar geçtikten sonra bizler yine bir araya gelebildiğimize göre mücadeleden korkmaz, yorulmaz idealist insan olduğumuzu ispatla-

mış bulunuyoruz. İdealist insanlar ise dava uğruna bir çok fedakârlıklar yapmaktadır. Bunun için geçmişi bir tarafa atalım yeni bir aşk, yeni bir dostluk samimiyeti ile beraberce yeni adımlar atalım, beraber çalışalım, benim kanaatıma göre Legal bir Parti kurulması imkânı vardır.

Birlikte çalışmak ve birlikte karar almak için sizleri buraya çağırdım, dağınıklığı ve dargınlığı ortadan kaldırmak için, Siz selâhiyetli arkadaşlarla birlikte karar almayı en doğru yol kabul ettim. Teklifimi bildireceğim kabul veya red kararı alabilecek durumda olduğumuzu zannediyorum, Mustafa arkadaş ne dersiniz» demiş ve Börklüce'ye bakmıştı. Bundan da Börklüce'nin Genel Sekreter olduğunu öğrenmiş olduğunu anladık. Mustafa Börklüce başını çevirip hepimize baktıktan sonra Şefik Hüsnü'ye dönerek:

«Siz kadromuzu bilirsiniz: Nazım Hikmet, Hamdi Şamilof, Reşat Fuat Baraner ceza evindedirler. Lâz İsmail Moskova'daki Harici Büromuzda, İhsan Özgen, Ali Rıza Keskin İzmir'de bulunuyorlar. Siz, ben, Hüsamettin Özdoğu, Fuat Bilege, Kerim Soyka, İbrahim Topçuoğlu, Ahmet Fırıncı, Celâl Zühtü Benneci burada bulunuyoruz. Ve karar alabilecek durumdayız, bize teklifiniz nedir, söyleyin inceleyelim ve kararını verelim» dedi ve daha evvelki satırlarda yazdığım gibi Şefik Hüsnü; Mareşal Fevzi Çakmak, Cami Baykurt, Dr. Tevfik Rüştü Aras'la konuşmuş, anlaşmış gibi bize adaylıklarını sunmuştu. Oysa sonradan anladık ki, onlarla kendisi konuşmuş dahi değildi. Adaylığı sunularak kabul edilen Esat Adil Müstecabi'nin Sekreterliğinde kurulmasına karar verilen T.S. Partisi'nin kadro ile desteklenip teşkilâtlandırılmasını yine Şefik Hüsnü teklif etmişti. Sonradan döneklik yaparak **«Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi»**ni kurmaya kalktığında, bu partinin başkanlığını teklif ettiği Sabiha Sertel ve Sadrettin Celâl Antel de, bu kuruluşun iç yüzünü bildikleri için Şefik Hüsnü'nün başkanlık teklifini reddetmişler ve Şefik Hüsnü'yü arkadaşlarına ve teşkilâta ihanetle suçlamış-

lardır. Bilhassa, Müntekim Ölçmen'i göndererek ısrarla başkanlık almasını istediği Sadrettin Celâl'in onu reddi, Şefik Hüsnü'yü çılgına çevirmiş ve alel acele teşkilâtın tasvibini almadan selahiyetsiz kimselerle **«T.S.E.K.»** Partisini kurmuş, bozguncu durumuna düşmüş ve kadroyu polisin kucağına atmıştır.

HARBİYE ASKERİ CEZA EVİNDE

Sansaryan handan Harbiye Askeri Ceza evine getirilerek büyük bir koğuşa doldurulduk, burası iki kısımdan ibaretti. Bir kısımda altlı üstlü ikişer yataklı askeri ranza'lar sıralanmıştı, ranzalara birer saman yatak, yastık ve battaniye konulmuştu. Diğer bölümde ise uzun masalar ve etrafında tahta sıralar vardı.

Ben geldiğimde koğuşun yarısı dolmuştu. Bizleri getiren polis otobüsleri bir kaç sefer daha yapmış ve akşama kadar Şefik Hüsnü hariç tutuklu olanların hepsini taşımışlardı. Ceza evi Müdürü gelerek tutukluların hepsinin getirildiğini, bir Şefik Hüsnü'nün kaldığını, onun da bir iki güne kalmaz getirileceğini, uzun ifadesinin yazılmakta olduğundan bekletildiğini söyledi ve siz istediğiniz gibi yerleşin dedi ve gitti.

Koğuşta etrafa göz gezdirdim, büyük bir kalabalık vardı herkes hayret ve hasretle birbirine bakıyordu. Bir kısmı birbiri ile tanışıyor bir kısmı tanışmıyordu. Bunun üzerine evvelâ tanışma, sonra barışma ve kucaklaşmalar başladı ve uzun bir zaman devam etti. Onlara dikkatle bakıyordum: Bilhassa Ahmet Fırıncı ve Celâl Benneci beraber toplanıp «Plenum» kararıyla «T.S.P.» kurulup kadro idaresinde faaliyete sokulduktan sonra ana gruba yüz çevirip Şefik Hüsnü'ye kaymışlar ve yıllarca Sekreterliğinde çalıştıkları Hüsamettin Özdoğu'yu Şefik Hüsnü'nün ihanetle suçlanmasına göz yummuş, iştirak etmişlerdi. Şimdi kucaklaşarak af dilemeleri ve

öpüşmeleri beni gözlerim yaşaracak kadar etkilemişti. Bunların ikisi de Şark Üniversitesinde okutulmuş, Parti disiplin ve ahlâkı dersleri okumuş kimselerdi. Ayrıca devrimcilerce iyi biliniyorlardı. Gerçi bir aralık Celâl, Hasan Ali Ediz'e uymuş fakat ihanet taktiğinin yürütüldüğünü anlayınca hatasını kabul ederek ana kadroya dönmüştü. Bu kez de ikinci hatasını kabul ettirmek için Hüsamettine sarılıp yanaklarından öpüyordu.

1. KOMÜNA'NIN KURULUŞU

Tanışma kucaklaşma ve barış havası geç vakitlere kadar sürmüştü. Nihayet isteyen istediği yere yerleşmiş ve bu muhabbet gecenin yarısına kadar devam ederek sesler kesilmişti.

Devrimcilerin usullerine göre bir idare komitesi kurmak gerekiyordu. Sabah ilk işimiz masaları sıraya dizmek ve etraflarına sıraları yerleştirmek oldu. Daha sonra masalar etrafında toplandık ve bir Komüna kurmaya karar verdik. Kimse itiraz etmemiş iştirakten çekinmemişti.

Komüna İdare komitesine 7 kişi seçildi. Bunlardan beşi gençlerden ikisi yaşlılardan idi. Yaşlılardan Celâl Zühtü Benneci ve Ben seçilmiştik.

Bu tarihçenin devamını da ikinci kitabımda yazacağım.

177. sayfadaki resmin isim listesidir.

Soldan Sağa:

1 - İbrahim Topçuoğlu
2 - Esat Âdil Müstecabi
3 - Aram Pehlivanyan
4 - Mehmet Bezgin
5 - Mustafa Börklüce
6 - Osman Kuzeyli
7 - Bahri Ateş
8 - Bir asker
9 - Tahir Ağralı
10 - Hilmi Seyhan
11 - Hürriyet Ergintürk
12 - Süleyman Taki
13 - İsmi Hatırlanamadı

Harbiye Askeri Ceza evinde 1947
Soldan Sağa:

1 - Barkef Şamikyan
2 - Jak İhmalyan
2 - Dr. Hayık Açıkgöz
4 - Hürriyet Ergintürk
5 - İbrahim Topçuoğlu
6 - Sabri Soyavar
7 - Aram Pehlivanyan
8 - Hilmi Seyhan
9 - İbiş Aydınlatan
10 - Osman Kuzeyli
11 - Leon İller

MÜHİM TEVKİFATLAR

1925 yılında Amele Teali Cemiyeti 1 Mayıs Broşürü

1927 » Vedat Nedim Tör'ün Polise İhbarı

1928 yılında Vedat Nedim Tör'ün Polise İhbarının Devamı.

1929 Hikmet Kıvılcımlı gençlik kolu provokasyonu

1930 Hasan Ali Ediz'in Provokasyonlu Neşriyatı

1931 Hasan Ali Ediz'in Provokasyonlu Neşriyatı

1932 Hasan Ali Ediz'in ve grubunun sendikayı ele verişi

1936 Sendikalist hareketlerin tevkifatı

1938 Donanma tevkifatı

1944 Reşat Fuat'ın Demokrat Cephe Birliği tevkifatı

1944 İleri Gençler Birliği ve Mihri Belli'nin tevkifatı

1946 2 Sosyalist Parti'nin tevkifatı

1951 Romantik Teşkilâtın tevkifatı

1958 Kıbrıs davası, Bombalı İzmir tevkifatı İ. Topçuoğlu.

T.K.P. KURTULUŞ VE MÜCADELE BAŞLANGICINDAN BUGÜNE KADAR ÖLMÜŞ OLDUKLARINI TESBİT EDEBİLDİĞİM MÜCAHİTLERİN LİSTESİDİR:

Mustafa Suphi
Semiramis Suphi
Maksut Ekşi
Osman Topçuoğlu
Ethem Nejat
Kadir Erzurumlu
Yakup Kınalıoğlu
İsmail Hakkı
Şefik Borçkalı
Topçu Hakkı
Dursun Ali
Halil Aydınlı
Kâzım Ali
Hilmi Celâl
Asker Ali
Asker Hakkı
Asker Nazmi
Melek Topçuoğlu
Ali Rıza Keskin
Kerim Soyka
Mustafa Börklüce
Dr. İhsan Özgen
Hüsamettin Özdoğu
Nazım Hikmet Ran
Salih Hacıoğlu
Hamdi Şamilof
Elektrikçi Nuri
Vanlı Kâzım Kip

Reşat Fuat Baraner
Ahmet Fırıncı
Celal Zühtü Benneci
Reşit Menteşoğlu
Esat Adil Müstecabi
Sadrettin Celâl Antel
Fuat Bilege
Ertuğrul Kesirli
Hilmi Seyhan
Küçük Hilmi
Faris Erkman
Ferit Kalmuk
Halil Yalçınkaya
Hamdi Alevtaş
Ahmet Dağ
Medet Aslan
Hasan Erin
İbiş Aydınlatan
Mustafa Arhavi
Cenab Şahabettin Kıvılcımlı
Efe Selâhattin
Mehmet Emin Sekün
Hikmet Kıvılcımlı

Devamı bundan sonraki kitaplarımda yayınlanmak üzere bu devrimcilerin siyasi biyoğrafilerini, fotoğraflarını ve Haklarında yazılmış, Destan, Methiye ve şiirleri araştırıyorum.

Bunlardan bir kaç tanesini burada yayınlıyorum:

1 — Nazım Hikmet'ten Mustafa Suphi ve Arkadaşlarının öldürülüşü üzerine.

2 — Nazım Hikmet'in ikinci kitapta açıklanacak bir not şiiri.

3 — Nazım Hikmet'ten Salih Hacıoğlu için.

4 — Nazım Hikmet'in Kendisi için yazdığı, Otobiyoğrafi 1961 yılı

5 — Mustafa Suphi ve yoldaşlarına dair bir Karadeniz destanı.

6 — Bir karadeniz ağıdı.

ONBEŞLERİN KİTABESİ

Kalbim.
Göğsümde 15 yara var!.
Saplandı göğsüme 15 kara saplı bıçak!.
Kalbim yine çarpıyor,
Kalbim yine çarpacak!!

Göğsümde 15 yara var!
Sarıldı 15 yarama
Kara kaygan yılanlar gibi karanlık sular!
Karadeniz boğmak istiyor beni
boğmak istiyor beni
kanlı karanlık sular!!

Saplandı göğsüme 15 kara saplı bıçak.
Kalbim yine çarpıyor.
Kalbim yine çarpacak!..

Göğsümde 15 yara var!.
Deldiler göğsümü 15 yerinden!
sandılar ki vurmaz artık kalbim kederinden!
Kalbim yine çarpıyor,
Kalbim yine çarpacak!!

Yandı 15 yaramdan 15 alev,
Kırıldı gözsümde 15 kara saplı bıçak...
Kalbim
kanlı bir bayrak gibi çarpıyor

ÇAR-PA-CAK!!.

Nazım Hikmet

NOT:

Alamanya yıkıldı.
Temerküz kampından kurtarıldı muhterem peder.
Ve yine Şeytan'ın iğvasına uymasaydı eğer
önemli Alaman demokratlarından biri olurdu bugün
Anglo-sakson işgal bölgelerinden birinde.
Halbuki yine uydu Şeytan'a.
Ve yine bir pazar günü ve aynı kilisede yine
batılı müttefikleri methü sena edeyim derken
41 yılında söylediklerinden bazı fasılları tekrarladı
aynen
bilhassa mal nizamına ait olanları.
Ve Katolik bir Amerikan subayının emriyle
(tevkif edilmediyse de bu sefer)
kovuldu kiliseden muhterem peder.
Yine arkasından baktı Şeytan:
çekik kaşlarında biraz daha çok ümit
sivri sakalında biraz daha az keder...
1946 Şubat 17

İkinci kitabımda; Mehmet Fuat'ın yayınlarından alınan bu Notun Nazım Hikmet tarafından kimin için yazıldığı ve yapılan değişikliklerin neler olduğu açıklanacaktır.

OTUZDOKUZUNCU YILDÖNÜMÜ'NE ARMAĞANIMDIR.

Hacı Oğlu Salih memleketimdendi,
Karadenizden.
Kocaman gözlü, kocaman burunluydu,
Dazlaktı.
Komünistti on dokuzdan.
Dövüştü.
Hapislere düştü.
Yattı Ankara'da, Kırşehir'de.
Sonra, geçti bu yana,
yani ikinci vatana.
Baytardı, Kirofabat köylerinde hasta keçilere baktı.
Yıllar, eğrilen bir yün ipliği gibi aktı
namuslu, çalışkan parmaklarından.
Sonra, 49'da, Moskova'da, Martın onuncu gecesi
oturmuş Engels'i okuyordu
geldiler
götürdüler
sürdüler Altay bucağına.
Ne bir dağ devrildi içinde,
hatta ne bir toprak parçası kaydı,
yalnız inme indi sağına,
altmış yedi yaşındaydı.
Altı yıl Hacı Oğlu Salih
kutladı devrimin yıldönümünü
telörgüler ve kurt köpekleriyle çevrili
ve öldü bir bahar günü
elli kişilik barakasında.
Bu akşam Moskova'da bayram eyledik,
kutladık devrimimizin yıldönümünü.
Dolaştı türkü söyliyerek alanları Marks
Engels
Lenin
ve temize çıkma kâğıdı Salihin...

Nazım Hikmet.
Moskova 1956

BU OTO BİYOĞRAFİ 1961 YILI 11 EYLÜLÜNDE DOĞU BERLİN'DE YAZILDI.

1902'de doğdum
Doğduğum şehre dönmedim bir daha
geriye dönmeyi sevmem
üç yaşımda Halepte paşa torunluğu ettim
On dokuzumda Moskovada Komünist üniversite
öğrenciliği
kırk dokuzumda yine Moskova'da Tseka-Parti konukluğu
ve on dördümden beri şairlik ederim.
Kimi insan otların kimi insan balıkların çeşidini bilir
ben ayrılıkların
Kimi insan ezbere sayar yıldızların adını
Hapislerde de yattım büyük otellerde de
açlık ta çektim açlık grevi de içinde ve tatmadığım
yemek yok gibidir
Otuzumda asılmamı istediler
kırk sekizimde Barış Madalyasının bana verilmesini
verdiler de
Otuz altımda yarım yılda geçtim dört metre kara betonu
elli dokuzumda on sekiz saatte uçtum Prağdan Havanaya
Lenin'i görmedim nöbet tuttum tabutunun başında
dokuz yüz yirmi dörtte
Dokuzyüz altmış birde ziyaret ettim anıtkabri kitaplarıdır
Partimden koparmağa yeltendiler beni
Sökmedi
yıkılan putların altında da ezilmedim
951'de bir denizde genç bir arkadaşla yürüdüm üstüne
ölümün
52'de çatlak bir yürekle dört ay sırtüstü bekledim ölümü
Sevdiğim kadınları deli gibi kıskandım
şu kadarcık haset etmedim Şarlo'ya bile
aldattım kadınlarımı

konuşmadım arkasından dostlarımın
içtim ama akşamcı olmadım
hep alnımın teriyle çıkardım ekmek paramı ne mutlu bana
başkasının hesabına utandım yalan söyledim
yalan söyledim başkasını üzmemek için
ama durup dururken de yalan söylemedim
Bindim trene uçağa otomobile
çoğunluk binemiyor
operaya gittim
çoğunluk gidemiyor adını bile duymamış operanın
çoğunluğun gittiği kimi yerlere de ben gitmedim 21'den beri
Camiye kiliseye tapınağa havraya büyücüye
ama kahve falına baktırdığım oldu
yazılarım otuz kırk dilde basılır
Türkiyem'de türkçemle yasak
Kansere yakalanmadım daha
yakalanmam da şart değil
başbakan filan olacağım yok
meraklısı da değilim bu işin
bir de harbe girmedim
sığınaklara da inmedim gece yarıları
yollara da düşmedim pike yapan uçakların altında
ama sevdalandım altmışıma yakın
sözün kısası yoldaşlar
bugün Berlin'de kederden gebermekte olsam da
insanca yaşadım diyebilirim
ve daha ne kadar yaşarım
başımdan neler geçer daha
kimbilir

Nazım Hikmet.

MUSTAFA SUPHİ VE YOLDAŞLARINA DAİR BİR KARADENİZ DESTANI

Adın Mustafa Suphi
Komünist olmuş zatun
Trabzon denizinde
Döküldü puli purtun.

Peşinize bir motor
Dolu çarşaflı hatun
Yolculuk Ankara mı
Yoksa çiçekli Batum.

Aslan gibi kürkledin
Horoz kanadı çarptın
Çarşaflar açılınca
Canına canlar kattın.

Arada büyük farkla
Eşkiyalar saldırdı
Baştan kara etmeden
Denizlere daldırdı.

İçimiz sızlayarak
Uzun zaman bekledik
Ağıtlar ve destanlar
Sıralayıp ekledik.

Yoldaşlarından biri
Fidan boylu al atım
Ona gönül bağlamış
Yolları gözler zatum.

Kana kan ve bir zaman
Ona ninni söyledim
Beşikte ki bebeğe
Mustafa ismi koydum.

1337 (1921)

Bir Karadeniz Ağıdı

Hayali gönlümde yadigâr kalan,
Bir yanım deryada çalkanır şimdi...
Onbeş mürşidile boğulup ölen,
Bir yanım deryada çalkanır şimdi...

Garip garip öter derya kuşları,
Su içinde uykuları düşleri,
Bir gelin döküyor kanlı yaşları,
Bir yanım deryada çalkanır şimdi...

Nâzım ile zindanda günbegün biri,
Söyletir dilsizi, ağalatır körü,
Sağ yanım çürüyor sol yanım diri
Bir yanım deryada çalkanır şimdi...

Yarelerim tuz içinde kanıyor,
Uyku basmış elâ gözler sönüyor,
Bir yanımda Suphi, Nejat ölüyor,
Bir yanım deryada çalkanır şimdi...

Gelir günler gelir, yarem sarılır,
Bir gün olur elbet hesap sorulur
Bir yanım Acemden, Çin'den çevrilir,
Bir yanım deryada çalkanır şimdi...

Daha evvel değindiğim ve İkinci Kitabımda da değineceğim; T.S.P. Program ve Nizamnamesini burada bir belge olarak yayınlıyorum:

TÜRKİYE SOSYALİST PARTİSİ PROĞRAMI

I — ANA PRENSİPLER :

T. S. Partisinin kuruluş ve faaliyeti şu ana prensiplere dayanır:

Madde 1 —— Türkiye Cumhuriyetini tam bir halk devleti haline getirmek ve halkın, kayıtsız, şartsız kendi kendini idare etmesine imkân verici her türlü siyasî, iktisadî ve içtimaî mevzuatı tesis ve tatbik etmek. T. S. P. bu prensiple demokrattır.

Madde 2 — Türk milletinin refah, kültür, sağlık ve adalet seviyesini yükseltmek, vatandaşların ferdi gelişmelerini köstekleyen bütün sebepleri ve bu bakımdan mevcut her türlü iktisadî ve içtimaî adâletsizliği ortadan kaldırarak emek ve kabiliyetleri değerlendirmek: T. S. P. bu prensiple sosyalisttir.

Madde 3 — Millet: Tarihin seyri içinde doğan ve gelişen ülke, dil, iktisadî hayat, kültür ve an'ane beraberliğidir. Bu beraberliğin siyasî ve iktisadî tam bir hürriyet ve bağımsızlıkla devamını sağlamak ve başka milletler için de bu hakkı tanımak: T. S. P. bu prensiple milliyetçidir.

Madde 4 — Milletlerin siyasî ve iktisadî bağımsızlığı, halk kütlelerinin içerden ve dışardan istismar edilmemesi, milletler arası içtimaî adâletin ve hakikî demokrasinin temelini teşkil eder.

Bütün yeryüzü halk kitlelerinin emperyalist ve istismarcı tecavüzlere karşı kendilerini ve milletleri korumak için işbirliği etmeleri, içtimaî ve kültürel birlikler kurmaları, harbin sebeplerini ortadan kaldırma yolunda her türlü vasıtadan faydalanmaları, hür, bağımsız fakat mütesanit milletlerden

müteşekkil bir dünya nizamı kurulması için çalışmak: T. S. P. bu prensiple beynelmilelci ve barışçıdır.

Madde 5 — Tabiat üstü bir varlığa inanmak veya inanmamak hususunda fertlerin mutlak bir vicdan hürriyetine sahip olmaları ve bu hürriyetin her türlü tezahürü karşısında devletin tam bir tarafsızlık muhafaza etmesi lâyisizmin felsefî bir neticesidir: T. S. P. bu prensiple lâyiktir.

II — VATANDAŞLIK HAKLARI :

Partimiz aşağıda yazılı hak ve hürriyetlerin kurucusu, cesur ve devamlı bir koruyucusu olmak azmindedir:

Madde 6 — Türk vatandaşlığı bu sıfatı taşıyan herkes için siyasî, iktisadî ve içtimaî bütün hak ve selâhiyetlerden ancak emek ve kabiliyetiyle mütenasip surette istifade yolunu açık tutar.

Madde 7 — Vatandaşın iş ve çalışma hakkı mutlaktır.

Millî ekonomi, bütün halk kütlelerinin istihsal kudretlerini yükseltmeğe, işsizliği ortadan kaldırmağa, çalışmadan yaşamak fırsatı veren şartları izale etmeğe, fertlerin maddî ve manevî kabiliyetlerini değerlendiren bir iş ve çalışma adaleti yaratmağa elverişli bir hale getirilecektir

Madde 8 — Vatandaşın şahsî emeğiyle meydana gelen hususî mülkiyet hakkı mutlaktır. Ancak millî servetin muayyen bir zümrenin inhisarı altında bulunmasına ve israfına sebep olan, umumî refahı zorlaştıran büyük istihsal vasıtaları, büyük arazi, fabrika, banka, umumî nakil vasıtaları, madenler ve saire gibi.. derece derece kamulaştırılarak millet namına işletilecektir.

Madde 9 — Vatandaşın çalışma hakkı kadar hayat, sağlık ve refah hakları mutlaktır. Kol ve kafa emekçilerinin hastalık, sakatlık ve ihtiyarlık hallerinde bakım, dinlenme ve ge-

çim meseleleriyle çalışma yaşına kadar yoksul ve kimsesiz çocukların bakım ve tahsil işi, devletçe kurulacak çeşitli hastahane, bakım, dinlenme yurtları, yatılı okullar ve geniş çapta bir içtimaî devlet sigortasiyle temin edilecektir.

İlk öğretim çağında bulunan çocuklarla, beynelmilel iş mevzuatının tayin ettiği yaş hadlerinden aşağı olanların işçi olarak çalıştırılmasına müsaade edilmiyecektir.

Madde 10 — Türk milletinin ileri ve demokratik haklarını inkâr etmiyen ve bilâkis bu hakların gelişmesini sağlayan, fikir, söz, matbuat, grev, nümayiş; toplantı ve her türlü teşkilâtlanma hürriyetleri mutlaktır.

Bu hürriyetlerin kanunlarla tahdit ve takyit edilmesine asla müsaade edilmiyecektir.

Madde 11 — Vatandaşın şahsî emniyet ve masuniyeti mutlaktır.

Salâhiyetli hâkim tarafından verilecek sorgu ve tevkif kararından başka bu masuniyet hiçbir suretle ve hiçbir kanunla kayıt altına alınamaz. Polis ve jandarma mevzuat ve teşkilâtının bilhassa bu bakımdan demokratlaştırılması yoluna gidilecektir.

Madde 12 — Vatandaşın vicdan hürriyeti ve din serbestliği mutlaktır .

Din lehine ve aleyhine siyasî mahiyette olmıyan her türlü neşriyat, propaganda, serbesttir. Devlet bu tezahürat karşısında tam bir tarafsızlık muhafaza edecek ve dinî müesseseler devlet resmî kadrosu içinde yer almıyacaktır.

Madde 13 — Vatandaşın muhaberat ve seyahat hakları mutlaktır .

Muhaberatın gizliliği devletçe garanti edilecektir.

Madde 14 — Vatandaşın kültür hürriyeti mutlaktır. İlk tahsil, herkes için parasız ve mecburidir. Devlet, elindeki bütün imkânlarla bu mecburiyeti umumîleştirir.

İlk tahsil ana lisanla yapılır.

Orta, teknik ve yüksek tahsil parasız olduğu gibi bu haktan bütün millet çocuklarının faydalanması yolunda gereken her türlü masraf devletçe ödenir.

Partimiz üniversitelerimizin ve ilerde kurulacak akademi ve enstitülerimizin muhtariyeti prensibini müdafaa ve tesis edecektir.

Madde 15 — Siyasî, içtimaî, iktisadî ve kültürel her türlü hak, hürriyet ve selâhiyetler karşısında, din, mezhep, ırk, dil ve cinsiyet farkı gözetilmiyecektir.

Madde 16 — Vatandaş her hangi bir kanunun anayasaya aykırılığını ileri sürerek, bu kanun aleyhine mahkemenin karar vermesini isteyebilecektir.

Madde 17 — Milletin demokratik hak ve hürriyetleriyle yurdun siyasî ve iktisadî bağımsızlığını korumak, her vatandaşın en mukaddes vazifelerindendir. Askerlik hizmeti her kademede, herkes için mecburî olacak, bedel verme usulû asla tesis olunmıyacaktır.

III — İÇTİMAİ POLİTİKAMIZ :

Madde 18 — Partimiz, aileyi milletimizin temel müesseselerinden biri sayar ve ailenin korunmasını, demokrat duygular içinde gelişmesini zarurî görür.

Madde 19 — Her ailenin hususî bir ikametgâha sahip olmasında, çocukların bakım ve terbiyesindeki lüzumlu maddî yardımların yapılmasında devlet vazifelendirilecektir.

Madde 20 — Devletçe desteklendirilecek olan içtimaî sigortalar, kooperatifler, ana ve çocuk yurtları gibi çeşitli koruyucu teşkilâtla ailenin maddî ve manevî kalkınması düzenlenecektir.

Madde 21 — Aile saadetini zorlaştıran her türlü hukukî kayıtlar kaldırılacak, gerek evlenme, gerek boşanmadaki mutaassıp zorluklar kanunlarla önlenecektir.

Madde 22 — Aile saadetini ana, baba ve çocukların ruhî ve bedenî sağlığını tehlikeye düşüren sarî hastalıklar, aklî ve ruhî bozukluklara karşı evlilik müessesesini koruyucu kanunî tedbirler alınacaktır.

Madde 23 — Kumar, fuhuş, alkolizm, verem, frengi, trahom ve sıtma gibi içtimaî faciaları önleyici sivil ve resmî mücadele teşkilâtı kurulacak, bunların kurbanları bakım ve nezaret altına alınacaktır.

IV — İDARİ POLİTİKAMIZ:

Madde 24 — Partimiz idare şekli olarak Cumhuriyet rejimine ve kuvvetlerin ayrılması prensibine bağlı kalacaktır.

Madde 25 — Azası doğrudan doğruya üç senede bir, millet tarafından seçilen bu teşriî kuvvetin (Büyük Millet Meclisinin) başlıca salâhiyetleri şunlar olacaktır:

1 — Anayasanın lâfzına ve ruhuna uygun kanun yapmak,

2 — Harp ilân etmek, sulh yapmak,

3 — Beynelmilel mahiyette olan her türlü akitleri tasdik veya reddetmek.

4 — Devlet bütçesini müzakere, tasdik ve kontrol etmek,

5 — Umumî af yapmak,

6 — Cumhur Reisinin muhakeme edilmesine karar vermek,

7 — Temyiz mahkemesi ile divanı muhasebat reislerini ve başkomutanı seçmek.

Madde 26 — Kazaî kuvvet, teşrii ve icraî kuvvetten ayrı, müstakil ve millet namına hareket edecek idarî ve adlî kaza birleştirecektir.

Hâkim ve müddeiumumilerin tayin, nakil ve terfileri bütün Türkiye hâkim ve müddeiumumilerinin tek dereceli ve

gizli olarak her dört sene için kendi aralarından seçecekleri 15 âzalı yüksek kaza meclisi tarafından yapılacaktır.

Temyiz mahkemesi reisinin riyaset ve adliye müsteşarının iştirâk edeceği bu meclis, teşriî meclise münhasıran adlî mahiyette olan kanunlar teklif edecek ve Adliye Vekâleti ile istişarî mahiyette işbirliği yapacaktır.

Madde 27 — Cumhur Reisi her dört senede bir, tek dereceli ve gizli reyle doğrudan doğruya millet tarafından seçilecekir.

Madde 28 — İcra kuvvetini Cumhur Reisi temsil edecek, hükûmet lüzumu kadar devlet sekreteriyle Cumhur Reisi tarafından teşkil olunacaktır.

Hükûmetin vazife ve salâhiyetleri:

1 — Teşriî meclis tarafından yapılan kanunları tatbik etmektir.

2 — Devletin iç ve dış bütün faaliyetini sevk ve idare etmektir.

Madde 29 — Cumhur Reisinin teşrii meclis kararlarına karşı veto hakkı olmıyacak, hususî affa ve ölüm cezalarının tasdikine salâhiyetli kılınacaktır.

Madde 30 — Vilâyet, kaza ve nahiyelerin idaresi, idare âmirlerinin reisliğinde her üç senede bir doğrudan doğruya seçilecek olan beşer kişilik mahallî heyetlerce yürütülecek ve vilâyet umumî meclisleri kaldırılacaktır.

Madde 31 — Şehir ve köylerin idaresi şehir ve köy meclislerine ait olacak, bu meclislerin reisi ve âzası her üç senede bir doğrudan doğruya şehir ve köy halkı tarafından seçilecektir.

Mahallî idarelerin malî ve idarî vazife ve selâhiyetleri için hususî kanunlar yapılacaktır.

V — SEÇİM SİSTEMİ VE PRENSİPLERİMİZ

Madde 32 — Partimizce seçim 18 yaşından yukarı bütün

vatandaşların, subay ve erler de dahil olmak üzere devlet idaresine bilvasıta iştirakini temin eden demokratik bir sistemdir.

Madde 33 — Bütün seçimler, siyasî partilerin nezareti altında, nisbî temsil esasına göre tek dereceli ve gizli yapılır.

Madde 34 — Her seçim için siyasî partilerce namzet gösterilir. Ayrıca müstakil olarak namzetlik konulabilir.

Madde 35 — Cumhur Reisi bütün Türkiye seçmen sayısının üçte ikisiyle seçilir. Bu nisap mevcut olmazsa seçim tekrarlanır.

Araya bir devrelik fasıla girmedikçe aynı şahıs ikinci defa Cumhurreisi seçilemez.

Madde 36 — Her vilâyet bir seçim dairesidir. Partili partisiz millet vekili namzetleri aldıkları rey sırasına ve seçim dairesinin çıkaracağı millet vekili miktarınca kazanmış sayılırlar.

Madde 37 — Partilere verilmiş olup ta nisap harici kalan ve kazanmıyan bütün seçim dairelerindeki diğer reyler her parti için ayrı ayrı toplanarak bu reylerden her otuz bini için ayrıca bir milletvekili seçilir.

Madde 38 — Seçim dairelerindeki bütün nüfusun her elli bin ve küsuru için bir milletvekili hesap edilir.

VI. MALİ POLİTİKAMIZ

Madde 39 — Devlet bütçesine esas olan vergilerin demokratlaştırılması ve âdil ölçülere dayanması gerektir. Bu sebeple partimiz:

1 — Yoksul halk kütlelerinin zarurî ihtiyaçlarını karşılıyan eşya üzerindeki istihlâk vergilerini asgarî hadde düşürmek,

2 — Tatbikatta doğrudan doğruya müstehlike tahmil edilmiş olan vasıtalı vergi sistemini terketmek,

3 — Toprak, hayvan ve yol vergilerini ancak normal geçim haddini aşan aile gelirleri üzerinden tatbik etmek,

4 — Yalnız kol ve kafa emeğiyle geçinenlerin gelirleri üzerine konmuş olan bütün vergileri kaldırmak,

5 — İntikal harçlarile sermayenin aşırı kazançları üzerindeki vergi nisbetlerini müterakki surette arttırmak.

6 — Vergi kaçakçılığına karşı en şiddetli kanunî tedbirleri almak ve bunu önleyici teşkilât kurmak.

7 — Yarı resmî bir mahiyet arzeden her türlü iane sistemine nihâyet vermek için çalışacaktır.

Madde 40 — Devlet bütçesinde yalnız gelir ve masraf muvazenesi değil ayni zamanda halkın menfaatlerinin dışında kalan masrafların kaldırılması esas tutulacak ve her türlü sarfiyat için önceden kontrol usulü ittihaz olunacaktır.

Madde 41 — Büyük çaptaki âmme hizmetlerini başarmak yolunda mutedil şartlara bağlı iç ve dış istikrazlar tecviz olunacaktır.

VII — İKTİSADİ POLİTİKAMIZ :

Madde 42 — Milletin başlıca unsurlarından biri de iktisadî karakterini tayin eden bu beraberliğin müsavicilik prensibine değil, adâlet prensibine dayanması gerektir.

Bir milletin iktisadî hayat beraberliğindeki adalet ölçüsü, müsavi şanslar ve şartlar altında her ferdin kendi zekâ, kabiliyet ve emeğinden ibarettir. İktisadî bütün imkânlar milletin bütün fertlerine karşı tamamile serbest ve açık tutulmadıkça fertlerin bir kısmı, diğerlerinin aleyhine olarak daima büyük kazançlar temin etmek suretile millî serveti inhisar altında bulundururlar ve ameli sefalete yol açarlar. Bu sebeple:

1 — Her türlü büyük istihsal ve aşırı kazanç vasıtası olan malî, ziraî, ticarî, sınaî iş şubelerini kamulaştırarak millet namına işletmek ve bunların dışında kalan şahsî ve hususî teşebbüsleri tamamiyle serbest bırakmak.

2 — Millî servetin çoğalmasını zorlaştıran ve halkın umumî refahı yerine şahsi menfaatlerin kuvvetlenmesine imkân veren başı boş iktisat sistemi yerine umumî ihtiyaçların tatminini ve millî kalkınmayı kolaylaştıran plânlı iktisat sistemini kabul ve tatbik etmek.

3 — Her ay halk için, prensibine bilhassa iktisadî meselelerde sadık kalmak, Partimizin en esaslı gayelerindendir.

Madde 43 — Fertleri başı boş birer müstahsil ve müstehlik vaziyetinden kurtarmak için gerek istihsal gerek istihlâk geniş bir surette kooperatifleştirilecek ve bu suretle, müstahsillerle müstehlikler arasındaki yıkıcı ayrılığı kaldırarak sağlam ve hakikî bir iktisadî hayat beraberliği meydana getirilecek; işçi, köylü, küçük esnaf ve memurların hayat zorluklarını önleyici her türlü iktisadî tedbirler ön plâna alınacaktır.

Madde 44 — Devletin iktisadî bünyesi içinde iş verme ve iş alma beraberliğini yaratacak bir zihniyet altında bütün iş şubelerinde sendikalar ve birlikler meydana getirmeği ve bu teşekküllere geniş çapta hak ve hürriyetler sağlamayı partimiz millî ve siyasî beraberliğimizin en sağlam müeyyidesi sayar.

VIII — KÖY VE KÖYLÜ POLİTİKAMIZ :

Madde 45 — Toprak, onu işliyerek onunla geçinenlerindir.

Partimiz, Türkiye'de tam bir toprak reformu meydana getirmek gayesiyle şu esasları başarmağa çalışacaktır:

1 — Yeter derecede toprak işletme vasıtaları haddini esas tutarak topraksız ve işletme vasıtasız köylü ailesi bırakmamak,

2 — Ekili ve dikili bütün topraklarımız bugünkü köylü nüfusuna yetmiyeceğinden fazla köylü nüfusuna sınaî ve iktisadî mahreçler aramak.

3 — Toprak işletmesini ve hayvan yetiştirmesini hususî mülkiyet haklarına riayet edilmek şartiyle çok daha elverişli bir işletme sistemine bağlamak ve köylerimizi bir istihsal ve satış koperatifçiliği şebekesi haline getirmek.

4 — Köy meselesini esasından halletmek üzere, ileri teknik ve teknik kadrolarla, toprak işletme ağır sanayiine ön plânda yer vermek,

5 — Refah, kültür, sağlık ve adâlet nimetlerinden köylerimizin âzamî derecede faydalanmasını temin edecek olan bütün şartları ve bu arada ileri tekniğe ve her türlü kadro topluluğuna imkân verici «büyük köyler» prensibine cesaretle bağlı kalarak en az ikişer bin nüfuslu ziraî merkezler meydana getirmek,

Madde 46 — Partimiz, içtimaî mukadderatı ayni olan işçi ve küçük esnaf kitleleriyle köylülerimiz arasındaki iktisadî ve siyasî menfaat beraberliğini sağlamlaştıracaktır.

IX — ADALET POLİTİKAMIZ :

Madde 47 — Partimiz adaleti, kültürlü hâkimin, hür ve müstakil mahkemenin ve tamamiyle demokrat kanunlarının bir neticesi sayar.

Madde 48 — Hâkimlerin istiklâli kadar yüksek bir refah içinde yaşamalarının da teminiyle ilgili tedbirlere baş vurulacak ve bugünkü iş hacmi azaltılacaktır.

Madde 49 — Cezanın çektirilmesinde, suçluların bir daha suç işleyemez bir hale getirilmesini sağlayan en ileri terbiye, ıslah, içtimaî korunma ve gözetme sistemleri kabul edilecek ve bütün cezaevleri birer iş ve ıslah yurdu haline getirilecektir.

Madde 50 — Suçlu çocuklar için ayrı mahkeme ve usul kanunlarile, ıslah yurtları; kimsesiz çocuklar için de gözetme ve koruma müesseseleri meydana getirilecektir.

Madde 51 — Ağır cezalı suçlarla matbuat ve siyasî mahiyetteki bütün suçlar için jüri sisteminin tatbiki mahkemeler kurulması partimizin başlıca gayelerindendir.

Madde 52 — Mevcut bütün kanunlarımız ileri ve tamamiyle demokratik bir zihniyetle millî bünyemize ve ihtiyaçlarımıza göre tekrar gözden geçirilecek, vatandaş hak ve hürriyetlerini daraltan her türlü mevzuat kaldırılacaktır.

X — SAĞLIK POLİTİKAMIZ :

Madde 53 — Başlıca istihsal unsuru ve saadet kaynağı olan insan sağlığını partimiz millî meselelerimizin en mühimlerinden sayar. Bu sebeple:

1 — Her çeşit bakım ve tedavi müesseselerini millet namına işletmek,

2 — Bu müesseseleri kademeli bir tertiple köylerimize kadar yaymak,

3 — Bütün sağlık kadrolarını ihtiyaca yeter dereceye çıkarıp millet müesseselerine bağlamak ve bu kadrolara yüksek bir refah ve iş huzuru temin etmek.

4 — Türkiye'nin sağlık meselesini esasından halletmek ve tıb ilminin nimetlerinden bütün halk kütlelerini faydalandırabilmek için en az on senelik bir plân ve uzun vadeli bir istikraz yapmak, başlıca hedefimiz olacaktır.

XI — MÜNAKALE VE BAYINDIRLIK POLİTİKAMIZ :

Madde 54 — Partimiz, iç pazarları ve çeşitli istihsal bölgelerini birbirine bağlıyan ana yollardan, ihraç ve muvasala limanlarından başka, köy, kasaba, iç ve dış yollarını da plânlı bir devlet işi yapmak lüzumuna kanidir.

Madde 55 — Şimendiferciliği yalnız millî müdafaa zaruretlerine göre değil, iktisadî ihtiyaçlarımıza göre de plânlaştırarak kültür ve refahın muayyen merkezlerde toplanmasına nihayet verici tedbirlere baş vuracağız.

Madde 56 — Bütün Türkiye için bir elektrikleşme devresini açmağa çalışacağız ve bu yolda her çeşit tabiat kudretlerini istifade edilir hale getireceğiz.

Madde 57 — Köylerden başlıyarak şehirlere doğru medeni bir iskân ve imar plânı tatbik etmek suretiyle her aileye şahsî mülkiyetine bağlı hususî ikametgâhlar temini yolunda devlet kuvvetlerini ciddî ve devamlı surette vazifelendirmek, partimizin mutlaka başarmak azminde bulunduğu en mühim sosyal davalarımızdan biri olacaktır.

XII — MİLLİ TERBİYE VE KÜLTÜR POLİTİKAMIZ:

Madde 58 — Halkımızın millî ve medenî seviyesini yükseltmek, onun demokratik hak ve selâhiyetlerini kullanma hürriyetine alıştırmak, siyasî ve içtimaî bakımdan olgunlaşmasını temine yarıyan bütün vasıtalardan faydalanmasını kolaylaştırmak yolunda partimiz plânlı bir şekilde gayret sarfedecektir.

Madde 59 — Çocuklarımızın ve gençlerimizin sıhhat ve kültürce sağlamlaşmasını sağlıyacak surette tahsil ve spor vasıtalarını bütün halk kütlelerinin istifadesine açık tutacağız.

Madde 60 — Partimiz, matbaa, kitap, gazete, mecmua ve kütüphane meselelerini en geniş bir demokrasi anlayışı içinde millî kültürümüzün en verimli ve en hür birey kaynağı haline getirmek ve bu müesseselerin gelişmesini ve halkcı karakterini ârızalara uğratıcı engelleri yok etmek azmindedir.

Madde 61 — Münevverlerimizin büyük bir ekseriyeti devlet hizmetinde bulunduklarından, memurlarımızın fikir ve aksiyon sahalarındaki siyasî faaliyet hakkından mahrum tutulması zihniyetini aslâ tasvip etmiyecek ve memurların siyasî teşekküllere intisap etmelerini ve meslek sendikaları kurmalarını kolaylaştıracaktır.

Madde 62 — Partimiz, matbuatın her türlü mesele ve doktrinler üzerinde ve tam salâhiyetini tanıyacaktır.

Madde 63 — Neşriyat hakkından bütün vatandaşların faydalanabilmesini zorlaştıran malî ve idârî engellerin kaldırılmasına çalışacak, milletler arası haberleşme serbestliğini kayıtsız şartsız tanıyacaktır.

XIII — DIŞ POLİTİKAMIZ:

Madde 64 — Partimiz, demokrat komşu milletlerle dürüst ve samimî bir iş birliğine dayanan karşılıklı dostluk ve diğer bütün demokrat milletlere karşı da beynelmilel tesanüt ve barışçı bir zihniyet gütmek suretiyle hem milletimize hem insanlığa faydalı olmağa çalışacaktır.

Madde 65 — Partimiz millî menfaatlerimizle ahenkli, beynelmilel taahhütlere sadık kalmak, demokratik mahiyetteki her türlü beynelmilel teşebbüsleri, federatif hareketleri, insanlığın ve medeniyetin kalkınmasına matuf siyasî ve içtimaî faaliyetleri desteklemeği bir vazife sayacaktır.

XIV — MÜTEFERRİK MESELELER :

Madde 66 — Bu programda yazılı prensiplerin dışında kalan iktisâdî, içtimaî siyasî, teknik ve önceden gözetilmesine imkân olmıyan şartların doğuracağı diğer bütün meseleler ve hâdiseleri partimiz millî zaruretlerin ve sosyalistçe düşünüşün rehberliği altında tetkik ve halledilecektir.

Madde 67 — Partimiz iktidar mevkiine gelinceye kadar bu programda mevcut fikir ve prensipleri halkımıza anlatmak ve yaymak hususunda her vasıtadan faydalanacak ve parti âzasını bu yolda vazifelendirecektir.

Madde 68 — Partimiz hakikî demokrasinin Türkiye'de gelişmesine ve milletimizin iktisadî ve içtimaî kalkınmasına elverişli fikir ve hareketler güdecek olan diğer siyasî partilerin faaliyet serbestliğini tanıyacak ve kendilerine saygı gösterecektir.

TÜRKİYE SOSYALİST PARTİ NİZAMNAMESİ :

I — Kuruluş:

Madde: 1 — Yürürlükte olan kanunlarımıza uygun olarak ve Türkiye Sosyalist Partisi (T.S.P.) adıyla teşekkül etmiş olan partimiz, milletimizin her bakımdan terbiye ve kalkınmasını, yurdumuzun mülkî bütünlüğünü ve siyasî bağımsızlığını, imarını, bütün halk kitleleri arasında hakikî bir tesanüdün ve içtimaî adaletin teminini hedef tutan ve gayesi münhasıran demokratik prensiplere hayat vermekten ibaret olan siyasî bir cemiyettir.

Madde: 2 — T. S. Partisi idare merkezi millî kongrenin kat'î kararına kadar İstanbul şehrindedir.

Madde: 3 — İktisadî ve içtimaî durumu her ne olursa olsun demokratça ve sosyalistçe düşünüş sistemine bağlı bütün münevverlerle, bilhassa işçi, köylü, sanatkâr ve küçük esnafın hayat ve menafat beraberliğini temsil eden partimiz azalığı kadın ve erkek bütün vatandaşlara açıktır.

II — Kayıt ve Kabul Şartları:

Madde: 4 — T. S. Partisine azâ olabilmek için:

1 — Yirmi iki yaşını bitirmiş olmak,

2 — Parti proğramındaki prensipleri benimsemiş ve bu yolda çalışmayı, verilecek parti vazifelerini yapmayı taahhüt etmiş olmak,

3 — Cumhuriyet kanunlarına göre vatandaşlık sıfatına ve medenî haklara sahip bulunmak,

4 — İki partili azâ tarafından yazıyle takdim edilmiş olmak,

5 — En az ayda elli kuruş ve en çok yılda yüz lirayı geçmemek üzere bir aidat taahhüt etmek,

6 — Ayni zamanda diğer her hangi bir siyasî partiye mensup olmamak lâzımdır.

Madde: 5 — Partiye girme müracaatları şehir ve kasabalarda semt komitelerine köylerdeyse köy komitelerine yapılır. Her hangi bir sebeple kaydı yapılmıyanın itirazı üst komite tarafından tetkik ve kat'î karara bağlanır.

III — Teşkilât :

Madde: 6 — T. S. Partisinin teşkilat kademeleri şunlardır:

1 — Millî Kongre,
2 — Merkez icra komitesi ve umumî sekreterlik,
3 — Merkez inzibat komitesi,
4 — Vilâyet kongresi,
5 — Vilâyet icra komitesi,
6 — Vilâyet inzibat komitesi,
7 — Kaza kongresi,
8 — Kaza icra komitesi,
9 — Nahiye kongresi,
10 — Nahiye icra komitesi,
11 — Semt kongresi,
12 — Semt icra komitesi,
13 — Köy kongresi,
14 — Köy icra komitesi.

Madde 7 — Millî Kongre, merkez içtimaında her üç yılda bir vilâyet kongrelerinin seçecekleri murahhaslarla, merkez icra komitesi ve Millet Meclisi parti gurup azâsının iştirakiyle yapılır.

Madde: 8 — Millî Kongrenin vazife ve salâhiyetleri şunlardır:

1 — Parti programını ve ana nizamnameyi tadil etmek,
2 — Parti umum sekreteriyle, sekreter muavinini, merkez icra ve merkez inzibat komitelerini seçmek,
3 — Merkez faaliyet raporiyle hesaplarını tetkik, vilâyet bütçelerini tasdik etmek,

4 — Parti merkez bütçesini kabul ve tasdik etmek,

5 — Vilâyet dilekçeleri üzerinde kararlar vermek,

6 — Partiyi ilgilendiren diğer bütün meseleleri gözden geçirip kararlara bağlamak.

Madde 9 — Millî kongre gerek kendi azâsından üçte ikisinin imzalı isteği, gerek merkez icra komitesinin kararıyle muayyen bir mesele hakkında karar vermek üzere olağanüstü toplanabilir.

Madde: 10 — Millî kongreyi parti sekreteri açar ve derhal bir kongre başkanı ile iki başkan vekili ve dört kâtip seçilir.

Müzakere mevzuları kongre encümenleri tarafından incelenerek raporlarla umumî celseye sevkolunur.

Millî kongre kararları Parti teşkilât ve âzasına iki gazete ile bildirilir.

Madde: 11 — Merkez icra komitesi bir umumî sekreter ve bir umumî sekreter muavini ve on azâdan teşekkül eder. Her azâ bir iş bürosunun şefi olarak çalışır.

Madde: 12 — Merkez icra komitesi umumî sekreter veya muavininin başkanlığı altında toplanır ve partinin her türlü faaliyetinin âmir ve mesulüdür.

Madde: 13 — Partiyi merkez icra komitesi namına umumî sekreter temsil eder.

Umumi sekreter ayni zamanda parti siyasî bürosunun başkanıdır.

Madde: 14 — Merkez icra komitesi şu iş bürolarına ayrılır:

1 — Siyasî büro,

2 — Teşkilât ve teftiş bürosu,

3 — Bütçe ve hesap bürosu,

4 — Kültür ve matbuat bürosu,

5 — İktisadî işler bürosu,
6 — Sendika ve cemiyetler bürosu,
7 — İçtimaî yardım bürosu,
8 — Köy bürosu,
9 — Gençlik ve spor bürosu,
10 — Parlamento ve seçim bürosu,
11 — Müteferrika bürosu.

Bu büroların kadroları her büro şefinin göstereceği namzetler arasından merkez komitesince seçilecek partili azâdan teşekkül eder. Büroların iş mevzulariyle çalışma tarzları iç talimatnameyle tâyin edilecektir.

Madde: 15 — Merkez inzibat komitesi millî kongre tarafından seçilecek beş azadan mürekkeptir. Bu komite reislerini kendi arasından seçer.

Merkez inzibat komitesinin vazife ve salâhiyetleri şunlardır:

1 — Vilâyet inzibat komitelerinin kararlarını itirazen tetkik etmek,

2 — Vilâyet icra komitesi azâsı hakkında merkez icrası komitesince alınan inzibatî kararlar üzerinde cezaî hükümleri tayin etmektir.

Bu cezaî hükümler şunlardır:

1 — İstifaya dâvet,

2 — Bir yıl müddetle parti faaliyetlerine iştirakten menetmek,

3 — Partiden ihraç etmek.

Merkez inzibat komitesi kararları kat'îdir. Yalnız ihraç kararına karşı millî kongreye itiraz edilebilir.

Madde: 16 — Vilâyet kongresi kaza kongrelerince seçilen murahhasların iştirakiyle iki senede bir yapılır.

Vilâyet kongrelerinin başlıca vazifeleri şunlardır:

1 — Faaliyet raporunun tetkik ve müzakeresi,

2 — Vilâyet hesaplarının tetkiki, kaza bütçelerini tasdik etmek,

3 — Kaza kongrelerinin dileklerini tetkik ve kararlara bağlamak,

4 — Vilâyet bütçesini yapmak,

5 — Büyük kongreye gidecek murahhasları seçmek ve onlara direktif vermek,

6 — Vilâyete müteallik diğer bütün meseleleri gözden geçirmek,

7 — Vilâyet icra ve inzibat komitelerini seçmek,

Madde: 17 — Vazife ve salâhiyetleri ayni mahiyette olan kaza, nahiye, semt ve köy kongreleri her yıl toplanır.

Madde: 18 — Her vilâyet millî kongreye iki ve her bin âza ve küsuru içinde bir murahhas gönderir. Her kaza, vilâyet kongresine bir ve her üç yüz aza ve küsuru için de bir murahhas; her nahiye, kaza kongresine bir ve her yüz âza için de bir murahhas; her semt, ve köy ise nahiye kongresine bir ve her elli âza ve küsuru için de bir murahhas gönderir. Semt ve köy kongreleri kendi kayıtları âzasiyle teşekkül eder.

Madde: 19 — Vilâyet icra komiteleri âzası üç bine kadar olan yerlerde beş; üç binden yukarı olan yerlerde yedi âzadan teşekkül eder. Reisleriyle kâtip ve muhasiplerini kendi aralarından seçerler. Vilâyet icra komitesi vilâyetin her türlü Parti faaliyetinin âmir ve mesulüdür.

Madde: 20 — İcra komiteleri kazalarda beş, nahiyelerde dört, semt ve köylerde üç âzadan teşekkül eder. Reisleriyle kâtip ve muhasiplerini kendi aralarından seçerler.

Madde 21 — Partinin bütün idare kademelerinde lüzumu kadar ücretli kâtip, hesap memuru ve yardımcı kullanılır. Bunların parti âzasından olması şarttır.

Madde 22 — Vilâyet inzibat komitesi vilâyet kongresin-

ce seçilen üç âzadan teşekkül eder. Reisini kendi arasından seçer.

İnzibat komitesi, vilâyet, kaza, nahiye, semt ve köy komitelerinden sevkedilen inzibatî mahiyetteki evrakı tetkik ve bir karara bağlar. Komitenin verebileceği cezalar şunlardır:

1 — İhtar,
2 — İstifaya dâvet,
3 — Altı ay parti faaliyetlerinden uzak tutmak,

Son iki cezaya itiraz olunabilir.

Madde: 23 — Parti teşkilât kademelerinde vazifeli olanların istifa sebebi bir üst kademe tarafından tetkik, kabul veya reddolunur .İstifanın reddine rağmen ısrar edilirse keyfiyet merkez icra komitesince karara bağlanır. Bu karar kat'îdir.

Madde 24 — Parti azalığından istifa edenler, ikinci defa, partiye alınmazlar.

Madde: 25 — Parti vilâyet şubelerinin kuruluş ve faaliyetine merkez icra komitesi, kaza teşkilâtına vilâyet icra komiteleri, diğer teşkilât kademelerinin kuruluşuna ise kaza icra komiteleri salâhiyetlidir.

IV — GELİR VE MASRAFLAR:

Madde: 26 — Partinin gelir kaynakları şunlardır:

1 — Aza aidatı,
2 — Partiye ait matbuat ile sair teşebbüslerin geliri;
3 — Her türlü bağışlamalar,

Madde: 27 — Semt ve köy komiteleri her üç ayda bir gelirlerine ait kat'î bilânçolarını vilâyet kanalıyla merkez icra komitesine bildirmeğe ve bilânço muhteviyatını da banka veya posta yoluyla merkeze göndermeğe mecburdurlar.

Madde: 28 — Teşkilât kademelerine ait bütçelerin tas-

dikiyle birlikte her kademeye ait bütçe masraf karşılığı vilâyetler için merkez komitesince, diğerleri için de vilâyet komitesince mahallerine gönderilir.

Madde: 29 — Bütçe dışı sarfiyat yasaktır. Bütçe müzakerelerine vilâyetler için merkez komitesi, diğerleri için vilâyet komiteleri selâhiyetlidir.

Madde: 30 — Parti paraları merkez icra komitesince tâyin edilecek bankalara yatırılır. Banka bulunmayan yerlerde komite reisiyle muhasibin kefaleti altında parti kasasında bulundurulur.

Banka muamelâtı reis ve muhasip imzasıyle yapılır. Bütün hesaplar kongrelerce ve lüzumu halinde bir üst kademece tâyin edilecek hesap müfettişlerince yapılır.

Madde: 31 — Parti kademelerince tutulacak defterler şunlardır:

1 — Aza defteri: Semt ve köy komitelerince tutulacak olan bu deftere parti âzasının adı, soyadı, işi, giriş tarihi, aidatı yazılır.

2 — Karar defteri: Komitelerce verilen kararlar bu deftere yazılır ve altı imzalanır.

3 — Gelen ve giden evrak defterleri: Gelen ve gönderilen evrak tarih ve numara sırasile bu deftere kayıt ve gelen evrakın asılları ve gönderilen evrakın müsveddeleri bu tarih ve numaralar altında dosyalarında bulunur.

4 — Varidat ve sarfiyat defterleri: Her türlü gelir ve sarfiyat bütün izahatıyla bu deftere kaydolunur. Her çeşit gelir dipkoçanlı, mühürlü makbuzlarla yapılır.

5 — Bilânço ve hesap kat'î defteri: lüzumunda ayrıca muavin defterler ve dosyalar tutulabilir.

V — SEÇİMLER :

Madde: 32 — Parti seçimleri prensip olarak gizli oy ile yapılır. Yalnız kongre divanının seçimlerinde işarî reye karar

verilebilir. Seçimlerde namzed gösterilip gösterilmemesi keyfiyeti üzerinde kongreler müsbet karar verdikleri takdirde en az bir misli namzet gösterilir.

Madde 33 — Milletvekili namzetliklerinin tesbitinde lüzumunda vilâyetlerle istişare etmek suretiyle merkez icra komitesi, mahallî idareler için de kaza komiteleriyle bile istişareye vilâyet icra komiteleri de salâhiyetlidir.

VI — YARDIMCI TEŞKİLAT:

Madde 34 — Parti, kendi prensiplerine uygun kültür, spor, ve hayır müesseseleriyle meslekî cemiyet ve sendikaların kuruluş ve faaliyetlerini desteklemek hususunda her türlü yardım ve gayreti gösterir.

Madde 35 — Parti mensupları vilâyet ve kaza icra komitelerinin izni olmadıkça diğer gayrı siyasî teşekküllerde vazife alamazlar.

VII — MÜTEFERRİK HÜKÜMLER :

Madde 36 — Partinin feshine ancak millî kongrece ve azasının üçte iki ekseriyetiyle karar verilebilir.

Madde 37 — Fesih kararı verildiği takdirde, muamelât kanun gereğince yapılır ve partinin menkul, gayri menkul mallariyle paraları millî kongrenin tayin edeceği bir hayır veya meslek cemiyetine bağışlanır.

Madde 38 — Parti programı ile nizamnamenin tadilî salâhiyeti millî kongreye aittir. Tadil teklifi merkez icra komitesince yapılabileceği gibi millî kongre âzasının en az beşte birinin imzalı takririyle de yapılabilir. Bu gibi hallerde tadilât millî kongre âza mevcudunun üçte iki ekseriyetiyle olur. Netice hükûmete ve parti teşkilât kademelerine bildirilir. Ve ayrıca gazetelerle de ilân olunur.

Madde 39 — Merkez icra komitesi ilk altı ay zarfında

parti ilçe çalışma tarzını izah eden bir talimatname hazırlayacaktır.

VIII — GEÇİCİ HÜKÜMLER :

Madde 40 — İlk millî kongre en az altı vilâyet teşkilâtı tamamlanıp ve âza sayısı en az iki bini bulunca müteşebbis merkez icra komitesinin tayin edeceği mahal ve zamanda toplanacaktır.

Bununla beraber bu toplantı partinin resmen faaliyete geçiş tarihinden itibaren bir yıldan fazla uzatılamaz.

Madde 41 — İlk millî kongre toplanıncaya kadar partinin bütün işlerini yürütmek üzere muvakkat bir müteşebbis icra komitesi kurulacaktır.

Müteşebbis icra komitesi parti kurucuları ve onlar tarafından seçilecek diğer âza ile teşekkül edecektir.

Komitece parti kurucuları arasından umumî bir sekreter, ve bir umumî sekreter muavini seçilecektir.

Madde 42 — Müteşebbis vilâyet komiteleri müteşebbis icra komitesince seçilecek, diğer müteşebbis tâli komiteler de merkez icra komitesinin tasvibile müteşebbis ve vilâyet icra komiteleri tarafından seçilecektir.

Madde 43 — Türkiye Sosyalist Partisinin kurucuları şunlardır :

1 — Esat Âdil Müstecabi: İstanbul barosu avukatlarından, eski Cumhuriyet savcısı ve İmralı cezaevi müdürü, muharrir.

2 — Macit Güçlü: İstanbul barosu avukatlarından.

3 — İhvan Kabacıoğlu: Devlet Denizyolları Camialtı atölyesinde kaynak ustabaşısı.

4 — Aziz Uçtay: Türk Matbuat teknisyenleri birliği umumî kâtibi, matbaa makine şefi.

Esat Adil Müstecabi (1320 Balıkesir) Tophane Üstü, Gökdeniz Apt. No. 5 İstanbul.

Macit Güçlü (1322 Adana). Ayazpaşa Çiftevav So. No. 11/4 İstanbul.

İhvan Kabacıoğlu (1332) İstanbul Halıcıoğlu, Fıstıklıçeşme Cad. No: 68 İstanbul.

Aziz Uçtay (1326 İstanbul) Beyazıt, Soğanağa, Daltaban yokuşu. No. 2 İstanbul.

BU KİTAP İÇİN SONSÖZ.

Yıllardan beri Memleketimizde Sosyalist bir ortamın yerleşememesi, Sol kelimesinin dahi bir korkuluk olarak kullanılması, Terörist idarelerin biricik dayanakları olan Faşist Kanunların hâlâ kaldırılmamasından ötürüdür. Bu dayanakları söküp atmak çarelerini arayacağına, megoloman ve bencil ruhlu bazı Solcular; Sen, Ben kavgasına düşerek Terörist idarelere yardımcı olmuşlar ve Sosyalist bir düzen kurmak için çalışacaklarına, buna giden yolu tıkamışlardır.

Ben yaptığım tarihi araştırmalarımda gördüm ki; Şefik Hüsnü dahil Sol geçinenlerden bazıları, kendilerinden başka hiç bir sol kuruluşu kabul etmemiş, ve çekişmelerden daima polis istifade etmiştir. Bunlar solda görünüp, Solu hançerlemiş duruma düşmüşlerdir.

Araştırma ve soruşturmalarımda öyle şeylerle karşılaştım ki; bunları kitabıma yazıp, yazmamakta kendi kendimle bir hayli mücadele ettim. Fakat Binlerce Mücahid'in kanıyla, canıyla, Şeref ve Haysiyetiyle oynayan bu gibi kimseleri su yüzüne çıkarmak, tarihi belirten kitabım için bir zaruret oldu. Bunun için, belgeleyebildiklerimin hepsini ele aldım.

Ayrıca şunu da tespit ettim ki; Dünyanın hiç bir yerinde, Türkiye'de yapıldığı kadar Provokasyonlar yapılmamıştır.

Hayretle gördüm ki, 1920 de yapılan Bakû T.K.P. Kongresine Şefik Hüsnü Komünist olarak Kayd edildikten sonra başlayan Polisle birlik çalışma o kadar artmış ki, 1951-1952 tevkifatında ve de en mahrem yerlerde olmak üzere 12 Milli Emniyet ajanı Şefik Hüsnü ile beraber çalışarak Komünist yaratmışlardır.

«Gerçeğin Sesi» Gazetesinde tefrika etmeye başladığım tarihi açıklamalarımdan dolayı, bana geçmişi ne kurcalar-

sın diye kızanların sesini duydum. 55 senelik bu Mücadele devresinde geçen zaman içinde, Şefik Hüsnü Yurtta olmuş veya olmamış, yapılan bozgunculuklarda Onun veya Yardakçılarının Parmağı tespit edilmiştir. İnkar edilmez bir hakikattır ki; dün bugünü etkiler ve bugün de yarını etkileyen kopmaz bir zincirdir. O halde bugünü tahrip eden dün'ü neden ele almayalım?. Bugün sokaklarda gençler kurşunlanıyorlar ve bunda yalnız Sağın değil, Solda görünüp, Solu Vuranlarında suçu büyüktür.

2. kitabımda çok daha derinlere ineceğim. Bu tarihi yazımdan gıcık alanlar şunların cevabını aramaya hazırlansınlar:

1 — Ömrü boyu komünist sayılan Şefik Hüsnü'nün, Ona bu komünist sıfatını verdiren Mustafa Suphi ve arkadaşlarının öldürülmeleri hakkında bir tek yazı yazdığına rastlayamadım. Yazmayışının sebebi nedir?

2 — Halk İştirakiyûn Fıkrası'nın kuvvetli bulunduğu bir zamanda, İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fıkrasıyle birleşmek ve 2. T.K.P. Kongresini toplayıp bir Parti haline gelerek Genel Sekreteri seçmek, birlikte hareket etmek teklifini Şefik Hüsnü kabul etmemişti, Neden?.

3 — Burjuvaların idaresinde olan İşçi olan İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası kapattırılarak, T.K.P. İkinci Kongresi yapıldığı ve Kendisi Genel Sekreterliğe getirildiği halde; Amele Teali Cemiyeti ile bozuşarak, Vedat Nedim Tör Sekreterliğindeki İcra Komitesini de zorlayarak provakasyonun ve tevkifatın yapılmasına sebep olmuştur, Neden?.

4 — Hasan Ali Ediz'i Türkiyeye göndererek bozguncu bir grup kurdurmuş ve bu grupla ölünceye kadar ilişkide bulunmuştur, Neden?.

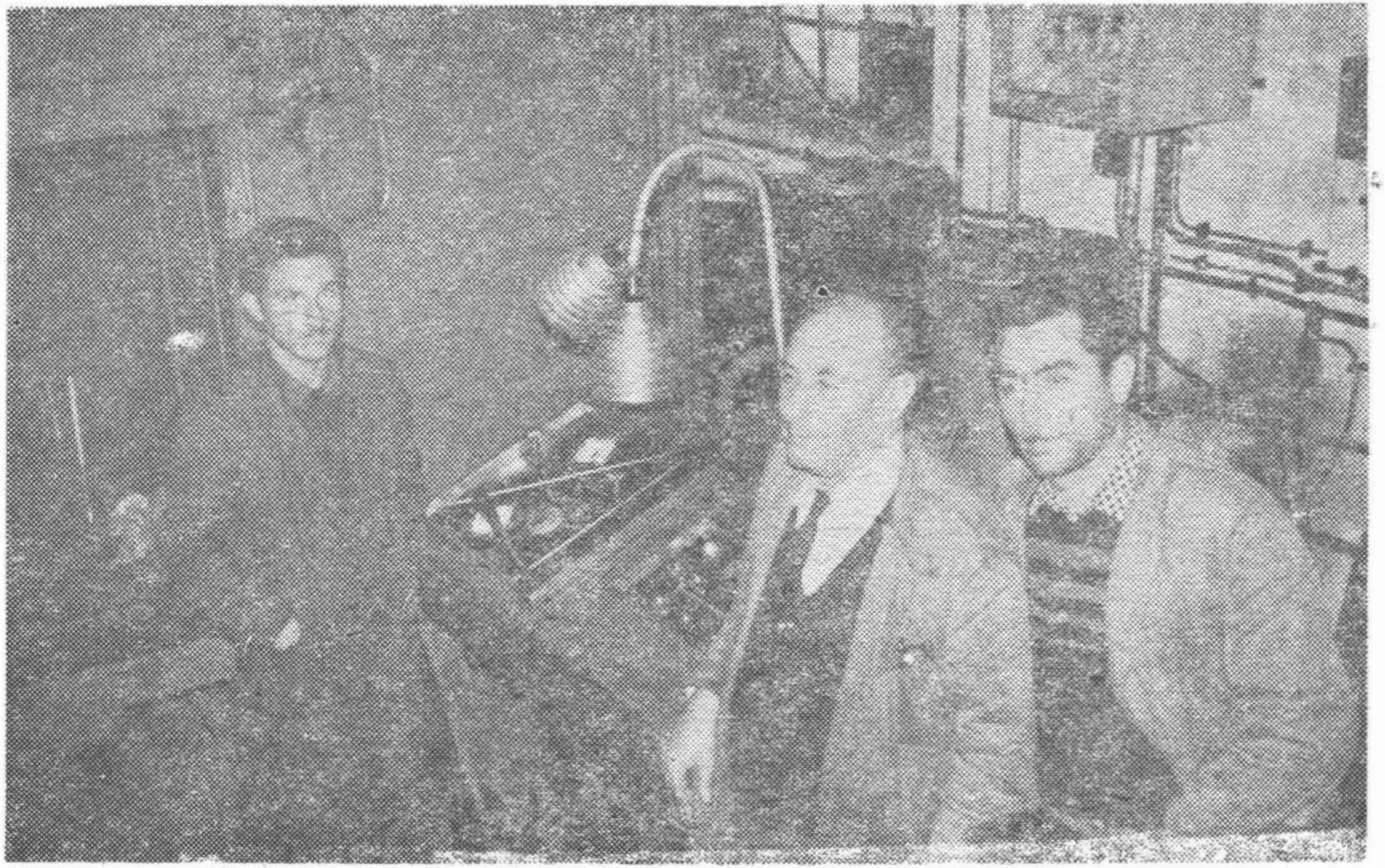
5 — Türkiye'deki Mustafa Suphi'ci ana teşkilat mensuplarını kötüler mahiyette Stalin'e bir jurnal vermiştir ve T. K. P. nin LİKİDE edilmesine sebep olmuştur, Neden?.

6 — Komintern'e yalnız Komünist Partilerinin isim ve Genel Sekreterleri kayıtlıdır. Türkiye Komünist Partisi ismiyle Genel Sekreter Mustafa Suphi kayıtlıdır. Şefik Hüsnü, 2. ve 3. Kongreleri Komintern'e kayd ettirmiş değildir. İddia edildiği gibi, Dünya Komünist Partileri Sekreterleri eşliğinde Komintern'e iştirak ettiği yalandır. Bu yalanı, Parti Likide edildikten sonra da kullanması, Neden?.

7 — Irk ayırımı yapan Hitler in Fransayı işgal edeceği belirdiğinde, bir çoklarının yaptığı gibi Amerika ya gitmeyip Takibata uğradığı ve uğrayabileceği Türkiye'ye, İsmet İnönü ve Emniyet Genel Müdürlüğü ile siyasi faaliyette bulunmayacağı sözleşmesi yaparak 1939 yılında dönmüştü. Kısa bir zaman sonra, yani 1941 yılında bir sözleşme daha yapmış ve 1944-1946-1951 tevkifatlarını düzenleyerek solu çökertmiştir. Bu sözleşmeyi Şefik Hüsnü kiminle yapmış ve Neden?.

İkinci kitabımda daha bir çok nedenler sıralanacak ve nedenlerin çözümleri yapılacaktır.

İbrahim Topçuoğlu.

İbrahim Topçuoğlu (ortada) Bütan gaz tüp fabrikasında Elektrik Atölyesi ve Kaynaklar Kısım Şefi olarak çalışırken yıl 1970 İstanbul

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 5
GİRİŞ 17
Şefik Hüsnü Değmer'in Korku ve Telaşı 18
İzmir'de de Tevkifat 19
Sıkıyönetim Tahkikat Savcısının Karşısında 20
Dr. Şefik Hüsnü'nün Yazılı Not ve İfadeleri 20
Türkiye'de Tek Partiden Çok Partili Devreye Geçiş ... 21
Sol Cenahın Neşriyata Girişi 22
Şefik Hüsnü Faaliyete Geçiyor 23
Esat Adil'in Adaylığının Kabulü 26
T.S.P. Proğramını Hazırlama Komitesi 26
T.S.P. Resmen Kuruluyor 27
Parti Gazetesi 28
Parti'nin Faaliyet Programı 28
İzmir'deki Tevkifat Zaptı 28
İzmir'de Türkiye Sosyalist Partisi Şubesinin Kurulması... 32
Türkiye Sosyalist Partisi İzmir şubesine Ajan Sokulması 32
İzmir'de Cazım Aktimur 34
Boz Mehmet ve Ajanlar 35
Romantik Devre 39
Harbiye'de Şefik Hüsnü'nün Yazılı İfadesi 39
Hüsamettin Özdoğu'nun Şahap Kıvılcımlı'ya Mektubu... 42
Mustafa Börklüce'nin «Gerçek» Gazetesinden Yayınlanan T.S.P. Teşkilât ve Çalışma Taktikleri Hakkındaki Makalesi 49

Mustafa Börklüce İle Tanışmam 52
T.K.P. İLK KURUCU KOMİTESİ NASIL MEYDANA GELDİ VE T.K.P. (BAKÛ) 1. KONGRESİ 54
T.K.P. İlk Kurucu Komitesi Nasıl Meydana Geldi? ... 55
Simbirsk'e Sürgün 56
1917 İhtilâli 57
T.K.P. Kurucu Komitesinin Kuruluşu 57
Osman Topçuoğluyla Tanışmaları 59
Bakû'da Şark Milletleri Kurultayı Toplanıyor 63
Bakû'da Narodniy Dom 63
Mustafa Suphi Evleniyor 64
Bakû'da Mustafa Suphi'nin Düğün Yemeği 64
Şark Milletleri Kurultayı Açılıyor 66
Enver Paşa Katillikle İtham Ediliyor ve Yuhalanıyor ... 68
Kurultay'da Maksut Ekşi'nin Konuşması 69
Sadrettin Celâl'in Gelişi 71
T.K.P. (Bakû) 1. Kongresi Yapılıyor 71
Bakû Kızılordu Salonunda T.K.P. Kongresi 72
1. T.K.P. Toplantı Başkanlığı 73
Program Hazırlama Komitesi 77
MUSTAFA SUPHİ VE ARKADAŞLARININ TÜRKİYE'YE GELİŞLERİ VE ÖLDÜRÜLÜŞLERİ 80
Mustafa Suphi ve Arkadaşlarının Türkiye'ye Girişi ... 81
Ankara'nın Komintern'e Müracaatı 82
Cevapsız Kalan Mektuplar 82
Mustafa Suphi'yi Arama ve Sonuç 82
Yahya Kâhya'nın Mahkemesi ve Sonu 87
Osman Topçuoğlu'nun Ölümü 88
Ahmet Cevat Emre'nin Mahkemesi 88
Şark Üniversitesine Giden İlk Türk Talebeleri 89
Ahmet Cevat Emre Hapis ve Sürgünden Kurtarılıyor ... 89
Halk İştirakiyûn Fırkası'nın Kapatılması ve Vanlı Kâzım ile Hüsamettin'in Moskova'ya Gelişi 91

Şefik Hüsnü'nün Mustafa Börklüce ile Tanışması ve 2. Kongre Anlaşması 92
Bakû Kongresinin Evrakları 93
M. Börklüce'nin Gelişi ve Aydınlık Grubu'na katılışı ... 94
Türkiye'de Şefik Hüsnü İle T.K.P. İçin İlk Konuşma ... 94
T.K.P. (İSTANBUL) 2. KONGRESİ 95
T.K.P. 2. Kongresi Açılıyor 96
Kongre'de İlk Tartışma 96
T.K.P. 2. Kongresinde Seçilen Genel Sekreter ve Merkez Komitesi 103
T.K.P. 2. Kongresinde Alınan Kararlar 103
Şeyh Sait İsyanı 107
1925 Yılı Tevkifatı ve Şefik Hüsnü'nün Yurt Dışına Kaçışı 109
Şefik Hüsnü'nün Viyana Bürosu 111
Viyana'da Plenum Toplantısı 111
Münevverlerin Çalışma Taktiğinde Değişmeler 113
Şefik Hüsnü'nün Taktiği 114
Ayrı İcra Komitesi 115
Ayrı İcra Komitesi ve Tepkisi 119
Vedat Nedim Tör'ün Teşkilâtı Polise İhbarı — 1927 Tevkifatı 119
Şefik Hüsnü'nün İstediği Olmuştu... 119
Burjuvazî Uyanıyor 120
Şefik Hüsnü'nün İkinci Yurtdışına Çıkışı 125
1928 — 1929 Tevkifatı 126
Cezaevinde Koğuşlara Baskın 132
T.K.P. Prensipleri 133
Nazım Hikmet'in İcra Komitesi Sekreterliğinde Faaliyet 133
Hasan Ali Ediz'in Bozgunculuğu 134
T.K.P. (İSTANBUL) 3. KONGRESİ 137
T.K.P. 3. Kongresi Toplanıyor 138
T.K.P. 3. Kongresinde İki Teklif 139

Merkez Komitesi Genel Sekreter'i ve İcra Komitesinin Seçimi 140
1932 Tevkifatı Başlıyor 141
Türkiye'de İlk Sendikanın Kuruluşu ve Yıkılışı 145
15 Şubat 1932 Tarihli Cumhuriyet Gazetesinden ... 146
Aynı Tarihli Akşam Gazetesinden Alınmıştır 146
Gruplara Bölünmeler 156
Stalin'e Gönderilen İhanet Raporu 163
T.K.P. Likide Edildi — 1937 164
Plenum Toplanarak Nazım Hikmet'i Genel Sekreter Seçti 166
Donanma Tevkifatı 166
İkinci Cihan Harbinin Başlama Devresi 167
Mihri Belli'nin Ortaya Çıkarılması 170
Şefik Hüsnü'nün Ortaya Çıkışı 171
Dr. Şefik Hüsnü'nün Parti Kurma Çağrısı 173
Harbiye'de Askerî Ceza Evi 175
1. Komüna'nın Kuruluşu 176
Mühim Tevkifatlar 183
T.K.P. Kuruluş ve Mücadele Başlangıcından Bugüne Kadar Ölmüş Olduklarını Tesbit Edebildiğim Mücahitlerin Listesi 185
Onbeşlerin Kitabesi 189
Not 191
Otuzdokuzuncu Yıldönümüne Armağanımdır 193
Otobiyoğrafi (Nazım Hikmet) 195
Mustafa Suphi ve Yoldaşlarına Dair Bir Karadeniz Destanı 197
Bir Karadeniz Ağıdı 199
Türkiye Sosyalist Partisi Programı 203
Türkiye Sosyalist Partisi Nizamnamesi 216
Bu Kitap İçin Sonsöz 227

DOĞRU YANLIŞ CETVELİ

SAYFA	SATIR	YANLIŞ	DOĞRU
5	13 - 14	**Parfisi**	**Partisi**
7	12	Fırkasını	Fırkasının
19	Arabaşlık	TEVFİKAT	TEVKİFAT
23	1	grubu	grub
23	3 - 4	Başkınlığında	Başkanlığında
23	22	kapattır-	kapattırmıştı.
23	23	mişti. Son olarak da Yavuz ve sair gemiler isyanı gibi birlenen	Bu satır yoktur.
28	4	neşreyattır	neşriyattır
33	15	julnallar	jurnallar
35	31	tevfikatıyla	tevkifatıyla
52	8	**«Kosmosol»**	**«Komsomol»**
55	9	**bağlılıklı**	**bağlılıkla**
55	19	**cesudular**	**cesurdular**
70	10	**coçkun**	**coşkun**
79	6	**başkanlığındaki**	**başkanlığındaki**
97	Son satır	**İnsan**	**İhsan**
135	12	**Paritisi**	**Partisi**
165	18	**uğrattı**	**uğrattığı**
189	21	**gözsümde**	**göğsümde**

İbrahim TOPÇUOĞLU

Türkiye'de ilk Sendika Sarıkışla'da (1932)

1975'de yayınlanmıştır.

Çıkacak Eserler :

1 — VAZİFE VE AŞK
2 — PAYDOS ZİLİ

Okuyucularım bu kitapta
Sosyal mücadele tarihimizi
önlerine serilmiş olarak bulacaklardır.

1914 - 1960 yılları arasında geçmiş olayları
içine alan bu kitap;

Ne Propaganda, ne şahıslara çatma
Ne de kimseleri abartma veya
Küçük düşürmek için yazılmıştır.

Dünya Milletlerinden geri bırakılmış
Ülkemizde, Demokratik bir düzen kurulmaması
yüzünden, yıllar yılı gizlenerek, gizleyerek
maskelenmiş bir mücadelenin acı gerçekleri
tarih olarak açıklanmaktadır.

Bu tarihi mücadelede geçenleri en iyi bir şekilde ele alamama, 1946 tarihinde kurulan Esat Adil Mustecabı Sekreterliğinde olan (Türkiye Sosyalist Partisi) ve Dr. Şefik Hüsnü Değmer Başkanlığında olan (Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi)nin birbirlerini suçlamaları ve muvazaa partisi olarak esas sol cenah kadrosunu da beraberinde sürükleyerek mahkemeye düşmeleri sebep olmuş ve imkân vermiştir.

İ. Topçuoğlu

— 25 Lira —